Moja hoja na Triglav.

Spomini Nejaza Nemcigrena.

I.

Bôhinj. Nastop hoje na Triglav. Na senožetih. Minica in Mina. Na Kazanici.

Bôhinj! Čudno je to ime in nerazvozlavno jezikoslovskim piparjem. Ustno sporočilo pravi, da se je s tem imenom ukvarjal že Valentin Vodnik, ko je župnikoval na Koprivniku v Bohinju. V svoji planinski koči na Gorelku je legel spat, ugibajoč postanek imena „Bohinj“; a ko je drugo jutro vstal ves opikan, je vzkliknil v svoji jezi: Neznansko hude so bohinjske bolhe! Pristavil je pa umirivši se: Vendar hvalim te bolhe, ker so mi ad hominem dokazale, da naj od njih izvajam ime te pokrajine. Pozneje so marsikateri bolj hudomušni nego dobri besednjakarji ponavljali mnenje Valentina Vodnika v Bohinju med Bohinjci za bohinjsko mizo, na kateri je stal bokal vina, in mi Bohinjci smo jih potrpežljivo poslušali po stari navadi, to je: dotedaj, da se je krčmarju plačal pošteni račun. — Trdili so ti izzivači mlekokrvnih Bohinjcev, da je naš kraj prav za prav Bolhinj, ker baje tisti spiritus familiaris, ki se zove v pristni bohinjščini „pha“, že od nekdaj v Bohinju deluje tako značilno, da je dal ime vsi pokrajini. Vendar vedno še pišemo in govorimo: Bôhinj. Uči nas

pa vsakdanja izkušnja, da mi Slovenci, ne brigajoč se za važnejše stvari, pravopis tako menjujemo kakor naše Slovenke klobuke in rokave; torej se utegne pripetiti, da vstane med nami mogočen novotar, in da nam, ne boječ se bohinjskih pesti, zapové: pišimo odslej Bolhinj, in knjige ali lista, v katerem bo stala stara beseda Bohinj, ne sme nihče brati, kaj še kupiti. — Da takšno novoto preprečim, kolikor morem, mi bodi dovoljena opomba, da nimamo niti najmanjšega zgodovinskega dokaza za mnenje, da bi bili starodavni ali zdanji Bohinjci debelokožnejši od svojih slovenskih sosedov ob Savi in Soči, in da bi jim bil Bog poleg debelejše kože naklonil tudi večjo množico ali hujše pikajočo pasmino tistih skokonogih živalic, ki moški spol po nepotrebnem nadlegujejo, a pri ženskem opravljajo važni posel, „da bude zaspane žene, da slišijo jok nedolžnih otrok“, kakor poje narodna pesem. —

Da mi dobrovoljni bravec izpregleda dosedanje brbljanje, preskočiva od bolh do bogov. Velik skok je to, a ostala sva še v Bohinju in pri njega imenu.

Drugi Bohinju bolj naklonjeni učenjaki, ki pa menda niso učenci Miklošičevi ali Jagičevi, trdijo, da bi bilo namesto Bohinj pisati Boginj. „Paganski bogovi, povsod drugje zaporedoma odstavljeni in pregnani, so našli v tem skritem kotu slovenske zemlje poslednje pribežališče in so nadeli svojemu novemu domišču iz same hvaležnosti ime Boginj: „dom bogov“. Ta domneva mi ugaja, ker vnovič potrjuje dober okus odstavljenih paganskih bogov. Učili smo se v latinskih šolah kolikor toliko mitologije, in jako nas je mikalo, ko smo čitali, kako veselo so živeli stari bogovi grški in rimski; kako so bistro gledali na lepoto moškega in ženskega spola in takisto na lepoto zemeljskih pokrajin, ki so jih osrečavali s svojimi poseti. Torej je gotovo, da niso prezrli lepote bohinjske deželice, in da jim je ta celo prav božanstveno ugajala. — To domnevo podpira neka stara trditev Blejcev, ki so Bohinju najbližji sosedje. Blejci namreč očitajo Bohinjcem, da so ti samo napol krščeni, in da se jih cel krst ne prime. Postanek te blejske sodbe ali ob-

sodbe moramo staviti v dobo, ko so se Slovenci kristijanili: v dobo Črtomira in Bogomile. Iz Prešernovega „Krsta pri Savici“ vemo, da so se Blejci prej pokristijanili nego njih bohinjski sosedje. Ondašnji blejski mostičarji, ki so zabijali svoje „stavbe na kolih“ v Blejsko jezero, so bili preverjeni, da imajo bohinjski jezerjani-mostičarji nekaj posebnega v krvi, kar jih ovira, da ne morejo krsta sprejeti tako popolnoma, kakor drugi rojaki. Takšna krvna posebnost ali napaka je morala tičati v rodu. Blejci in drugi okoličani so se ponašali s čistokrvnim plemenom po Adamu in Evi; nasproti so pa starim Bohinjcem (rodu, ki je že davno izumrl) očitali mešano kri, ker so ti bili napol potomci Adama in Eve, a napol potomci prekletih paganskih bogov in boginj, ki niso bili človeškega plemena. Polovice, prirojene po paganskih bogovih, se krst seveda ni mogel prijeti. Tako so sodili stari Blejci — Bog jim greh odpusti! — Bohinjci jim ga niso.

Imenitni žid Ben Akiba je izrekel že pred več stoletji krilato besedo, da ni nič novega pod soncem. Tisto podedovansko teorijo o človeških hibah, ki stoprav zdaj gorostasno prodira v znanstvo in slovstvo, so že pred stoletji negovali stari Blejci glede na stare Bohinjce. Razloček je samo ta, da je bila ta teorija pri Blejcih bolj blaga, da so Bohinjcem priznavali neko poboljšljivost, tako da so se Blejci in Bohinjci med seboj bratili, ženili in možili, čeprav se poslednjih ni prijel cel krst. Zdaj se pa tista teorija neizprosno tira do strme skrajnosti: „Onemoglost, podlost, zlobnost človekovega značaja tičé v krvi, in posledicam prirojenih svojstev se človek ne more izogniti, tako da vzgoja in življenske razmere v tem ne morejo ničesar izpremeniti“. Skoro pridemo do tega, da se hudodelniki ne bodo več kaznovali, ko bodo učeni veščaki dokazovali, da je dotični hudodelnik svojo zlobnost podedoval po očetu ali dedih, in da mu je prirojeno živčevje tako spleteno, da je moral učiniti hudodelstvo celo proti svoji volji. Nemara bo pa tudi sveti Peter svetnika, trkajočega na nebeška vrata, tako odslovil: Prijatelj, zate ni mesta v ne-

beškem kraljestvu, ker tvoja svetost ni tvoja zasluga, ampak zgolj prirojeno, slučajno svojstvo! Ostal bi bil svetnik, čeprav bi se bil vse žive dni bratil s samimi razbojniki, prešuštniki in drugimi junaki novodobnih romanov. — Vrnimo se v Bohinj!

Bohinjci z menoj vred te podedovanske teorije ne priznajo, in če jim kaj blekneš o polkrstu, utegneš prav do živega občutiti, da kaj takega nočejo niti slišati, kaj še verjeti. Torej nočejo biti potomci odstavljenih bogov. Pomisliti je tudi to, da naša zgodovinarja Valvasor in Schönleben, ki sta verjela i neverjetne reči, in da naša preiskovavca Hicinger in Trstenjak, ki sta dokazovala i nedokazne stvari, nikjer niso beležili ali dokazovali, kdaj in kako so se selili odstavljeni bogovi v kraje okoli Ajdovskega gradca. Ne pove nam tudi nobena pravljica, kako sta tedanja bohinjska župana sprejela in nastanila toliko množ velikih in malih bogov z vso njih šaro, družinčadjo in živinčadjo. Ako bi bili bogovi zares prišli tja gori, kako lepo bi nam opevala še denes narodna pesem njih domovja, zabave in končno njih tragičen zator.

Vrhovni bog Jupiter bi bil sedel na Triglav in njegova ljubosumna soproga na razgledno Babino goro. Žitna boginja Cerera bi se bila naselila na Poljeh, Pluton se udomačil na Bogatinu in Neptun v jezeru. Vulkan bi se bil dela lotil pri Starem kladivu. Pan bi bil svojo živino gnal nekaj na Stador, nekaj v Ovčarijo in nekaj v Svinjak. Dijana bi bila stanovala časih za Zajčjim gradcem, časih pri Medvedu ali Volku, in povsod bi ji bilo dosti lova. Kam pa naj denemo vinskega bóžiča, ko na Suho ne gre in Bistrice ne pije? In kako naj udržimo Merkurija, da ne razpne svojih perut in ne uide čez gore med Lahe, ki so boljši trgovci nego Slovenci. Vedno nedostatno oblečena Venera bi ne hotela prezebati med mrzlimi Bohinjci in ušla bi v bolj topli Bled na jezerski osredek. Onda bi pa takoj vojaški Mart ostavil odkazani mu ostrog na Bitnjah in bežal za Venero na Stražo pri Blejskem jezeru. Za to dvojico bi ne žalovali kdovekaj. A bog Apolon z devetimi Muzami bi nikjer ne našel primernega svetišča, in prav tega in

teh Bohinjci najbolj pogrešajo. Zastonj je klical naš Valentin Vodnik Apolona, ko je hodil „visôko pit' Savico“. Neprevidni pesnik! Zakaj si „mojstru pevcev“ zdravico pil s studeno Savico? Mar bi bil načel steklenico ognjevitega vipavskega Vrhpoljca iz kleti prijatelja Zoisa na Bistrici, in odzval bi se ti bil Apolon prav hvaležno. Ker si mú pa napil z mrzlotno vodo, se je osvetil tudi z vodo, in zatorej so tvoje pesmi tako vodene.

S paganskih bogov selitvijo v Bohinj je v zvezi ime Wochein, katero Nemci rabijo za Bohinj.

Ko sem sedeval v ljubljanskih šolskih klopeh, sem moral znati in verjeti, da tisto nemško ime izhaja iz vprašanja: Wo ein? To tako duhovito kakor temeljito izvajanje mi je bilo jasno stoprav v moških letih, ko se mi je razbistrilo in razširilo dušno obzorje. Stari bogovi niso bili kdovekaj prebrisani. Jako in slavno število jih je bilo, vendar so bili premagani in odstavljeni. Kakor velika gospoda se tudi niso mnogo učili zemeljske geografije, in najmanj so jih zanimale slovenske pokrajine. Ti po kadilih in darilih razvajeni, v geografiji slabo podkovani veliki gospodje so, hiteč v bohinjsko zavetje, naposled stopili pred gore, med katerimi se Sava v tesni tokavi žene iz Bohinja. Stali so na Obrinski ravnici, strmeli na Babji zob in druge navpične obre, ki kipe v nebo pred njimi in okoli njih, in naposled spoznali, da v Bohinj ne pelje nobena cesta, ki bi bila za bogove dosti prostorna in dostojna. Tedaj so se bogovi ponižali in vprašali enega ali oba kmeta na Obrinah, seveda nemški: „Wo ein?“ Kmet, ki je že takrat bil toliko praktičen, da je razumel véliki gospodi na veselje nekaj nemških besed, je odgovoril po resnici in pravici: „Skozi Štenge“ ali nemara celo nemški „Durch die Stiegen!“ Kaj so storili bogovi na ta kmetov odgovor, ne pove povestnica. Mislim pa, da so se vendar splazili skozi Štenge, čeprav so bili bogovi, ker v véliki sili se ponižajo tudi véliki gospodje. Mislim takisto, da so v Bohinju ostali, ker sicer bi bili tam notri takoj po prihodu klicali: Wo aus? Wo aus? in Nemci bi bili potlej izvestno omahovali, ali naj Bohinj v svojem jeziku zovejo Wochein ali Wochaus. —

Naš učeni rojak Dragotin Dežman, ki pa bolj slovi pod imenom Karl Deschmann, je časih paberkoval tudi na jezikoslovskem polju, in znano je, kako krčevito se je držal pisave „Terglu“ namesti „Triglav“. Izrekel je novo domnevo, da se je beseda Bohinj porodila iz laškega „valle vacchino“, kar bi bilo naški: Kravja dolina. Toda Lahi še denes ne imenujejo Bohinja valle vacchino, in po krave niso hodili v Bohinj, ko so jih imeli bliže v obilici. Kravjo dolino imamo pač v Ljubljani, in rajni Dežman je prav blizu nje prebival. Lehko bi bil vedel, da si morata biti Kravja dolina v Ljubljani in Bohinj nekaj podobna, ako je Bohinj tudi Kravja dolina. Čestokrat je posetil Bohinj, a našel ni nobene take podobnosti, celo blata ni nikoli toliko kakor v „Kravji dolini“, čeprav dežuje v Bohinju največ v vsem cesarstvu. Tako je piškava tudi Dežmanova razlaga, in besede „Bohinj“ ne razkrojimo, naj na pomoč pokličemo ali bolhe in krave ali celo bogove. —

Temeljita razprava, s katero sem namenoma začel svoj potopis, je hvala Bogu končana. Oj, da bi bil z njo dosegel svoj namen glede nase in glede na blagovoljnega čitatelja! Meni, pisatelju je poglavitna stvar čitateljeva potrpežljivost. Bilo mi je do tega, da to potrpežljivost preskusim in utrdim takoj v začetku. Če se mi je to posrečilo, onda upam, da bo vsakdo vztrajal do konca, kdor dozdaj ni opešal z menoj gredoč na Triglav. Hkrati moram v znak zanimanja vsaj nekoliko obuditi zanimanje bravcev, utrjenih v potrpnosti. Imamo pa dvojno vrsto bravcev: eni bero iz potrebe, drugi brez potrebe. Prve sem si pridobival ozirajoč se nanje, drugim sem privoščal brezobzirnost, in nisem mogel drugače. Bravci prve vrste so, ali ukaželjni, da ne rečem: ukapotrebni, ali samo radovedni. Kdor je ukaželjen, bode pričakoval, da mu podam nadaljujoč ta spis še mnogo dušne hrane v čim dolgočasnejših, tem jedrnatejših raziskavah; jaz pa lehko ustrežem njegovi nadi, ker tej vrsti čitateljev ugaja, kakor gladniku ovsenjak, vsako berivo, samo da je papir bel in tisek lep. Kdor čita iz same radovednosti, je sicer nekaj bolj izbirčen, vendar je utegnil izprevi-

deti, da je Bohinj imenitna in vse pozornosti vredna deželica; zakaj že samo zaradi njegovega imena so si različni bolj ali manj odlični učenjaki belili svoje lase in lasulje, prav tako kakor zaradi imena naše bele Ljubljane. Takega čitatelja bode napotila radovednost, da si ogleda Bohinj, preden bo zgrajena nameravana bohinjska železnica. Svetujem mu, naj to izvrši čim preje. Gostoljubno ga bodo tam gori sprejeli razni Mencingerji, ki vkljub nedomačemu imenu domače govore in računajo, nekateri (nomen non est omen) Smukavci, in nekateri — the last non least — Zadniki. Ti Bohinjci bodo hvaležni, da sem privabil i slovenskega popotnika v njih kraj, in odpuste mi vse, kar sem v tem hojepisu zagrešil proti njim in proti Bohinju.

Nerad, a končno vendar omenjam tudi tistih bravcev, ki čitajo, ne da bi jim bilo treba. Ti možje so vajeni sedeti pri polnih mizah dušne hrane; a hkrati so toliko razvajeni, da zahtevajo od pisateljskih del lepote in resnice, obenem držeč se načela: nil admirari! Takim visokim bravcem se moramo po robu postaviti vsi pisatelji, ki ustvarjamo samo vsednjo, da ne rečem postno, dušno hrano. Komur je prirojena ali prigojena neukrotna pisateljska strast, ta mora pisateljevati, čeprav vedno pogreša katekizma o pojmu in pravilih lepote in čeprav mu je znano, da se v nečem, njemu neznanem, razločujeta umetniška in matematiška resnica. Umotvor je porojen. Blagor tebi, če ga hvalijo vsi čitatelji! A kaj počneš, če ga hvalijo čitatelji prve vrste, dočim ti čitatelji druge vrste očitajo: tvoj umotvor je nestvor, ker mu nedostaje lepote in resničnosti? Tebe in sebe naj tolažim takole, ne imajoč prostora za dolgo zagovarjanje:

Če te obseda pisateljska slast, ne kroti jo zabadavo, da ne zboliš na živcih, ampak pisateljuj neumorno. Papir je čudovito potrpežljiv, čeprav je slabši od dne do dne; in noben spis ni tako ničev, da ne bi imel poleg pisatelja še kakovega bravca in hvalivca. Kaj naj pišeš, to ti bo velevala tvoja slast; samo to je sitno, da boš moral sam presojati, kaj je lepo, kaj grdo, kaj umetniško; zakaj največji umetnik

najučenejši modrijan ti bosta pač v stoterih slavnih delih pokazala, kaj je lepo in umetniško, nikakor pa ne bosta mogla z jasno besedo določiti pojma lepote. A to naj te ne plaši, ampak osrčuje. Tvoje delo utegne vendar biti dobro in vredno večne slave, dasi tisti čitatelji, ki bero in hkrati sodijo, poreko, da si dušni revež in šušmar. Kdo so pa tisti čitatelji? Naj so veleumi, naj so svetovno izobraženi, vendar gledajo z zmotnimi človeškimi očmi; vsakdo izmed njih ima subjektivno mnenje, ko gleda s svojimi očmi izpod svoje kože; in, kar naj te pred vsem tolaži — vedno so med bravci v manjšini. Proti njim se dviga ogromna večina vseh čitateljev prve vrste, in če tem ugaja tvoje delo, zadovoljen bodi! V sedanji dobi parlamentarizma se ne smemo pokoriti estetičnemu trinoštvu neznatne manjšine, ampak takisto v slovstvu kakor v politiki odločuj večina. Glasovi naj se štejejo; a ne tehtajo, kakor zahteva manjšina. Zdaj živimo v dobi obče svobode. Zakaj se ne bi tudi v slovstvu oprostili vzorov in hrepenenja po tisti lepoti, katere itak ne moremo doseči? Bodimo svobodni tudi proti umetniški resnici! Tako delujmo v duhu sedanje dobe za zlato praktično korist in ne za nedosežna načela; in tako naj nas vodi potreba in okus večine ali stranke, ki ima za seboj véliko množ. Sedanja doba zahteva mnogo, da, premnogo beriva. To moramo uvaževati. Količina je zrno, kakovost pleva. Tudi pri knjigah velja, kar opažamo pri žigicah: čim slabše so, tem več jih porabimo, in tem več jih razpeča trgovec. Za večino bravcev in celo za obširnejšo zgodovino slovenskega slovstva ima več veljave sto zvezkov šušmarstva nego tisti edini zvezek Prešernovih poezij. —

Res se spodobi nekaj preziranja tem bravcem-sodnikom. Vso književnost hočejo soditi z nekega višjega nadslovenskega obzorja in vladati, kakor da so nad strankami. To pri nas Slovencih ni možno. Kdo sme biti nad strankami? Odkar smo svobodni po ustavi, nas tolikanj prešinja strankarstvo v vseh in vsakih razmerah, da smo po samem strankarstvu manj svobodni, nego smo bili pred tridesetimi leti. In kako naj se krdelo pisateljev vzpne do višjega du-

ševnega vznosa, ko nas baš vsestrankarstvo odeva z nizkim tesnim obzorjem? Sploh se Slovenec težko otrese starih spon priljubljene navade in splošne slovenske pohlevnosti, liki moj prijatelj vodopivec, ki mu bohinjski sir več ne diši, odkar so mu odpravili smrad po kozjem mleku. Pomisliti je takisto, da smo dozdaj vse slovstvene proizvode presojali raz stališče vzajemne krščanske ljubezni, pričakujoč, da se pisatelj brez karanja poboljša — če ne na tem, pa na onem svetu.

Naši kritikujoči čitatelji so tudi prestrogi, zakaj ob najbolj ublaženem okusu in ob vsi naobraženosti nam ne morejo nezmotno narekovati, kakšna bodi umetniška lepota. Mi Slovenci smo za podlago književnosti gotovo veliko storili, ko smo v teku časov pridobili vsaj štiri abecede in smo dospeli celo do abecedne vojske. Ne verjamem pa, da bomo baš toliko storili za dovršek književnosti, in da bo med nami vstal umetnik-učenjak, ki bo pisateljem, neobdarovanim z lepotnim čutom, neovržno in predorno določil pojem in rabo lepote, in to tako natanko, kakor se piše dobra slovnica, ali kakor se sončni mrk preračuna za sto let naprej. In če vstane tak veleum, bomo rekli mi, da je iznašel umetalnost, kako se stlači sončna luč v meh; a hkrati bodo tisti nepoboljšljivi kritiki zakričali: Kdor lepoto znanstveno sestavi ali razreši, ta jo pokoplje, kakor ugasne sončna luč v mehu. —

In kaj je resnica — naša človeška resnica? Pravijo, da je nekoč malce zadremala. Tedaj sta ji podteknili tekmovavki, slabost in zlobnost, svoji hčeri: zmoto in laž. Ko se je resnica predramila, se je razveselila hčeric, nji tako podobnih, a skoro, toda prepozno je spoznala, da to nista pristni njeni hčeri. Od tedaj se bije neprestana vojska med resnico in med zmoto in lažjo, in tega boja ne bo nikoli konec, ker zmota in laž se veljavita za resnico ter sta resnici tako podobni, da človeški rod, ki plačuje stroške te vojske, često ne ve, ali nam narekuje gola resnica ali razgaljena laž, kaj verjemimo! — Časih so rekli: to je zlegano, ker je tiskano. V sedanji razsvetljeni dobi

pa smemo reči: resnično je, kar sami vidimo, bolj resnično, kar čujemo od drugih ljudi, in najbolj resnično, kar čitamo tiskano. Nihče naj pa ne misli, da je ta moj potopis popolnoma resničen; zakaj tudi jaz sem zmoti podvržen.

Od resnice se najlepše poslovimo z resnim vprašanjem, ali je Bohinj zares vreden tiste slave, ki mu jo pojo vsi Bohinjci in izmed strancev bolj inozemci nego Slovenci.

Sedeli smo v verandi gostilne pri Bohinjskem jezeru, dva inozemca in jaz, ki sem se tudi delal za stranca, da gotovejše izvem sodbo tujcev o Bohinju. Prvi je Bohinj tako prehvalil, da sem mu malone razodel svoje hvaležno bohinjsko srce. Drugi je Bohinj tako ogrdil, da sem jel ugibati, kako naj bi se kaznoval ta mož: ali pred političnim ali celo pred sodnim oblastvom. Oba bosta nosila hvalo in grajo po širnem svetu, a njiju sodbe ni odločil um, ampak želodec. Hvalivec si je dal prinesti okusne jagnjetine, jezerskih postrvi, steklenico burgundca in k črni kavi havansko smotko. Grajavec je pa svoj želodec in z njim okus kvaril s prazno juho, z mesom od sestradanega bika ter s tistim vinom, ki je na Dolenjskem za silo pitno, a na Gorenjskem vsled umnega kletarstva po pravici nosi ime „cviček“.

Drug slučaj se mi je pripetil v črnem Kranju. Tam sta se sešla neki Bohinjec in sloveči Dolinec, prerano umrli župnik Simon Robič, pri kupici vina, ki ni bil cviček. Ponosno sta poudarjala veselemu omizju, kako veličastna sta Dolina in Bohinj, in kako imeniten je v Bohinju slap Savice ter v Dolini Peričnik. Zdajci se obeh pripovedovavcev loti pristno slovensko krajevno domoljubje, in vname se med njima prepir, jeli lepši Peričnik ali Savica. Zmagoval je Robič, ker je že imel večino poslušavcev na svoji strani. V skrajni sili se Bohinjec obregne: Ako bi bil Peričnik lepši od Savice, onda bi nam Prešeren ne bil zložil „Krsta pri Savici“, ampak napisal bi nam bil „Krst v Peričniku“! Nato je Dolinec Robič zardel, molče snel svoj slamnik raz kljuko, molče segel po popotni palici in si jezo ohladil stoprav v Cerkljah pod svojo Šenturško goro.

Soseda Bohinjec in Blejec soglašata v tem, da ni lepših krajev vrh zemlje, negoli sta Bohinj in Bled, ali Bled in Bohinj. Samo ob sebi se umeje, da se prepirata za prednost. Bohinjec, kakor je obče znano, zajme vse svoje jezero v eden škaf. Blejec je pa žaljen, če mu Bohinjec očita, da je Blejskega jezera komaj pol škafa. Žaljeni Blejec mu odgovarja: Bohinjec ne bo hodil v Bled po vodo, ker je ima doma preveč; ampak v tisti svoj škaf bi naložil in v svoje jezero prenesel zeleni osredek z lično cerkvijo iz Blejskega jezera, ako bi mu Bog to dopustil. A Bog tega ne dopusti, ker bi Materi božji bilo bivanje na Bohinjskem jezeru prežalostno. —

Sploh se ne dasta primerjati jasno, veseljebudno Blejsko in temno, z orjaškimi gorami obrobljeno Bohinjsko jezero. Doktor Prešeren je pogodil pravo sodbo, ker je bil hkrati pravnik in pesnik po božji milosti. Junaka Črtomira je postavil v Bohinj, devico Bogomilo v Bled. Črtomiru je ljubezen procvela na osredku Blejskega jezera, a na bregu Bohinjskega

„Strašne mu misli rojijo po glavi,
Življenje misli vzet' si v slepi veri."

Pri Savici za Bohinjskim jezerom se Črtomir da krstiti in tam se odreče nevesti in vsi pozemeljski sreči. Razstanek med Črtomirom in Bogomilo bi ne bil možen ob veselem Blejskem jezeru, zato ga je Prešeren postavil v resni Bohinj.

Samo to me je jezilo, dokler sem bil mlad, da *je Prešeren Blejskemu jezeru posvetil posebno kitico* v svojem „Krstu pri Savici", in da ta Blejec tam izrečno pove, da dežela kranjska *nima lepšega kraja od Bleda*, „*podobe raja*". — *Želel sem* si tedaj, da bi bil naš Koseski moj ožji bohinjski rojak. Izvestno bi bil, prevzet od bohinjskega domoljubja, zložil vzneseni epos: „Krst na Triglavu", in ob svoji izvirnosti Črtomira *krstil* s Triglavovim ledom ter na tak način prekosil Blejca Prešerna vsaj dvajset let na veselje vsem, ki so Bohinjci v pravem ali prenesenem pomenu.

Ta želja se ni mogla uresničiti, zatorej sem si že v *mladosti priredil in z razlogi podprl* svojo sodbo

o lepotah bohinjske domovinice. To se je godilo že v avgustu 1860. leta, ko sem že videl nekaj več Evrope in prišel čez dolgo časa zopet na dom očetni in na dijaške počitnice. Imel sem tedaj dveindvajset zdravih let in vsega dovolj, kar se dotika dijaka na počitnicah, samo skrbi ne. Otresel sem se knjižjega in cestnega prahu, pozabil žalostno dunajsko brezgorje in se zopet zagledal v zelene gore in v bele čeri, bohotne poljane in čedne vasi, v pestre ribe v Savi, v penaste valove na jezeru. Vedno sem bil na nogah, da preletam in prelazim hrib in dol, da vidim kaj novega, ali pa posetim nepozabne kraje, ki so mi hranili toliko spominov na neizkaljeno srečo detinskih let. Povsod sem bil, nikjer obstal; vse gledal in vse prezrl; vse poslušal, a ničesar slišal. Jedva sem čutil sam sebe, nikdar pa mislil, kako naglo beže dnevi zlatih počitnic. Sedaj pa mislim nazaj na nagli beg dni in let in v meglenem spominu na tiste počitnice brez pokoja se mi zdi, da mi je bil Bohinj najprijetnejši kotiček vse zemlje, kar sem je videl dotedaj in dozdaj. —

V tistih blaženih razmerah so me naudajale mnoge sanje, seveda same visokoleteče. Saj ni moglo biti drugače. Edna izmed tistih sanj je pa zaslužila ime misli in dala se je uresničiti, kar je veliko za dijaška leta. To je bila misel, da se pospnem ob prvi priliki na vrh Triglava.

Ta prilika je prišla od Jadranskega primorja. Pribežala je odondod priletna vdova, da si v svežem planinskem vzduhu ozdravi izbegane živce. Da se to izvede temeljiteje, je pripeljala s seboj hčer in sinu. Hči je imela živce primerne svoji dobi štiriindvajsetih let, nekaj lepote, prilično omike in mnogo dote. Da ne bi kdo sumil, da sem se zagledal v to mladenko, povem takoj zdaj, da je bila že nevesta, in da se je imela omožiti v pustu leta 1861. Sploh sem se pa proti ženstvu držal stanovitnih načel, in po tistih se nisem smel zagledati v tako gospodično, katera ob vsi veliki doti do štirindvajsetih let svoje dobe ni mogla dobiti moža. Sin tiste vdove je imel devetindvajset let, bister um v zdravem telesu in potrdilo, da se bavi z zdravilskimi uki na dunajskem vseuči-

lišču. Meni je bil prijeten znanec iz dunajskega vseučiliščevanja.

Srečno sem premagal vse težave prvega pravniškega državnega izpita. Zakaj bi ne premagal i Triglava, ki je z nebotične višave tako ošabno gledal v dolino, kakor bi izzival ravno mene in sodijaka iz Primorja? Ohrabriva se, najmeva nosača ali kažipota, ki nama je bil pohvaljen, in objaviva stari gospe, da naju je trdna volja, dejati pod nogo Veliki Triglav. To je gospo toliko razburilo, da je zahtevala iz ust samega najetega vodnika izvedeti, kakov je pot na Triglav; drugače ne dovoli te hoje svojemu edincu. Že sem se zbal, da splava najin ukrep po vodi, če ga zagovarja okorni vodnik pred visokonoso gospo. A moj strah je bil prazen, zakaj možev jezik ni bil sličen njegovim lesenim coklam. Z debelo roko je kazal na jasno glavo Triglava, slikovito opisaval pot tako, da smo v duhu kar plavali po čereh, ki so nam blestele iz daljave, in trdil je, da nas sama vsakdanja previdnost obvaruje vse nevarnosti. „Naposled pa divoten razgled vrhu Triglava stoterno poplača ves trud in strah.“ Pomirjena gospa je izrekla svojo dovolitev, in jaz sem vodniku s hvaležnim pogledom nameževikal priznanje, da je svojo ulogo izvrstno igral; zakaj zabičal sem mu prej, da mora robato pot na Triglav tako ugladiti, kakor da bi se hodilo v tretje nadstropje gosposke hiše. Zdajci se oglasi gospodična in vpraša, morejo li tudi ženske priti na Triglav. Vodnik je bil malce v zadregi, ker ni imel navodila, kako naj odgovori na tako vprašanje. Ostal je dosleden in odgovoril: „Dobro poznam ves pot in ne morem najti na njem take zapreke, da bi jo moški prelezli, a ženske ne mogle. Meni se zdi, da ženske celo laglje pridejo na Triglav nego moški, ker so — pa brez zamere — bolj mačje nravi.“

Rad bi bil tedaj vešč zdravnik za ženski spol, da presodim, komu so živci bolj razdraženi, ali bolni gospe ali zdravi gospodični. Ta razdraženost se pa ni zaletela v robatega hribovca, ampak vihrala je med samima ženskama. Gospodična je z odločnostjo, kakršna bi dičila moškega junaka, izrekla, da gre in pojde na Triglav, poudarjajoč celo svojo polnoletnost.

Takisto glasno in prikrepajoč svoje razloge s pestjo ob mizo in s peto ob tla, je gospa branila in pregovarjala. Usmelila se je celo opozarjati, da je za tako podjetje tudi treba dovolitve ženinove. Ta ugovor pa je bil med vsemi najšibkejši, ker naposled sta bili tako bodoča tašča, kakor bodoča žena ene in tiste misli, da bodoči mož nima odločevati, ako sta že ženski odločili. — Prošnje, prigovori, protigovori, puhla očitanja in omahujoči dokazi so švigali semtertja, in pluskali so valovi boja ob dveh trdih skalah. Vsekako sem želel, da dobi gospa pravdo v tem nerednem ustnem postopku. Naš najeti vodnik je to celo pričakoval. Zakaj toliko več sile je v ženskih ustih, kolikor manj zob je v njih, gospodična pa ima vse zobe, dočim jih je gospe materi že nekaj izpadlo in se ostali majo. A jaz sem se spomnil neke domneve iz radovoljno pozabljevanega rimskega prava, ki veli: Če se ob viharju hkrati pogrezneta petdesetletna in štiriindvajsetletna ženska v morje, takoj domnevaj, da si je mlajša ženska dalj nego starejša ohranila življenje. Prav tako se je završil ta ženski vihar, in hčerina volja je zmagala. —

Zdaj sem bil pa jaz v zadregi. Resno in resasto sem uprl svoj pogled v vodnika; a njegove oči so mirno odgovarjale: v nedolžnosti si perem jezik, ko nisem prekoračil danega navodila. Ženski vihar ga ni spravil iz ravnovesja, in molčal je kakor zid. Sam sem moral odvijati, kar je vodnik navil previsoko. Opomnim torej, ko „sledu ni več unanjega viharja“, da hoja na Triglav prav za prav res ni kdovekaj nevarna, a za gospodično iz mesta utegne biti pretežavna.

— Vsaka težava se da premagati, prireče gospodična. —

— Veliko težav vkupe je hujše od ene nevarnosti, odvrnem jaz.

— Bila sem že dvakrat na Nanosu. —

— Nanos in Triglav se ne dasta primerjati. Na Nanos se hodi, na Triglav pleza. Tukaj ni gladke steze. Gledati moramo ves čas pod noge na pragove, jame, skale in prožni prod in povrh paziti, da ne stopimo na kačo-pikačo, ki se ženstva prav nič ne

boji. Moški človek v debelih škornjih prebije vse te sitnosti, ne da bi mislil nanje. —

— Hvala za opomnjo! Naročila si bom obuvalo nalašč za Triglavsko hojo. —

— Hoja je jako dolga in nočevati bo treba v senu, če ga dobimo, ali na trdi klopi dimnate koče. To se ne prilega mestni gospodični. —

— Ta bo jako zanimivo, gospod! —

— Nikjer pod cesarjem ne pade toliko dežja kakor v Bohinju. Vsako uro se nam je bati dežja; a pod Triglavom dežuje vselej z viharjem in strašnim grmenjem. Dežnika gori ne moremo rabiti. Ali se ne bojite prehlaje, če Vas Triglavska ploha premoči do kože? —

— Grmenja se veselim že naprej. Proti plohi pa s seboj ponesem nepremočno ogrinjačo.

— Oprijemati se moramo ostrorobatih skal, kadar plezamo proti vrhu. Nobena rokavica Vas ne obvaruje, da bi si ne opraskali mehkih ročic do krvi. —

— Priskrbela si bom rokavice iz jelenove kože. —

— Vaša gosposka obleka ni za Triglav. Nobena kmetica Vam pa ne posodi obleke iz debelega platna in raševine, ker ve za gotovo, da se vsa povalja in napol raztrga, ko je treba plezati čez robate pečine, mestoma celo kobaliti po vseh štirih in se plaziti čez ostra slemena, kakor bi jahali. —

— Hvala, da ste me opozorili tudi na to. Dala si bodem napraviti primerno opravo blizu tako, kakršno nosijo Črnogorke. Dela si bom tudi rdečo čepico na glavo, in čudili se boste, kako lepo mi pristoji tista dražestna noša. —

— Res bi bilo imenitno, če Vi prva izmed Evinih hčer dospete na vrh Triglava. Pa mislim, da bi bile že naše srčne, gore in vremena vajene Bohinjke izvršile to hojo, ako bi bila ženskam tako prilična, kakor je moškim. —

— Prav zato hočem iti na Triglav! Ne pustim Vam ne tistega domorodnega veselja, kadar bi se ponašala Vaša bohinjska kmetica, da je bila prva med ženami na Triglavu. — Jaz hočem in moram biti prva.—

Poslednje besede je tako odločno naglašala, da sem bil preverjen, da mečem bob ob steno, če dalje pregovarjam. Gospodična pojde torej z nami, in odložiti moramo odhod, da se more dotlej primerno opremiti — ali ošemiti, kakor mi je prav tiho rekel najeti vodnik. —

Priprave podjetne gospodične so bile kaj naglo gotove in samo dvakrat je deževalo do dne, ko smo se sešli, da naložimo v vodnikovo vrečo, kar potrebujemo v gorah. Poleg gospodičine obleke za skale in njene rdeče čepice je ostalo nekaj prostora za črni in beli kruh, za koruzno moko in za železni lonec, v katerem bomo kuhali kavo in koruzne žgance. Pridejali smo raznih smotek, o katerih je vodnik trdil, da jih na gorah nikoli ni preveč; dokaj zmlete kave, ki je na gorah koristnejša nego v dolini; precej veliko mesenine, da nam tolaži lakoto in dela žejo, in naposled pošteno čutarico pristne vodice, ki se je pred tremi zimami žgala v slivorodnem Sremu. Glede slivovke je bil vodnik prav tistega mnenja, kakor glede smotek. Pozabili smo, da se pri kavi potrebuje tudi sladkor; nalašč smo pa doma pustili daljnovid, da se bo mati ž njim radovala, gledajoč, kako pleza nje hči na veliki Triglav.

Vse je bilo v redu in dogovorjeno, da se drugi dan, v ponedeljek, snidemo na domu, nam vsem znanega učitelja Grma v Srednji vasi natanko ob sedmih zjutraj — če ne bo dežja. —

Krasno je bilo jutro tistega imenitnega ponedeljka. Krenil sem v pravem času na pot, da dospem do sedmih do čakališča, kamor mi je bilo hoditi po drugem poti negoli mojima tovarišema. Na strmi bližnici od Broda do „Senožet“ sem poskusil in pohvalil svoje nove, gosto podkovane škornjice, ki sem jih bil naročil za to hojo; ker dobro bodi podkovan, kdor hoče priti na Triglav. Senožeti so položna, travnata ravan v sredi med in nad spodnjo in zgornjo dolino hohinjsko. Bila je tam občna košnja ter veselo gibanje v jutru, ki obeta lepo vreme za ves dan. Moški so v dolgih vrstah enakomerno mahali s kosami in podirali travo v goste skóredice; ženske, pol praznično

oblečene so pele in urno se kretajoč razgrabljale travo v ograbke; dečki so nosili mrzle vode okoli koscev, nagajali grabljavicam in trgali v grmovju napol zrele lešnike; male deklice so sedele za grmi, pletle pisane vence iz nabranih cvetlic in karale razposajene dečke.

Blizu moje steze stoji šator iz gosto naloženih smrekovih vej. V šatoru plapola ogenj in brdko oblečena ženska postavlja lonce okoli žerjavice. Videl sem samo nje hrbet, goste, dolge kite, drobnje čevlje in nad petami poldrug decimeter pravilnih meč, vlitih v bele napete nogavice. Spodobi se, da to žensko, ki po vnanjosti sodečemu ne more biti stara, prijazno ogovorim, da ne bo denes nesreče, ki se rada pripeti, kadar je prvi človek, ki naletimo nanj v goro gredoč, ženska, in se ji ne primilimo s prijaznim pozdravom, zlasti če je že v poznih letih. Sicer je pa mlad človek radoveden, in meni je bilo povrh do tega, da si izprosim ognja za prvo jutranjo smotko, ki naj mi prijetno diši, dalje hodečemu po položni stezi med grmi, cvetovi in veselimi senoseki. Stopim pred šator, izrečem pozdrav in prošnjo, in ženska se obrne z gorečo tresko v roki. Pogledava se, nji pade ogorek iz roke in meni smotka. Žena smukne, kakor bi trenîl, izpod šatora in zakliče na vse grlo moža, ki je tam blizu koso klepal pod bradatimi vejami visoke smreke, samujoče sred prostrane košenine. Mož, jak, zal in mlad, prihiti krepkih, težkih korakov, in žena vzklikne:

„Lej, Jože, to je tisti Janez, o katerem sem ti toliko pravila. Kako je zrasel! Pa nekaj bled je; to morajo biti hude šole tam na Dunaju!“

Mož me je gledal zvedavo, ker me nemara še ni poznal; in meril me je s tisto plašnostjo ali previdnostjo, kakor bi čakal mojega ogovora, da bo potlej vedel, ali me naj vika ali tika. No, jaz ga dotedaj nisem poznal, torej sem ga vikal. Vikal me je takisto on, in gaz med nama je bil narejen. Prikupno mi je pripovedoval, kar mu je žena govorila o svojih in mojih detinskih letih: kako sva hodila blizu dve leti v lepem in grdem vremenu v vsakdanjo šolo na Bistrico, ogibajoč se družbe drugih součencev; da sem ji posojal knjige, katerih ni imela; da sem jo na njenem domu

učil računstva; da sem jo sleherni dan v šolo gredoč izpraševal, kar nama je trebalo znati, in ponavljal z njo, kar ni popolnoma umela ali pametovala; in da je dobila koncem šolskega leta pri slovesnem izpraševanju častno darilo ter bila zapisana v zlato knjigo. Vso to védo in čast sem ji baje samo jaz pridobil, in mož mi je zato izrekal iskreno zahvalo trdeč, da me žena nikoli ni zadostno zahvalila. Neprisiljeno, prirodno zadovoljstvo je igralo na zdravih licih govornikovih. Mlada poslušavka je pa zrla sramežljivo v tla, in če se je ozrla vame, sem videl v nji še prav tiste ljubeznive oči, kakor v otročjih letih. Moral sem odvrniti pretirano hvalo, in sedši na prteno rjuho, ki jo je Mina razgrnila v senci pred šatorom, sem govoril mnogo več, nego je tu pisano. Rekel sem med drugim: „Mina je povedala nekaj preveč, nekaj premalo. Res sva hodila vkupaj pol ure do šole in pol ure domov. Ko sem prišel gredoč do nje doma, me je že čakala na pragu, in često sem ji bil prekasen. Dalje gredoč je ona mene prav tako učila kakor jaz njo. Bila je pridnejša in karala me je, če nisem znal nauka tako dobro kakor ona. Nekoč se nisem naučil katekizma, zanašajoč se, da ne bom vprašan. Kako huda je bila takrat Minica! Moral sem sesti pod stog poleg ceste. Tam je pri meni sedela in nauk ponavljala in me izpraševala, dokler ga nisem znal popolnoma. Rekla je tedaj: Lepše je, da naju klečat dadó zaradi zamude, nego da bi te bilo sram, da manj znaš kakor me dekleta! Zamudila sva, klečala sva, vprašana sva bila oba in najbolje sva odgovarjala. Gospod kaplan so nama dali pozlačeni podobici, in meni celo lepšo nego Minici. A ona me ni zavidala zaradi lepšega darila. Kaj ne, tega Vam ni povedala? Gotovo tudi tega ne veste, kar Vam moram še povedati. Domačo šolo sem izgotovil, in odriniti mi je bilo v Ljubljano. Ko sem odhajal, pride Minica po slovo. Iz nedeljske rutice odvije štiri knjige, zlato obrezane in po dve zvezane s svilenim trakom, prav take, kakor jih je prejela pri delitvi šolskih daril. Položila je knjige na mizo in prosila mojo mater, naj mi denejo te knjige v skrinjo, da se bodo z menoj

peljale v Ljubljano, da me bodo spominjale Minice, ki mi ne more podati drugega spomina. Milo se je storilo materi, trdo so morali govoriti, da je Minica knjige zopet zavila v ruto. Odšla je ihteč in očitala moji materi; da ne ravnajo prav, ker knjige so po pravici moje, in jaz sem jih zaslužil, ne ona. Od tistega solznega razstanka se nisva videla do denes, ker minilo je trinajst let. Ali ni bilo res tako, Mina?“

Mina je zardevala in molče gledala v stran. Mož mi pa ni zameril, da sem mu razodel, kar dozdaj ni vedel, in vidno je bil zadovoljen, da je čul tajnost prve ljubezni svoje žene iz mojih ust in ne iz njenih.

Preveč sem se že zakesnil; toda nisem se mogel ločiti, ker sta me zadržavala žena z ljubeznivostjo in mož s krepko roko. Zvedel sem dalje, da se je Mina tisto jesen, ko sem bil odšel v Ljubljano, preselila v zgornjo dolino z vdovo vred, pri kateri je bila rejenka. Tista vdova je pred tremi leti umrla in ostavila vso imovino svoji rejenki, kar poprej nihče ni slutil, in te ostaline je bilo več, nego so pričakovali vdovini sorodniki. Tedaj je postala pridna, ponižna Minica lepa, obožávana Mina, uboga rejenka bogata zamóžnica, in oglašali so se snubači, česar poprej nikoli ni pričakovala. Volitev ji ni bila težka, ker sosedov sin Jože je bil najlepši za oči, najblažji za srce, najumnejši za glavo in najimovitejši za veljavo kmetskega doma. Poslednji pust sta se poročila. Mina je rekla, da bi bila tudi mene povabila v svate, da mi vrne neko moje vabilo, ako bi se ne bil izgubil tam daleč na Dunaju. —

— Kako vabilo? vprašam radovedno.

— Ali ne veš, kako si takrat, ko sva hodila v šolo, štel leta, kdaj boš posvečen v mašnika; in kolikrat si meni obetal, da me boš povabil na novo mašo za družico? Saj sva imela že vse domenjeno, kako bomo tedaj oblečene jaz in tvoji sestri. Vse tri enako, kaj ne? . . . . . Kako je pa zdaj drugače izšlo? Oče in mati in vsi sorodniki so se veselili časti in sijajnega dneva. Tudi jaz sem se veselila, in srce mi je bílo, ko sem se skrivaj nate ozirala, kadar si hodil po zgornji dolini, čeprav me nisi več videl,

kakor ti praviš, ali več pogledal, kakor jaz pravim. Seveda, ti si bil mlad gospod, jaz sem ostala uboga rejenka. Morebiti se še izpreobrneš, in tedaj ti pridem na novo mašo z možem vred, čeprav naju ne vabiš, bodisi celo v Ljubljano, ako se Bohinja sramuješ . . . Slišala sem, da ženske zapeljujejo študente, da ne gredo v semenar. Prav rada bi vedela, katera je tebi glavo zmotila. Pa vendar ne tista rjavka, katera letuje že štirinajst dni na Bistrici? Srečala sem jo davi, pa povem ti, da je zate prestara in pregrda za tvoja lica. —

Ko sem prišel do besede, sem tako odgovoril: Ni vselej res, da ženske vplivajo na stan, ki si ga izbere neizkušen mladenič. Vendar mene je pač zavedla neka ženska, da ne bodem mašnik. Tista ženska je bila mojih let; prav lepa je bila. Zdaj je veliko lepša kakor nekdaj in stokrat lepša od tiste Tržačanke, ki jo moram denes spremiti na Triglav. Moja zapeljivka me je iz srca rada imela, in jaz takisto njo. Potlej se je omožila in živi zdaj bolj srečno in zadovoljno kakor jaz, samec. Čez dolgo časa sem se sešel slučajno ž njo in se veselil nje sreče. A ona me je karala, zakaj nisem oblekel duhovnega plašča. Kaj ne, to je trdosrčna ženska?

— In nepoštena, pristavi Mina, če tebe odvede od duhovniškega stanu in se potlej omoži z drugim!

— Ne sodi prenaglo, Mina! Tukaj ni šlo za študentovsko ljubezen ali za zvestobo, ampak za nekaj posebnega, za sramoto! Takoj boš vse čula. — Nadaljeval sem: Mene in tisto mojo zapeljivko je vodila nekdaj do skupne šole oba ena pot. Učila sva se peti. Jaz sem pel kakor mutec, ona liki nebeški krilatec. Zamaknjen sem jo poslušal in iskreno hvalil. Ona pa ni bila zadovoljna samo s svojim petjem in z mojo hvalo; ampak po vsi sili je hotela, naj pojem tudi jaz, da me bode poslušala in hvalila tudi ona. — Jaz, revež, za petje nisem imel ne posluha, niti poziva. Vedno me je nagovarjala, naj izkušam peti, in kadar sva iz šole gredé prišla v gosto vrbnatico pri šumeči reki, mi je često pot zastavila ter prav odločno zapovedala, naj pojem ž njo vred kakor ona. Če ne gre prvič

prav, se mi posreči morda drugič ali tretjič; če ne denes, nemara jutri. Ako pa ne pojem vsega prav, tudi nič ne dé, saj naju nihče ne vidi in ne sliši. Zapela je in zopet zapela zdaj ta napev, zdaj oni. Jokala in togotila se je nad menoj. Vse je bilo zaman. Jaz sem mutast stal pred njo, ali vekal in zavijal take glasove, da so pevko docela prepričali, da bi pri meni samo čudež kaj opravil. — Pri poslednjem takem poskusu je vprla vame svoje velike črne oči, v katerih je gorela jeza in se topila žalost, ter je bolestno zdihnila: „Oj štor ti štorasti! Kako me bo sram, ko boš novo mašo pel pa peti ne znaš!“ Zdaj govori Mina! Ali še pomniš te svoje besede? —

— Na to sem popolnoma pozabila. Morebiti ni res — odgovori Mina priprosto se smejaje. — A nje smeh ni bil odkritosrčen. Odgovoril sem tudi smejaje se:

— Da, tako je bilo! Jaz sem resno premislil tvoje besede, ko sem prebil osmo šolo, in še vedno nisem bolje pel nego vrbov štor. Torej nisem mogel drugače, nego da grem mimo semenarja na Dunaj in si izberem stan, kjer se ne poje, ampak govori in piše. Ti mi pa bodi hvaležna, da sem te obvaroval tiste sramote, katere si se bala že tedaj, ko si imela jedva devet let. —

Slabo sem naletel. Iz Mininih veselostnih vzklikov sem posnel samo očitanje, da se na Dunaju učimo prazne šale uganjati, in da ni pametnega človeka v Bohinju, ki bi mi verjel, da zato nisem šel v duhovni seminar, ker nisem znal peti. Sploh sem razvidel, da moji in njeni nazori hodijo daleč narazen, odkar se skupno ne šolava, in da ona do mene nima več tistega zaupanja kakor pred trinajstimi leti; samo zapovedovala bi mi tako kakor nekdaj. Tako ni kratko ni malo ni dopustila, da nje možu ponudim smotko, hkrati čudeč se, kako sem se mogel jaz, ki sem baje pameten človek, privaditi smrdljivemu duhanu. Smešna se ji je zdela celo moja brada; in ko sem nato nje možu rekel, da bi se mu prav lepo podali zavihani brki pod nosom, je odgovorila, da bo odslej pazila nanj, da ga ne pohujšam ali na Dunaj ne odpeljem. Nje

strah za moža pa ni bil istinit, ker sem moral naposled obljubiti, da precej drugo nedeljo, ko pokosé seno po senožetih, posetim srečno dvojico na njunem domu. Srčno, iskreno smo si segli v roke, in še „za jedan časek radosti“ sem pasel svoje oči na vitkem, v polpraznično obleko vlitem stasu, na podolgovato okroglem, zamolklobelem obrazu, na velikih, črnožarnih očeh in na bujnih valovitih laseh družice iz detinskih let. Nje lepota mi je bila denes zanimivejša od nekdaj, ker zdaj iz nje odseva plemeniti značaj jugozemskega podnebja, ki se v Bohinju redko nahaja. Z enako radostjo sem meril visoko, krepkoplečnato postavo, okroglati, cvetoči obraz, modraste oči in rjave, gladke lase mladega korenjaka, ki je bil pravi lik zdrave, nepokvarjene gorenjske strani. Poslovil sem se, kakor bi mi bila oba k srcu prirasla in želel jima božji blagoslov ter sinov, podobnih očetu, in hčera, podobnih materi. —

Bil sem zopet na stezi, hitel dalje in ugibal, kako bom opravil, in kako opravičil dolgo zamudo. Senoseki ob poti so me pozdravljali, in marsikdo, ki je zvedel, da grem na Triglav, je zmajal z glavo, kakor bi hotel reči: „Škornjice bi že bile sposobne; ali bo pa to, kar se giblje v njih, zmoglo Triglav, ne verjamem.“ Tudi mlade grabljavice so se šalile, proseč me, naj jim prinesem pristnih rožic, ki rasto na vrhu Triglava. Meni to zbadanje ni kratilo ravnodušja, in urno sem hitel dalje mimo senosekov.

Dospel in dosopihal sem na vrh senožeti, ki se po pravici zove: Kazanica. Zakaj tukaj se pred potnikom v hipu razprostre najlepši del zgornje doline. Spredaj na prerodovitni ravnini se vrste njive in travniki. Pod goro na oni strani ravnine vas vasi podaja roko. Visoka, prostrana poslopja gledajo izmed drevja, in kažejo imovitost tamošnjih seljakov. Sredi med vasmi se postavlja S r e d n j a v a s in nad njo na tesni ravnici se diči ponosna, visoka farna cerkev svetega Martina na Rávinjah. Za vasmi se v polukrogu sklada strmo pogorje nekaj v navpičnih pečinah, nekaj v bohotnem zelenju senožeti in lesovja. Na pogorju se prostira položna visoka planota in v ozadju

te planote štrle goli, sivi velikani med oblake, klanjajoč se Triglavu, ki stoluje v sredi nad njimi, kakor najvišji, najveličastnejši.

Kadar sem prišel na vrh Senožeti in na rob zgornje doline, sem vselej obstal na Kazanici, da se nagledam te slike in teh prizorov, ki so mi bili davno na drobno znani, a vedno čarobno divni. Denes se mi je mudilo, kakor nikoli poprej, vendar nisem mogel dalje. Nesel sem oči čez zgornjo dolino, ozrl se nazaj v spodnjo in motril, kje se dviga dim od šatora, kjer sem bil ravnokar tako milo presenečen. Usili se mi v spomin Prešernov sonet: „O Vrba, srečna, draga vas domača!“ Nikoli nisem te pesmi tako istinito prečutil, kakor v tej uri in na tem mestu. „Da b' uka želja me iz tvoj'ga sveta speljala ne bila!“ V teh blaženih dolinah, v tem raju, obkroženem in obvarovanem z visokimi gorami, bi mi bil odmerjen očetni dom, in jaz bi bil na njem najsvobodnejši gospod: kmet, da, tisti kmet, ki ga ne ukloni, ne zlomi nobena sila, in ki krepkejši vstane, novo moč dobivši od matere zemlje, kadar ga vržejo ob tla zlobni sovražniki ali zmotni prijatelji njegovega stanu . . . In zdaj! Te in še ene počitnice imam, potlej pa vzemi slovo od očetnega doma za vse žive dni in romaj v križemsvet iskat si sreče in novega doma, ako ga bo doseči možno! In novi dom, ali ne bo hiša truda in skrbi, dočim je bil očetni dom hiša nekaljene radosti in milih spominov?

Še enkrat sem stal za tistih počitnic na Kazanici in zrl v divotno zgornjo dolino. Krasen dan je bil, a dolina mi je bila v žalost vtopljena. Kolikokrat prej sem ondi na Kazanici radostno poslušal ubrane glasove mogočnih zvonov, s katerimi se ponaša farna cerkev na Rávinjah, in se čudil njih odmevanju od skalnih strmin za zvonikom. Zdaj pa je zvonjenje neubrano in turobno mi bije na uho. Po starodavnih zložnih stopnicah, ki peljejo k cerkvi nad vasjo, neso črno odeto krsto in velika množica praznično oblečenih faranov stopa počasi za njo. Mino, blago družico mojih detinskih let, so položili v zgodnji grob v cvetju nje mladosti in čednosti in imovitosti!

Jaz sem pa čul od daleč, kako pada kamenje na krsto v grobu, in zdelo se mi je, da se vsiplje na moje ogrodi.

Zvedel sem naglo, da je Mina umrla z negodno porojenim detetom vred, ker je prepozno prišla pomoč najbližjega zdravnika iz daljne Radovljice. Napravil sem se, da bi šel k pogrebu, pa mati so rekli: „Ne hodi med pogrebce! Stopi rajši samo na Kazanico. Odondod glej sprevod, in tam naj ti svobodno tekó solzé, če se ti milo stori. Ob grobu jokati smejo samo sorodniki in tisti, ki kaj dedujejo. Ti nisi med tistimi. Če prideš k pogrebu, te bodo po strani gledali in mislili med seboj: Kaj hodi semkaj študent iz druge doline, ki ga ne štejemo med svojce. Stare ženice iz one fare bodo pa ugibale: Nemara tudi ta ni našega rodu; nemara je tudi njega, kakor pred dvajsetimi leti Mino, prinesla laška košarica čez južne gore in ga ostavila našim usmiljenim ljudem, ne da bi pozneje prišla vprašat, kako se godi njenemu detetu.“

II.

Grm. Luskovnica. Materinske skrbi. Boj z malim velikanom. Rešitev. Pravna vprašanja.

Spustil sem se po kratki travnati strmini z vrha senožeti v dolino. Osem bo ura namesto sedem, ko potrkam pri učitelju Grmu. Pa nič ne de. Nemara me družba čaka, ker se ji ne mudi; ako ne, dohitim jo v eni uri, in lehko se opravičim, če povem, kaj je provzročilo zamudo. Malo pred Srednjo vasjo mi pride naproti sam gospod Grm. To je slabo znamenje; a mož je bil tako veselega obraza in že od daleč me je pozdravljal v svoji čiribirščini. Pa to ni bila istrska čiribirščina, ampak izvirna Grmova mešanica zlogov iz vseh jezikov, ki so se porodili okoli babilonskega stolpa. Da ne zaostanem v učenosti, odzdravim z nekaterimi stihi iz Ilijade, ki sem jih izgovarjal po novogrškem reku, da so bili bolj podobni Grmovi čiribirščini. Kmetica z deklama, ki so plele na njivi poleg naju, so ustavile delo, in žena je stopila k nama, da vpraša, kake novice sem prinesel. Zakaj čudno se

ji je zdelo, da stari Grm tako kima z glavo in tako giblje roke in poteze na obrazu. Stari Grm nagrbančí obraz v resne poteze in odgovori radovedni kmetici: „Če mi za trdno obljubite, da do nedelje nikomur nič ne poveste, Vam razodenem vso skrivnost. V nedeljo jo bodo pa na prižnici oznanili. Nove postave so, novi zakoni. Če je le res, kar je ta gospod ravnokar prinesel iz Ljubljane.“ Jaz sem bil radoveden, kako novico sem sporočil iz Ilijade, in žena pa še bolj, kako novo postavo so skovali v Ljubljani. Ker je v hipu obljubila, da bo molčala kakor zemlja, ji Grm pove na uho, da bo odslej vsak kmet, ki ima celo kmetijo in ženo staro nad štirideset let, privzeti smel še eno ženo in se ž njo poročiti na levo roko. No, ta žena je imela nad štirideset let, nje mož pa celo kmetijo in pod štirideset let. Upravičen je bil torej nje strah pred novimi zakoni, katerega je v hipu izrazila. Zvedavo, osuplo me je gledala in začela izpraševati. Jaz nisem smel preresnega Grma na cedilu pustiti, ampak delal sem se, kakor da ne razumim nobene besede slovenski. To zatajevanje materinega jezika se mi je slabo obneslo. Ženi sem se zdel nekoliko domač, in čim dalje sem se odmikal proti vaškim plotovom, tem bolj sem ji bil znan. Bila sva že med plotovi, ko začujeva, kako mi žena grozi z zatožbo pred mojo materjo in pred župnikom, in kako kliče vse božje kazni name — a nobene na Grma — češ, da sem se ponorčeval s staro, pošteno kmetico. Govoril sem potlej slovenski, in tudi Grm je obljubil, da bo s slovenščino popravil, kar je grešil s čiribirščino.

Zvedel sem, da sta tovariša čakala samo do pol osmih, in da me bosta v bližnji planini čakala še pol ure povrh, dalje pa ne, ker gospodična meni, da sem se skujal. Na svojem domu Grm zamenja mojo palico z daljšo in bolje okovano, češ, ta je vajena hoje na Triglav, ker je bila že trikrat tam gori. Prijazni gospod me spremi nad vas, da mi pokaže strmo bližnjico, po kateri prav lahko pol ure prehitim in tako dospem do tovarišev in vodnika, preden odrinejo dalje v goro. Poslovila sva se, in mož je obljubil, da pride jutri večer k Stari fužini poslušat,

kako je Triglava bolelo teme, ko smo sedeli na njem. — Prav nam bo, če pride k Stari fužini, in bolj bodemo poslušali mi njega nego on nas. Stari, vedno mladi gospod je bil namreč živa povestnica zgornje doline za stare in mlade čase in prvi posvetni omikanec v svoji fari. Izvestno je bil tudi prvi umetnik v vsem Bohinju, ker je umel orglati brez not, peti vse možne glasove in nedosežno posnemati s svojim imenitnim nosom žvrgolenje kosa, škrjanca in drugih bohinjskih in nebohinjskih ptičev. Nad dobo človeškega rodu je učiteljskopotrpežljivo in po stari šegi tepežljivo bistril trde glave svojih farančkov. Vsakdo ga je spoštoval in čislal; in kadar je pobiral svojo mežnarsko biro, je dobival z vrhom mero in izbrano zrnje. Da, ko bi se bilo zrno za zrnom izpremenilo v denar, tedaj bi bil živel naš Grm, kakor si je želel; ne bil bi ostavil priljubljenega mu Bohinja. Tako pa je skromno živel ob majhni plači in veliki pokorščini tiste dobe. Toda vedno je bil dobre volje, in rad nam je krožil pesmi, katere so že pozabili njegovi vrstniki. Rad je povedal burko iz starega ali novega Bohinja. Imel je v tej stroki dober spomin, ker se je često vežbal ponavljajoč svoje povesti. Takisto nam je često izmislil nov bohinjski dovtip in ga sproti ponovil, kakor se ponavlja nauk šolarčkom, čeprav smo se ga branili, trdeč, da smo se tistega dovtipa naveličali že zunaj Bohinja. —

Grm je odšel po stezi nazaj in jaz po strmi, prodoviti bližini naprej proti Lúskovnici ali Uzkolnici, kamor morem priti v eni uri, dočim sta tovariša po kolovoznem potu hoditi imela poldrugo uro. Neumorno ubiram strmo pot in pridno rabim Grmovo palico; sončni žarki pa neusmiljeno ravnajo z mojim hrbtom. Hodil sem že tri četrti ure brez prestanka; žeja se je oglašala, noge so pešale od enolične, strme hoje. Stopil sem v senco grčavega gabra, kjer so kakor stolci tičali trije oglajeni kamni, in se je sploh kazalo, da je ondod že marsikdo počival. Umeknil sem se sončnim žarkom, tudi žejo sem si potolažil. Dobra, previdna Mina mi je namreč pri razstanku na Senožetih vrinila v žep dvoje jabolk, češ, da za žejo na gorah ni

boljšega leka od zrelih, sočnih jabolk. Hvala ti, Mina, za ta izborni lek! In da se širi tvoja hvala, priporočam tvoje zdravilo vsem hribolazom nad vino ali žganje, nad kavo ali vodo, in pripominjam iz svoje izkušnje, da tri jabolka utegnejo biti uspešnejša nego samo dve. Po hlastnem zaužitku jabolk mi je tudi duša bolj oživela, in začel sem premišljevati svoj dosedanji napredek. Gledajočemu v dolino se mi je zdelo, da sem jedva polovico rebri prehodil. Da bi bil vrh blizu, se ni videlo, in nisem mogel domnevati. Steza se mi je vlekla preveč na vzhodnjo stran, in sodil sem, da pridem po tej stezi samo na potok Ribnica ali na staje v Šijéh. Bližnjica me je torej zavodila, in gotovo sem ob nagli hoji prezrl stezo, ki bi me bila obrnila na levo stran, ali naravnost gori proti Luskovnici. Ostavil sem senčnati gaber in razhojeno stezo in krenil na levo, da tam zadenem pravo stezo ali kolovoz, ki ga izgrešiti ne morem.

Ta hoja brez steze je bila jako zanimiva, ker je kazala, kako raznovrsten more biti svet, ki se nam od daleč vidi gladek in enoličen. Bila je hkrati koristna, ker je učila, da ne hodi brez vodnika po neznanem gorskem svetu. Držati se mi je bilo ravne črte proti zahodu. Med nizkimi grmi se je hodilo prav prijetno, rekel bi, valovito, ker enemu sem se umeknil navzdol, drugemu navzgor. Grmovje se zgosti v nepredorno šumovje. Nazaj se moram umekniti po prejšnjem poti. Kje sem hodil, ni sledu, in ljubeznivo me objemata trn in srobotina. Izmotal sem se. Šumo bo treba obhoditi. Prišel sem ji do kraja in si oddehnil na gladki trati. Veselo napredujem proti zapadu. Na koncu trate je strma stena in za steno drča. Stopiti prek stene ne morem; če skočim, se ubijem. Treba je zopet iskati prehoda zdolaj ali zgoraj. Srečno sem našel malo razhojeno stezico. Kaka radost! Steza me privede k zapuščenemu čebelnjaku na travnati ravnini. Za ravnico je zopet neprehodna strmina; a nikjer ne zazrem vrha na tem nesrečepolnem bregu. Prodiram dalje, premagujem vse možne ovire, ali omagujem pred njimi; medtem pa čas hiti, in sončni žarki pekó, kakor da imajo zreti samo mene v vsem

Bohinju. Kdor bi me bil gledal z daljnovidom od nasprotnega brda, bi rekel, da je moj položaj jako smešen; kdor bi pa hodil z menoj, bi obupaval z menoj vred Preril sem se naposled na zložni, prostorni kolovoz. Oddehnil sem si, ker, odslej se bode hodilo kakor po cesti .... Zahodil in zablodil sem v grmovju nad poldrugo uro, in vendar še nisem na Luskovnici. Oj, ti nesrečna bližnjica! Skoro se vidi konec brega in klanca, in združi se s kolovozom gladka steza. Kraj kolovoza stopim na stezo. Lučaj pod seboj vidim nad smrečjem in gostim grmovjem košato gabrovo drevo, edino v okolici. To me je toliko razburilo, da stopim doli po stezici in pod gaber. Zopet vidim tri gladke kamne, pred srednjim jabolčne olupke in na olupkih, ki so mi zdaj bolj dišali, kakor poprej sama jabolka, žalibog vse polno črnih mravelj. — Krenil sem zopet po stezi navzgor, sam nad seboj se jezeč in trdno namenjen, da bom gospodu Grmu povedal, kako sem po njegovi stezi potreboval od Srednje vasi do Luskovnice samo tri četrti ure, ter da bom zamolčal, kako sem med to hojo druge tri četrti ure blodil, neprostovoljno preiskavajoč gorske znamenitosti. —

Na visoki planoti, ki jo Srenjani zovejo „Vúskovnica“ (kar se morebiti sme pisati „Luskovnica“) je v majhnih presledkih raztreseno dokaj lesenih stanov z ogradi za živino, lesenih in zidanih hišic s pravilnimi okni, z vežo in pečjo in s hlevi, prizidanimi za živino. Nekaj tednov v letu se tukaj bavijo prebivavci Srednje vasi z obdelovanjem njiv in s košnjo. Tedaj imajo tudi svoje krave v planini, in marsikdo vzame s seboj vso svojo obitelj. Takovo planinsko življenje je za deco iz doline prav tako radovanje, kakor deci iz mesta življenje na kmetih. — Zaklical sem po ljudeh, ko sem dospel med hiše. Nihče se ne odzove. Torej bo treba, da primem po vrsti za hišne kljuke. Prva kljuka ni odprla, duri so zaklenjene. Druga in tretja kljuka sta me izpustili v dotični hiši. V prvi nisem našel sledu človekovega, v drugi je na ognjišči tlelo, in v sobi na mizi sem našel narezan hleb kruha; a človeka nisem priklical. Četrta hiša je

bila odprta. Iz veže stopim v sobo in tu vidim mlado ženo, čepečo pri precej veliki zibeli. Preden izpregovorim, mi migne žena, naj bom tiho. Stopim bliže, a žena mi pokaže duri, sicer molče, vendar tako odločno, da sem jo moral razumeti in slušati. Sedem pred hišo na klop, vesel da sem našel človeka. Po dolgem čakanju pride žena iz hiše in mi pove, da so me tujci čakali blizu eno uro, in da so odšli po kolovozni poti. Če krenem za njimi po bližnjici, jih prestrižem pod goro Konjščico; če grem po kolovozu, bom pa vedno nad pol ure za njimi. Opomnil sem, da mi denes prestane izkušnje branijo samemu hoditi po bližnjicah; žena mi naj bo kažipot, ali naj preskrbi drugega kažipota za dober denar! Žena zmaje z rameni in pravi: „Do večera ne bo žive duše tukaj; jaz pa ne morem ostaviti otroka. Že zdaj sem ga prav težko uspala, ko ste ga zbudili z ropotom. Ves nemiren je in morebiti bolan. Glava mu je vroča. Ko bi mu krščanski človek naredil tri žive vozle nad glavo, mu gotovo precej odleže. Sama sem že poskušala, pa ne morem narediti živega vozla“. — „Živi vozel znam jaz narediti“, odgovorim. „A ne verjamem, da kaj pomaga.“

„O pomaga, gospod, prav gotovo!“ je vzkliknila žena in segla po trak, kakršen se potrebuje za povezovanje zibeli. Poskusil sem svojo umetnost zunaj na trati, in ko se je posrečila, sva po prstih stopila v sobo. Žena mi je pokazala, kje naj obstanem, in načaral sem tri pravilne žive vozle. Dete v zibeli se je tedaj nasmehnilo v pokojnem spanju tako ljubo, da so ženi kar oči zaiskrile. Ko zopet stopiva pred hišo, ponovim svojo prošnjo, saj se je otrok nasmejal za živimi vozli, in to je gotovo veselo znamenje. Dolgo sva se pogajala in naposled dogovorila, da žena pohiti za mojimi sopodjetniki, in ko jih najde, bo prišel vodnik pome; jaz bom pa med tem otroka stražil, pozibal, če bo treba, in mu dal, kadar se predrami, toplega mleka iz lonca na peči. Žena je obula močne čevlje in izginila za plotovi; jaz se premestim v sobo, sedem na skrinjo pri postelji, se naslonim na blazino in jamem premišljevati, kako naj si okrajšam bodoče

nadenourno čakanje. Rad bi bil smotko zapalil, a tega ne smem, ker moji živi vozli gotovo niso otroka toliko ozdravili, da bi mu bil duhanov dim prijetna vonjava. Neprijetno zabavo mi je delal želodec, ko me je venomer nase opominjal, a nisem mu mogel ustreči. Zatorej sem si hudo očital, zakaj nisem sprejel vseh pet jabolk, katere mi je ponujala Mina. Naposled sem si dolgi čas preganjal s tem, da sem se oziral po sobi: na razpelo in na podobi Matere božje in svetega Martina pod stropom za mizo, na svetega Duha v stekleni obli, viseči nad mizo, na ozko polico, na kateri se družijo svečnik, milo, ščet, in v usnje vezana „Dušna paša“, na belo mizo iz lipovega lesa, na javorjeve stole in na klopi, k steni pribite. V žličnjaku poleg duri sta bili samo dve žlici. Kaj je bilo v skrinji, na kateri sem sedel, in v rjavi omari, pribiti na steno poleg postelje, nisem gledal. Da popolnim opis, naj dostavim, da je bila postelja mehka in zame dosti dolga, česar sem se telesno prepričal, in da je imela peč zelene modnice in izvestno preveč gorkote za tisti dan. — Če je človek truden od dolge, strme hoje, če leže v topli sobi na mehko posteljo, gotovo posnema, četudi opoldne, zgled deteta sladko spečega poleg njega. — Zaspal sem. — Mlad človek sanja i bdeč, zakaj ne bi speč. Sanjalo se mi je to, kar bi zdaj počenjal, da je šlo vse po redu. Stopali smo vodnik, mladi gospod in jaz ter za nami gospodična po ozki stezi više in više. Na Velem polju smo počivali in se krepčali z jedjo in pijačo, kar je meni prav dobro teknilo, ne da bi se bil nasitil. Gospodična je stopila v planinsko kočo in pritrdila duri za seboj. Čez dolgo časa se vrne k nam, in komaj smo jo spoznali. Na glavi je imela rdečo čepico, okoli stasa sivkast plašč s širokimi rokavi, vse rdeče obšito, vse debelo in trdno. Navadno žensko haljino je zamenjala za modre, debele in ohlapne turške brgeše, ki so tesno zapete pod meči, in se tam zadevajo visokih opank iz voljnega rjavega usnja. Tako se je gospodična prelevila v jugozemskega mladeniča brez brkov; samo premajhna in prešibka je bila za junaka. Hodili smo od Velega polja dalje kvišku in lehko, kakor da nas

nosijo peruti. V hipu smo bili na Malem Triglavu in od tam smo gledali parnike, kadeče se med Benetkami in Tržaškim zalivom. Plezali smo neumorno na Veliki Triglav: jaz naprej, gospodična za menoj, vodnik tikoma za njo. Prepad je na levi in desni strani, da se mu ne vidi do dna, vendar sem plezal brez vsake omotice. Na koncu grebena se mi spodrsne, strmoglavim se v propad, gospodična zakriči in pade za menoj. Pretresem se, predramim se in skoro zavem, da bivam še vedno na mehki postelji. — A dete v zibeli je kričalo na vse grlo, in to grlo je pričalo, da je popolnoma zdravo. Zlezel sem zopet na skrinjo in jel zibati tako lepo, kakor znajo le matere. Celo zapel sem, kakor sem najnežnejše mogel, dijaški „Gaudeamus igitur“. — Pa dete je izvleklo roke izpod odeje, vzdigovalo glavo in rilo tako čvrsto po koncu, da sem mu moral pomagati. Treba se bo namreč prikupiti, ker dete že očitno kaže, kako zoprn mu je materin namestnik, čeprav lepo ziblje in poje. — Zibati sem znal dokaj dobro, ne pa oblačiti drobnega deteta. Snel sem raz čelešnik toplo ruto, potegnil odejo raz zibel, zavil otroka v plenice in ruto, vse to dvakrat ovil okoli njegovih rok in nog, in ga krepko posadil v svoje naročje. Gledala sva si zdajci od blizu v lica, in uverjen sem bil, da se v hipu priljubim čvrstemu kričaču, ali da mu vsaj mogočno imponira moje inteligentno obličje. Govoril sem mu na dušo: „Glej! To je skledica! Vanjo vlijem mleka. Kako slastno diši! Ta žlica iz žličnjaka je sicer lesena in nemara celo za usta tvoje matere preširoka, a bodeva že izdelovala ž njo, ko nimava druge. Saj si ti bistroumen in jaz potrpežljiv. Ko se nama posreči spraviti prvi požirek mleka v tvoja ustca, me boš prijazno gledal in objemčkal, kakor pravo mater, in jaz te poljubim na okroglo rdeče lice prav tako kakor mati!“ — Vse je v redu. Otrok čiča pri lipovi mizi na mojem levem stegnu, h kateremu sem z desnim pritisnil njegove nožice, da ne bodo venomer cepetale. Moja leva roka je objela otrokove ročice, z desno sem pa previdno krmanil tisto veliko žlico k njegovim drobnim ustnicam.

To bi bila lepa slika! Otrokove bistre oči pol zvedavo, pol nezaupno vame uprte; moja levica lahno in skrbno ovita okoli bele rute, v kateri nemirno čepi krepko razvito telesce, v moji desnici okorna, debela žlica pred napol odprtimi mlekaželjnimi ustnicami in v ozadju moje obličje, v katerem se zrcali vsa materinska ljubezen.

Ko bi trenil, se je izpremenila slika v živ igrokaz, ki se je vršil v naslednjih prizorih.

Otrok izmuzne roke izpod rute in mahne po žlici in skledi. Žlica pade na tla, skledica se prekucne na mojo obleko in odtod na tla, kjer se razbije, po moji suknji, po telovniku in levi hlačnici se pa cedi toplo mleko. Naglo se zravnam, da se kolikor toliko otresem. Deček — ne bodi len — zasadi svoje vlažne prstke v mojo brado in jame na vso moč vleči, viti, tresti, da so mi stopile solze v oči. Oj ti presneti živi vozli, kako moč so dali tema drobnima ročicama! Otrok zdaj ni kričal, ampak zedinil je vse svoje sile, da izpipa mojo brado, na katero sem bil tako ponosen. Prosil sem in grozil, a deček ni hotel izprevideti, kako je nehvaležen, in kako mi dela krivico. Moral sem, da mi ostane še kaj brade, uprizoriti veden silobran, a imel sem zanj na razpolago samo eno roko, dočim je deček napadal z dvema. Grabiti sem moral prstek za prstkom in ga lušiti iz kocin, ovitih okoli njega. Srečno sem se oprostil dečkove levice in jo varno upognil pod mojo. Ko sem tako na pol zmagal, se lotim težavnejšega dela, da se rešim še njegove desnice. Deček je vztrajen in za svoje eno leto izvrsten telovadec. Jaz pa dozdaj takšne ločitve med svojim in tujim imetkom, ali takšnega boja za moško brado nisem poznal, ne iz izkušnje, ne iz rimskega prava, in bil sem prepočasen in premalo previden. To mojo slabost uporabi prebrisani deček, izmuzne novič svojo levico izpod moje in se zagrebe s podvojeno silo v mojo brado. Moral sem bojni načrt premeniti in dečka v zibel položiti, da si oprostim obe roki. A deček je imel takisto krepke noge, in te se nečejo upogniti, ko ga polagam v zibel. Obe ročici divjata v moji bradi. Ko vihar otročje jeze najhujše razsaja, stopi

mati kakor deus ex machina v sobo, in v hipu nastane iz moje tragedije obča komedija. Otrok se zgane k materi, oklene njenega vratu, in ko se jaz brišem, me po strani poglеduje jezno, zmagozavestno in izzivajoče na nov dvoboj. Mati je hipoma premotrila ves položaj in po svoji nepokvarjeni prirodni čudi opazila najprej njega smešnost in na to stoprav mojo nesrečo. Na ves glas se je zasmejala in rekla, da takšne rvanke ni videla, odkar po zemlji hodi. Potlej je naglo položila dete v zibel, vzela snažen prt in mi obrisala sledove mleka z obleke, kolikor se je dalo. Pri tem delu je opazila tisto veliko žlico pod mizo in se zopet zasmejala, češ, da sem sam kriv vse svoje nesreče, ker bi vendar moral vedeti, da imamo za malo deco posebne žlice, in kje jih navadno spravljamo. Pokazala mi je takoj tisto žličico v miznem predalu in opomnila, da se je dete bolj ustrašilo velike žlice nego moje brade, ki ni baš tolika, da bi mladi deci strah prizadevala. — Mlada žena se je dosmejala in domilovala, jaz sem sedel za mizo, da si odpočijem, mladi junak se je pa razkoračil v materinem naročju, kjer hlastno sreba sladko mleko s svojo žličico in me srepo poglеduje, kakor bi se bal, da mu ne vzamem nove skledice, katere se oklepa z obema rokama. Duri se odpro na stežaj, in pozdravi nas Triglavski vodnik. Iz srca sem bil vesel njegovega vstopa v hišo, bolj še pa vprašanja, sem li lačen. Hotel sem takoj dejansko dokazati, kako upravičeno je bilo to vprašanje. A vodnik me je iznenadil z neprijetno novico, da me obed čaka pod skalami gore Tolstec, in sicer zatorej, da prej pridem do tovarišev, ki me čakata prav nestrpno. Pripovedoval je, kako so hodili in dokod so prišli. Rekel je med drugim: „Mladi gospod je stopal precej dobro, gospodična pa toži, da si je ožulila desno nogo na peti in obtiščala levo v stopalu. Sicer se obema planinska sla tem bolj ohlaja, čim višje stopamo do hladnih vrhov. Za tako dolgo hojo smo storili malo pota in ne bili bi prišli dalje, čeprav bi ne bili Vas očakovali. Vaša zamuda je bil povoljen izgovor za pogosto počivanje. Ne vem, kako bomo potlej hodili, ko bo pot zares utrudljiva,

in kako bomo počakovali na gospodično, ko nam ne bo čakati na Vas. Nama se pa zdaj ne mudi prav nič in za Vaš glad bo že najina planšarica našla kakov grižljaj.“ —

Slutil sem, da gospodinja nekaj takega namerava. Toliko, da je vodnik dobro sedel, mu je že dala otroka v roke. Potlej sem pa videl skozi okna, da je hitela od hiše do hiše, in da je končno nekaj prinesla v pokriti skledi. Postavila je na mizo skledo mrzlih žgancev in nanje vlila kislega mleka. To bodi obed zanjo in vodnika. Predme je pa potisnila grebo presnega masla v orehovi skledi in črnega in belega kruha. To grebo je po sreči izteknila, ko je zabádavo odprla tri zaklenjene hiše. „Težko je v ponedeljek opoldne“, je rekla, „dobiti svežega masla, ker denes še nismo metli, maslo od onega tedna je pa včeraj, v nedeljo, šlo v dolino. Do večera bom utegnila zmesti in vrnila bom grebo.“ Stranski človek bi sodil, da sem tedaj vedoma užival ukradeno maslo. Pa onda so v Bohinju vladale šege poštenih očakov, in meni in vodniku se ni prav nič sumno zdelo, da je žena šla do zaklenjenih vrat, da je segla po ključ tja, kjer se navadno hrani, da je sama odprla tujo hišo in tam iztikala po shrambi, in da je odnesla nad dve kili težko grebo presnega masla, ne da bi koga vprašala dovoljenja. — Okrepčali smo se, in žena in vodnik sta bliže, ali bolj po domače, k meni prisedla; saj sem zaslužil vse zaupanje, ker sem dečku odčaral ves glavobol. Sumil sem takoj, da se snuje napad na mojo učenost, in ta slutnja me je navdihnila s ponosom in zadovoljstvom.

Zvedel sem, da je gospodinja, ki me je ljubeznivo pogostila, vdova Meta in sestra našega vodnika. Namignilo se mi je hkrati, da se dober kristijan ne brani pomagati vdovam, in da je od nekdaj pravica bratova. da govori o sestrinih stvareh, zlasti če je sestra vdova, Meta je bila srečno omožena leto dni in nekaj mescev. Sred posta letos so ji prinesli novico s planine, da je nje moža zasul snežni plaz. Od tistega dne je vdova, in blizu enoletno dete, ki ji sloni na prsih, je zdaj brez očeta.

Marsikatera zakonska sreča se v naših planinah podere na enak način in iznenada, ker tukaj priroda silovito deluje in preti z nevarnostmi, ki jih v ravninah niti ne poznamo. —

Iz Metine nesreče je nastalo dvoje pravnih vprašanj, in te naj jaz rešim.

Prvo je bilo: „Ali prav govore ljudje, ki Meto nagovarjajo, naj se zdaj omoži z bratom rajnega moža. Dobila bi tako moža enakega rajniku, ki je bil poštenjak od nog do glave. Nje sinu bo očim pravi stric, in boljšega, bolj naklonjenega očima si niti misliti ne moremo.“ —

Na to vprašanje sem točno odgovoril. Besedoval sem sicer jako učeno, posegal iz kanonskega v rimljansko pravo, zlasti razlagal, kako se sorodstvena kolena štejejo po rimljanskem, a drugače po cerkvenem pravu. Lotil sem se celo zanimivih predmetov iz zakonskih zadev. Vendar sta me brat in sestra razumela ter izrekla svoje prepričanje, da bom takisto glede drugega vprašanja razodel svojo temeljito učenost; samo prosila sta, naj govorim bolj po domače in naj opuščam stvari, s katerimi si glavo beliti ni treba bohinjskemu gorjanu.

Drugo vprašanje je bilo obširnejše:

„Ženitna pisma se delajo po starih kopitih. Vsa so si podobna, bodisi blejska ali bohinjska, in ne ozirajo se na izredne slučaje ali iznenadne nesreče, kakršne se pri nas često pripeté. V Metinem ženitnem pismu so imeli pred očmi navadno smrt v postelji. Mož je pa umrl v snegu, in zdaj je enoletno dete gospodar posestva in vse očetne imovine; a vdova, triindvajsetletna brdka Meta, nima od hiše drugega nego svojo doto in navadno vdovščino. Sin gospodariti, kmetovati ne more, in če se mlada vdova drugam omoži, kar ji nihče braniti ne more, in če poterja svojo doto, pride sinovo posestvo na boben. Meta neče sina zapustiti; dobiti mu hoče dobrega očima in skrbnega gospodarja. A prav tukaj smo v škripcih! V Radovljici pravijo, da je drag, težaven pot prenesti kmetijo od nedoletnika na druga ramena. Rajnikov brat pa pravi, da se z Meto ne poroči, ako se prej ne prepiše

vse posestvo na njegovo ime. In mož ima prav, ker ta sin bi sicer smel, kadar pride do svojih let, od hiše pognati mater, očima in vso njiju obitelj. Vprašava torej, kako naj se najgotoveje in najceneje izbavi ta nameravani prestop sinove domačije na strica, bodočega očima?“ —

To preprosto kmetsko vprašanje ni bila majhna zadrega za mojo modrost in učenost. Mojim nazorom o kmetski nravnosti se je protivilo, da mlada, lepa vdova s precejšnjo doto, kateri so mladi ženini na izbiro, v zakon jemlje priletnega moža zato, da pridobi sinu svojega prvega moža kolikor možno dobrega očima; in da hkrati ta za blagost svojega otroka tako nesebično skrbeča mati baš svojemu otroku jemlje podedovano imovino zato, da se more zopet omožiti. Dvomil sem o materinski ljubezni, in švigale so mi po glavi misli o podli sebičnosti in ostudnem hinavstvu. A bil sem v tuji hiši, in previdnost mi je velevala, naj molčim. Da sem izrekel svoje pomisleke, gotovo bi bil našel glasen odpor, češ, da tukaj ne gre za materinsko ljubezen, ampak za samo gospodarsko vprašanje, ali naj ima otrok kmetijo, katere ne more kmetovati, ali varno naložene novce, kateri neso gotove obresti brez dela. Sploh pa često kmetskemu ljudstvu podtika podle naklepe, kdor njega razmere presoja bolj po knižji modrosti nego po resničnem življenju in zrelih izkušnjah.

Govoriti bi bil moral o pravniški strani tega vprašanja. Nerad, vendar odkritosrčno sem izpovedal, da ne vem prav ničesar svetovati, ker se bom imovinskega prava, katero zdaj velja med nami, učil v prihodnjih dveh letih. Povedal sem hkrati, da se nekaj opravičim in nekaj uveljavim, s kakimi uki sem se bavil prvo, in s kakimi drugo in tretje leto svojega dunajskega vseučiliščevanja.

Vdova je zmajala z glavo in izrekla ostro sodbo: „Ali na Dunaj Vam je bilo treba hoditi, da Vas sreča modrost, in leto dni ste potrebovali, preden ste izmodrovali, da se s takimi jeziki, ki se več ne govore, ne pride daleč po svetu? Potlej ste se učili dve leti zakonov, ki več ne veljajo; in tiste pravne vede, ki

je potrebujete med nami, se boste učili takisto dve leti in niti uro dalj! Zdaj vem, zakaj so postave tako slabe in sodbe krivične.“

Odgovoril sem samozavestno: „Prava šola pravnikova je samo življenje. Kakor si pa nista niti dva človeka docela podobna, tako so različni pravni predmeti; zatorej ni možno narediti za vse slučaje posebnih pravnih določil. Čevljar ima malo kopit za vse noge. Po teh kopitih naredi vse obuvalo za kratko in dolgo, za tesno in široko stopalo. Potlej se nekaj prileže čevelj nogi, nekaj privadi noga čevlju. Prav tako je z občno postavo in s posameznim človekom. Težko že pričakujem, kako bom pravne stvari vtikal, tlačil in razblinjal v obdele tistih zakonov, ki se po mojem preudarku ujemajo z dotičnim pravnim predmetom. Tako bom pravico meril in branil. Ali ne bo to imenitno opravilo?“ —

Radost bodočega pravnika se je omračila, ko je vdova zamolko vprašala, ali sem že kdaj premišljeval sporočilo modrih mož, da je najvišja pravica često največja krivica. Tudi vodnik je izprevidel, da napad na mojo dozdevano učenost njegovi sestri ni priboril nobene koristi.

Čas je bil, da se poslovim. Odhajajoč ponudim ženski nekaj šestic za nje delo in za svoj obed. Ker od domačega človeka ni hotela vzeti plačila, potisnem svetle novce malemu junaku v dlan. Deček še enkrat v mene upre svoje bistre oči, zaluči novce po tleh in se glasno in jasno odslovi z enozložno psovko, ki jo beremo v Pleteršnikovem slovarju pod črko K.

III.

Na visoki planoti. V gozdu. Počivališče. Izmaknjeno živilo. Razgled po gorah in na morje. Pod Konjščico. Krave. Ovce. Pisana senožet.

Hoditi mi je bilo nad eno uro po visoki planoti, da pridem do tovarišev, ki čakata v kotu, kjer se iz planote strmo dvigata širokoreberni Tolstec in drazkavi Veliki Draški vrh. Vrstili so se ob meni ograjeni vrtovi s hišicami, senožeti s svislimi, pašniki z

redkim grmovjem in smrekovi drvošci. Da enoličnost ponavljajočih prizorov ne dolgočasi, je treba zanimivih pogovorov. Ako jaz vodniku dokazujem, kako blagodejno vpliva čisti gorski zrak na živce, in kako se duh raduje ob razgledu na gorske velikane, katerim se bližava, bi to bilo za trdnega gorjanca prav tisto, kakor če mu pravim, da je voda mokra in sonce okroglo. Dosegel bi z opisovanjem svojih občutkov baš toliko, kolikor sem ravnokar s svojo učenostjo. Obšla me je torej pametna misel, da gre vodniku prva beseda, in to po pravici. Če me zanima planinska priroda, me bo gotovo bolj zanimal prirodni sin teh planin nego mrtva, hladna narava. —

Govoril je torej vodnik preprosto in živo o stvareh, ki so se kazale poleg naju, in jaz sem ga poslušal rad in pazljivo. Povedal je, kdo je bil in odkod je prišel gospod, ki je počival pod tem macesnom. — V tem brinjevem grmu si je nekdo hotel urezati gorjačo, a gad ga je pičil, ko je nastavil nož na vejo. Tam je plot pretrgan, in rante so razmetane po senožeti. To je naredil A . . . . svojemu sosedu. Že lani mu je plot raztrgal. A . . . . je bil tožen, in sodiški návod se je vršil na licu mesta. A . . . . je moral velike stroške plačati in plot postaviti v prejšnji stan. To ga je toliko peklo, da se je vnovič znosil nad mršavim plotom, in zdaj se usti, da ne miruje, i naj ga pravda stane kobilo in žrebe.

„Ta stan je popravil tisti N . . ., ki ga gotovo poznate. Zdaj vsa poslopja čedi in popravlja, ker se ženi. Pred nekaj mesci je zvabil k notarju dve nevesti. Tam v pisarni je rekel, da vzame tisto, ki bo imela več dote. Očeta sta pobrala klubuka in nevesti ter odšla iz pisarne. Mlade ženske so se zdaj baje zarotile med seboj, da mu vsaka odreče, ako jo pride snubit, ker je tak volk na denar. Mož pa pravi, da bo še letos snubil in poročil tisto, ki mu je prva odrekla. Mislim, da tako tudi bode, ker mož je stanovitnejši od ženske.“ —

Tako sva obravnavala gredoč stare in nove dogodbe in družabno življenje nekaterih posestnikov, ki sem jih poznal vsaj po imenu. Prišla sva v bolj

gosti les. Tam je bil vodnik bolj gorečen in rekel je med drugim: „Vsi ti gozdi, vse te planine, kar jih vidiva daleč okoli, vse to je po pravici naše in božje. Zdaj nam pa jemljo naš svet in naše pravice. To je krivica, ki vpije v nebo! Ali so mar najprej zgradili graščino in šli potlej kmetov iskat, da se naselijo v Bohinju? Ali so napravili najprej jezove, plavilnice in kladiva, in so šli potlej iskat delavcev in rudnih jam? Mi smo bili tukaj prvi za Bogom, in vse je bilo naše. Če se potegnemo za stare pravice; če zastavimo tisti predor, kjer tišči Sava iz Bohinja; če zagradimo tiste dva ali tri prelaze, kjer se more čez gore splezati v našo dolino, kdo nas more užugati? Take človeške sile ni na vsi zemlji. To Vam pravim: če se postavimo na noge, potlej bo svet videl, kaj smo mi, in da se nikogar ne bojimo razen Boga! Toda ne vstrašite se, kaj tacega ne bomo počeli, ker vemo, da ne smemo! Kmet bo potrpel in pretrpel. Graščine bodo razpadle, in fužinska kladiva utihnila; naš kmet pa bo še vedno nosil dolge škornje in irhaste hlače ter svobodno ukal na planinah.“

Tako je govoril in končno zaukal, da se je odmevalo od tretje gore. Odzval se je nekdo iznad šume. „Ta ne zna vriskati“, reče vodnik. „To je gospodič iz Primorja. Naproti nama gresta.“ —

Bilo je res tako, in skoro se snidemo. Gospodična je takoj opomnila, da prav lehko hodi in da jako obžaluje štiriurno zamudo. Odgovoril sem, da gledé njene lahke hoje nisem nikoli dvomil, in da težko pričakujem prilike, ko jo bom smel iskreno pohvaliti, če prav je vodnik izblebetal, da ji čevlji nagajajo. Zamude naj pa ne obžaluje, ker nismo več zamudili, nego smo že prej odmerili časa za počitke in dopustne zamude. Odrinili smo na pot, in bilo nam je hoditi kakih dvajset minut do počivališča po stezi, ki je bila bolj drča nego steza. Tam bi nas bil malone srečal star lisjak. Krenil je v grmovje, ko nas je zavohal; in vil je svoje gibčno telo in gosto kodeljo med grmi naglo in previdno ter nekaj v gobcu nesoč. Čakališče ali počivališče je bilo izborno; travnata ravnica v kotu med Tolstecem in Konjščico, pod

ravnico globoke strmine, nad njo skalne rebri in mestoma redek brinjev les, v sredi ravnice visok vejnat macesen in v ozadju mrzel studenec z žlebom od smrekove kože. Sédel sem v mah pod macesnom k belemu razgrnjenemu prtu, in urno segel v vrečo poleg pota, da iz nje potegnem, kar bo za zobe. Gospica pristopi, vije roke in jadikuje, da so raz prt izginili kuhan goveji jezik, pečen piščanec in debela laška klobasa, ali razen načetega hleba kruha vse, kar sta ona in brat na prtu ostavila, ko sta odšla meni in vodniku naproti. O te hudobne tatvine! Moral sem se potegniti za poštenje Bohinjcev in opomniti, da se o Bohinju sploh ne krade. „Ako bi bil tukaj človek kradel, bi ne bil pustil kruha na prtu in reči, ki so v vreči, ampak zmašil bi bil prtič in kruh v vrečo, in vse odnesel z vrečo vred. Ne tatvina, ampak neprevidnost je kriva, da smo izgubili svoje najboljše živilo. Popustila sta jedila na prtu, ne da bi jih bila spravila v vrečo nazaj. Pečen piščanec, goveji jezik in laška klobasa izvrstno diše ne samo lačnemu hribolazcu, ampak bolj še lisjaku, dehorju, jazbecu in raznim ujedam. Lisjaka smo videli, ko je nekaj nesel v gobcu, in znano nam je, da je jako premeten, ko gre za pridobitev okusnega obeda. Ukradenega živila nam nihče ne vrne, pa tolažimo se s tem, da lisjak ne uide kazni od lovčevega zrnja.“ —

Odrezal sem si kruha in potegnil iz vreče domačo klobaso; moram pa reči, da si je lisjak privoščil boljši obed. Vedno dajem domorodno hvalo domačim klobasam; vendar bolj bi mi bila ugajala tedaj nepretanka kolajna veronske salame, in ne prelehak košček govejega jezika, nego navadna mesena klobasa. — Za klobasami smo uživali razgled.

V dolini globoko pod nami smo videli nekaj hiš iz vasi Stare fužine, polje proti jezeru s cerkvijo sv. Janeza Krstnika in jugovzhodni del jezera, na katerega gladini se je zrcalil mestoma skalnati, mestoma bujno obrasli južni breg z visoko strmo goro vred, ki se dviga za bregom. Na nasprotni strani globoke doline se sklepajo in vrsté mogočne gore, ki v zložnem polukrogu delajo visoko, strmo, samo na redkih sedlih

prestopno mejo med Bohinjem in pokrajinami okoli Sorice, Tolmina, Koborida in Bolca. Bila je to ponosna vrsta vrhov od Rtitovca na izhodu do Bogatina na zahodu. Čudili smo se planinski raznovrstnosti zelenih in sivih, ostrih in razsežnih, lesnatih in golih, gladkih in razkavih, skladovitih in razvalinastih vrhov. — Koliko višja bi mi bila domoljubna radost, da so moji očaki imeli vsaj mrvico pesniškega vzleta, ko so nadevali imena tem slikovitim vrhovom? A, žalibog, tista imena so tako preprosta in kmetska, da sem eno moral celo predrugačiti, ker pravo ime ne prija ženskim ušesom. Nad imeni Rtítovec, Pečána, Višávnik, Črna gora, Skrili, Čétrt, Rázkovec, Vogel se more radovati samo jezikoslovec, ker mu ime pove, kakova je gora. Toda lepi, zeleni Lisec ni tako lisast, da bi mu pristalo sramotilno ime, in sloveča, visoka Črna prst gotovo nerada nosi poniževanja v svojem imenu. Črna prst se spodobi njivi na ravnem polju, a ne gorskemu grebenu. Dve visoki goličavi, ki segata blizu do višine Triglavove, tudi nista zaslužili zaničljivih imen „Škrbina“ in „Mígavec“. Hvalim pa nazivanje „Bogatin“, in zaradi tega lepega imena sem to goro prvo poznal izmed vseh velikanov, ki segajo v oblake na zapadni strani Bohinjskega jezera, čeprav se iz doline vidi višji in veličastnejši Bogatinov sosed Mígavec, gora grdega imena. — Kdor je izumil ime Bogatin, je zaslužil, da mu vzidamo spominsko ploščo na njegovem neznanem rojstnem domu. —

Ravno sem razlagal svojemu vseučiliškemu tovarišu, da Bogatinovo ime bolj pristoji neznatni gori „Rúdnica“ in visokima planotama „Rudnemu polju“ in „Gorjušam“ zaradi plenjave železne rude, ki se tam nahaja, nego Bogatinu, ki je bogat samega golega kamenja, ko naju gospodična opozori na gladino Jadranskega morja. Trdila je, da vidi celo Benetke. Čudil sem se tako bistrim očem; a moj vid je bil bistrejši, ker sem videl v tistih Benetkah tudi golobe, ki jih tam na trgu svetega Marka krmijo dolgočasni Angleži s kruhovimi drobtinicami. Moje in vodnikove dobre oči niso videle ne morja, ne Benetek, in moral sem gospici pojasniti, da na tisti strani, kamor gleda,

ni morja, ampak suha zemlja kranjska in hrvaška, in da od svojega stališča sploh ne moremo zazreti morja, ker še nismo dospeli do višave grebenov južnih gora bohinjskih, ki se prostirajo med nami in morjem. Zemljevida nisem imel pri rokah, povedati nisem mogel višave nad morjem o našem stališču in onostranskih sedlih, in zatorej je gospodična še vedno koprnela v pogledu na sveto morje in motrila, kdaj bo zazrla prvi parnik, ki plove od Trsta do Benetek. Podiral sem nje prazno domnevo, pa vodnik je posegel vmes, češ, da gospica iz Primorja gotovo bolje pozna morje nego jaz, ki ga še nisem nikoli videl. Pomežikal mi je to izrekši; mene pa je prešinil globoki pomen njegovih besedi: Čemu človeku podirati priljubljeno in povse nekvarno zmoto, ako je v nji srečnejši, nego bi bil z resnico, katero mu vsilujemo.

Ob vodnikovi modrosti sem se spomnil sedmerice grških modrijanov in zlasti gesla Pitaka Mitilenskega: „Glej na uro!“ In račil sem kažoč na svojo žepnico opomniti, naj se požurimo; zakaj še daleč nam je strmolaziti in se ob marsikateri kamen valjavec spotikati, če hočemo po svojem načrtu jutrajšnji sončni vzhod občudovati na robu Malega Triglava, kar je baje vredno znoja vrlega človeka. Lahkonoga gospica, vedno še zamaknjena v svoje morje, hladno odgovori, da ji ni kdovekaj do gledanja sončnega vzhoda na strmih gorskih robovih, na katere je treba splezati v nočni temi, in da si noče slabiti vtiska, ki ga nareja gotovo bolj veličanstveni vzhod sončne oble na neskončni morski gladini. Pritrdil sem gospici iz same uljudnosti in se drznil pripomniti, da je po moji preudarni izkušnji celo sončni zahod na gorah — veličastnejši od vzhoda, liki grškim modrijanom starost blažja od mladosti. „Prav nocoj se nam nudi redka prilika, opazovati, kako se topé poslednji sončni žarki na utripajočih valčkih Bohinjskega jezera; kako se utrinja poslednja luč za opoklo steno Bogatinovo, in kako bo naposled nad občo temo pod nami in okoli nas žarelo čelo Velikega Triglava v pojemajočem odsevu sončne oble; in to vse nam tako

blizu. Take čarobne žarjave kakor tukaj, ne vidimo na Jadranskem morju.“

Prijatelj vseučilišnik je pač želel videti planinsko žarjo na Triglavu, a jako dvomil, da se mu izpolni ta želja, ker odtod Triglava ne moremo videti.

„Požurimo se tedaj, da pridemo na Velo polje; tam vidimo Triglav in divni žar iz obližja!“

Zdajci je vodnik namrdnil svoja lica v najbolj tope gube in izpregovoril:

„Pri gorskih hojah se rado pripeti, da ne dosežemo niti pol tega, kar smo si namenili. Tako denes kratko malo ne pridemo na Velo polje. Preveč smo se zakesneli, in ponoči hoditi ne moremo, ker nimato derez. Gospica najbrže celo ne vedo, kaj so dereze. Pozabiti pa tudi ne smemo, da se brez zadostnega živila ne pride na Triglav. — Mi ga nimamo, in če hočemo nadaljevati začeto pot, moramo še nocoj dopolniti, kar so nam živeža vzele lisice in ujede. Prisiljeni smo torej prenočiti nižje od Velega polja. Blizu nas na Tolstcu je pač tesna koča, ki je tako nizka, da vanjo pridemo prav tako lehko skozi durce, kakor skozi streho. Tam planšari čemerna samica, ki je pred leti zaslovela, ko je znanemu gospodu iz Ljubljane zmleto kavo tako skuhala in zabelila, kakor navadno pripravljamo žgance. Od tistega dne ne kuha kave in ne pusti, da bi jo drugi kuhali na njenem ognjišču. Kave za zajutrek in zlasti črne kave, ki se v gorah jako priporoča, gotovo nočete pogrešati. Na Tolstec torej ne pojdemo! Takisto nam ne sodi vračati se na Luskovnico, kjer smo počivali predpoldne. Priporočam, da krenemo v drugo stran. Tam najdemo ugodno prenočišče, tam si nabavimo živila za jutri, vidimo med potom nov svet, in na samem prenočišču čudnega moža. —

Vodnikov nasvet sva pohvalila, gospodična glasno, jaz molče, in tovariš se je vdal volji večine. Vodnik mi je povedal ime moža, ki nas bo sprejel pod streho, in jaz sem razveselil gospodično z novico, da bo naš nocojšnji gospodar govoril v štirih jezikih in nam izvrstno postregel celo z uspešnim mazilom za nje otiske; samo premagati bo morala svoje gospostvo

in govoriti prijazno z šestdesetletnim dedcem, ki nosi lesene coklje in raševno suknjo.

Kakor novooživljeni smo se vračali izpod prodov in pečin in krenili okoli gore Konjščice proti jugovzhodu. Pol ure smo prehodili in prišli zopet na zmerno nagnjeno planoto med gozdi in planinskimi pašniki. Pot je bila prijetna, in ni se nam mudilo. Tujca sta često obstala ob velikanskem mravljišču, ali pri bukvi, ki je z grčavimi koreninami opletala razpokano skalo, ali pri smreki častitljive velikosti, in se čudila, kako nje dolge zakrivljene veje, vse s sivim mahom pretkane, segajo do tal daleč okoli debla. Kadar pa smo prišli do pečine, viseče nad stezo, smo jo po stari šegi podprli z otrhlimi koli, da jo gorski škratje ne poveznejo na nas. Prišli smo naposled do krav, ki so na obsežnem pašniku mulile tanko, gosto travo ter se enakomerno otepavale z repom in kratkočasile z glasbo svojih nezglasnih zvoncev.

Bohinjska krava! Kolikokrat smo v prvih dijaških letih zunaj Bohinja čuli ta vzklik v prvotnem in prenosnem, v dobrem in slabem pomenu! Gospod in gospodična sta obstala za menoj in vodnikom, kakor bi vedela, da krava, vedno resna in vedno za svojim koristnim pozivom strmeča, ne pozna nobene šale. Jaz sem stopil nekaj korakov naprej, da tovariše prepričam, kako olikano bitje je baš bohinjska krava. Izborna gospoda iz tujih krajev hodi gledat v Bohinj Savico in lazit na gore. Tam pride povsod s kravami v dotiko. Na tak način spozna krava tuje obleke, obraze in šege in se navadi „občevanja“ ne samo s kravarji in mesarji, ampak i z višimi ljudmi obeh spolov in obeh polut naše zemlje. Tako si je pripo-sestvovala v teku let tisto oliko, s katero se odlikuje pred stranskimi sorodnicami. Bohinjske krave poznajo tudi več sveta negoli njih rogate sestre v nižjih pokrajinah. Nekaj časa so v dolini, potlej se selijo v nizke planine, in poleti na hladne, visoke planine, liki velika gospoda na letovišča. Na visokih planinah, tam kjer ni komarjev, ali kakor poje Vodnik, kjer „od muh daleč je goved“, se jim najbolje godi ob izvrstni paši, ob čistem hladnem zraku in ob lepem razgledu,

celo do sinjega morja. Zato ni čuda, da je bohinjski sir tako sloveč. Dober sir se naredi samo iz dobrega mleka. Olikana krava pa ne more dajati drugačnega nego dobrega mleka. To zahteva že nje kravje poštenje.

Stopim pred čedo. Takoj se mi poklonita dve kravi, katerima je na rogeh poznati, da sta materi mnogim junicam. Ena mi poljublja desnico, druga hkrati levico, ližoč jo s slinanistim, hrapavim jezikom prav nevsiljivo in nehlinljivo. Planinska palica mi je sicer padla na tla, ker jo nisem mogel vzdržati pod pazduho, a to ni motilo krav v njunem prilizovanju.

„Rojakinji pozdravljata rojaka“, zakliče tam zadaj moj tovariš s Primorja. Na to šalo se usuje triusten smeh nadme in nad krave. Šala je pa bila celo kravam predebela; zakaj niso se smejale, ampak prikrade se gibčna junica gospodični za hrbet, ovije jezik prav krepko okoli njene levice, in na pol obuta rokavica se zmuzne v kravji gobec. V kriku, ki je nato nastal, nisem mogel natančno premotriti, ali je tista junica s svojim jezičnim činom hotela gospodično pozdraviti in ji hkrati namigniti, da zavzema bohinjska krava glede na rojaštvo demokratično stališče, ne razločujoč Bohinjcev od Primork, ali je pa na ljubezniv način gospodično namesti brata samo posvarila, da ne smemo smešiti Bohinjcev v Bohinju. Ljubeznivo je pa ravnala vsekako, ker hipoma je izbrusila zaseženo rokavico. Vodnik je rokavico naglo pobral, a ta se je gospici tako zagnusila, da se je ni doteknila. Pristopilo je še nekaj krav, da nas pozdravijo po svoji šegi. A naš vodnik jim je z glasnimi, kratkimi, samo govedi umljivimi besedami pojasnil, da mi ne znamo s kravami občevati po stari bohinjski šegi, in da torej od nas zabadavo pričakujejo običajnega odzdrava s soljo ali kruhom, in razšle so se brez kake nevolje po paši, kjer so neolikane tujce prezirale samopašno in porogljivo, a vendar dostojanstveno.

Ne dolgo potem smo prestopili do čede ovac. Ovce se ne kretajo tako odmerjeno in velevažno kakor krave. Kakor bi trenil, jih je vse polno okoli nas. Enoglasno nezglasno mekečeč naskakujejo od vseh strani, in gospica mora izpodrecati svojo haljo, da

ne bi na nji ostali vonjavi, rjavi sledovi ovčjih parkljev; toda braneč haljo, ni mogla ohraniti brezrokavičnih rok od toplih jezikov in hladnih noskov pritiskajočih ovčic, ki so bile priliznjene v te besede najhujšem pomenu. Naš nosač-vodnik je mahal in suval z rokami in nogami, gospodič vpil v treh jezikih, gospodična malone omedlevala, in jaz sem mislil: vedno bolj smo v manjšini in stiski, in skrajnji čas je izmisliti rešitev, ko ovce udarcev ne čutijo in vseh treh jezikov ne poslušajo. Domislim si še v pravem času, da so ovce tako radosnedne kakor radovedne. Dvignem torej venec planinskih cvetlic, katerega mi je bila gospodična med potom spletla in na klobuk potisnila. Gledali smo krasni venec jaz milo, gospodična osuplo in ovce poželjivo. Jedva sem zalučil venec, kakor možno daleč, se ovce obrnejo in zadrve za njim. Preden se overijo vsaka posebe, da v vencu ni soli niti sočne trave, smo že v varnem zavetju ograjene senožeti, in vodnik nam zatrdi, da se nam odsle ni bati neravnega boja z neumno živino.

Toliko da se je gospodična oddehnila od prestane vojske z ovcami, že me zbada, da sem se branil neviteško, ko sem ovcam žrtvoval cvetlice, ki mi jih je ubrala in poklonila ženska roka. Na toliko nehvaležnost bi se bil moral odzvati z vso gorjansko robastjo našega nosača-vodnika! Ker smo žalitev čuli iz ust mlade rahločutnične ženske, se branímo prijenljivo. Odgovoril sem torej: „Klicali ste, mila gospodična, vse znane in neznane svetnike na pomoč liki mornar v silnem viharju. Tedaj sem se spomnil, da so imeli pomorščaki že po starem rimskem pravu oblast, da ob veliki nevihti v morje pomečejo i najdražje blago, da si olajšajo težo svoje ladje. Z enako pravico sem jaz najdražji venec žrtvoval razljučeni ovčadi, da sem Vas in nas otel iz velike stiske. Prosim Vas, da se novič prepričate, kako drag mi je venec iz Vaših rok. Na tej pisani senožeti je obilno cvetic, in lepše so od onih nabranih v grmovju pod Draškim vrhom. Izvolite pa splesti dva venca, da ne bo nove zamere. Enega ponesem, kakor sem obljubil, na vrh Triglava, da ga tam položim na najvišje teme za spomin; enega porabim,

ko se nam bo zopet vojskovati z neumno živino. Ovce smo sicer premagali; a tu gori imajo tudi kozé in kozle, ki so predržnejši od ovac. Ovce so Vas poljubljale samo na roke, koze se bodo spenjale na usta in lica. To bo stoprav prava vojska.“ —

Takoj je gospodična zdrknila v pisano travo, da nabere cvetočega orožja za novo vojsko, in pomagati ji je moral brat, ki se je tudi bal koz in kozlov. Vodnik je pa modroval: „To pisano, denes lepo dišeče, jutri grdo smrdeče, po največ trdo steblasto in strupeno cvetje je prava nesreča travnikom. Pisana senožet je kravam to, kar pisana mati deci: sama mačeha. Kakor se med nami malo čisla zakonski mož, čegar žena je vedno nakičena in v pisanih trakovih, tako je tudi slab gospodar, kdor ne zatira tega pisanega, strupenega plevela na svojih senožetih. Če hoče imeti mestna gospoda v naših gorah svojih posebnih in samo zase imenitnih zelišč; naj si napravi tu gori svoje posebne cvetličnjake. Nam naj pa priskrbé semen od samih trav, po katerih pridobi krava več mleka in bolj gosto meso.“ — Nikoli nisem bil vnet za rastlinoslovje, in od zelišč, poznam malone samo tiste, ki prihajajo na mizo za obed ali nakit, vendar so bili moji nazori toliko navzkriž z vodnikovimi, da sem začel drug pogovor, zapuṣtivši vodnika in njegovo gospodarsko prepričanje.

Opomnil sem tovariša in tovarišico, da se moramo seznaniti s poglavitnimi posebnostmi čudaka, pri katerem bomo prenočevali, da se nam ne pripeti nezgoda hujša od vseh dosedanjih. Povabil sem družbo v znožje mahovite groblje pod jesenovo senco in zaprosil, naj prizanesljivo poslušajo mojo povest. Držal se bom tistih verovnih zgodovinskih virov, iz katerih sem sam zajemal. To so pa sama ustna sporočila ljudi, ki često bivajo na planinah in čislajo staro planinsko svobodo v dejanju in govorjenju. Tem ljudem ne smemo v zlo šteti, ako nekaj tiste svobode rabijo proti resnici, kadar pripovedujejo planinske dogodbe, kakor nam je to znano iz raznih lovskih povesti. Moja povest sega daleč nazaj v prejšnji rod, in šla je od dedov do vnukov; torej ne morem kaj, ako se je v

teku let morebiti navzela planinske svobode. Jaz sam je nisem našel v nji, a takisto je nisem zasledoval.

Sedli in legli smo na mehki mah. Gospodična je razgrnila cvetice in jela plesti nov venec; jaz pa sem zapalil smotko in pripovedoval takole:

IV.

Mlekojedov krst. Pri Rokovi poroki. Gospod Koljarček. Mlekojed na Bohinjski Beli in pred Valentinom Vodnikom. Koroška povest o dveh jecavcih. Podrta gora. Mlekojedov sokob s Trinosom in posledica tega sokoba.

Gospodar, ki ga posetimo čez eno uro, ako bo dotedaj končana moja povest, se je porodil in krstil v Zgornji dolini bohinjski dne 10. decembra 1799. Ko so ga prinesli od krsta domov, so se vsi jokali, kar jih je bilo takrat v hiši. Novorojenček je vekal po stari pravici, ker ga morajo čuti vse štiri stene, sicer mu Rojenice ne podelé dolgega življenja. Imel je pa tudi tehten povod, da se joče. Zakaj vstopil je v to solzno dolino nekaj tednov prezgodaj, in zatorej gospod župnik pri svetem Martinu ni smel v krstno knjigo, ko je zapisaval ime novorojenčevo, zabeležiti imena otrokovega očeta, čeprav je tega poznal po imenu in licu. Mlada mati je že poprej dokaj jokala. Denes je morala še posebe jadikovati, ker ji niti kumica niti babica nista mogli povedati, na katero ime so krstili nje prvorojenčka. Kumica in babica sta tudi tarnjali največ zato, ker so gospod župnik detetu dali tako ime, kakršnega nista še nikoli čuli, češ, da je s tem prizadeta velika sramota pošteni, trdni hiši: sramota dozdaj nečuvena v Bohinju! In ko so to začule, so se razjokale tudi vse tete prvega in druzega kolena, ki so čepele v sobi. —

Botra-kumica, ki je bila nekoliko gluha, je trdila, da je dete krščeno na ime „Mlekojed“. Vse ženske (moških ni bilo prisotnih) so bile sicer tega mnenja, da si človek z mlekojedstvom prej zasluži nebesa nego z vinopijstvom; a celo najpobožnejša med njimi je menila, da svetnika z imenom Mlekojeda ne pozna ne nebo ne pratika. Manj bogomolne tete in ujne so

pa rekle, da se bo treba pritožiti v Ljubljani pred škofom. Zakaj gospoda župnika je zmotilo francosko brezvestvo, da je dal kršanskemu otroku nekršansko ime samo zato, da se nespodobno pošali nad bohinjskimi kmeti, ki čez vse čislajo mleko, dočim gospod ni Bohinjec in molze manj krav nego majhen kmet. Babica ni bila tako črtežna proti domačemu župniku, ampak tolažila je družice z domnevo, da deček ni krščen na ime mlekojeda. A pozabila je, kakšno je prav za prav tisto neznansko ime. Tarnajoče in ugibajoče ženske je nekoliko pomiril crkovnik, ko je prišel po stari navadi pokušat, s kakim vinom bodo zamočili. — Cerkovnik je razodel, da je dete krščeno na ime svetega papeža Melkijada, čegar god se praznuje denes 10. grudna, in da bi ne bilo dobilo tega v Bohinju dozdaj neznanega imena, ako bi ne bil gospod župnik vezan na svojo slovesno oklicano besedo. Sicer pa to ni nobena nesreča. Sinovo ime je gosposko. Bog že ve, zakaj. Mlada mati in nje ženin sta tolikanj podprta z imovino, da smeta privoščiti svojemu sinu ime, ki presega skromno navado bohinjskega kmeta; in če bo sin nekoč gospod, se bo celo veselil svojega gosposkega imena. —

Kaj pa je bila slovesna beseda župnikova?

Francoski državni prevrat je nesel po Evropi nove svobodne in presvobodne nazore, in nekateri izmed tistih so se vtihotapili celo v samotni Bohinj. Župnik v Srednji vasi je bil o tem docela prepričan, ko je koncem leta 1798. prelistaval farne knjige, da v praznik novega leta faranom raz leco pové, koliko je bilo v preteklem letu porok in pogrebov, koliko se je krstilo otrok in koliko izmed njih ni bilo zakonskih. Ko je župnik vse to povedal raz leco, je svoje ovčice gledé na podatke iz krstne knjige ostro posvaril in naposled oznanil, da se bodo odsle pri fari svetega Martina nezakonski otroci krščevali brez izjeme na ime tistih svetnikov, ki se godujejo na dan otrokovega poroda, in da se bo otrok, kadar bo izbirati izmed več svetnikov, krstil na manj znano ime. Bohinjcev ta novota ni baš vznemirjala, ker nezakonski otroci so jim bili prej in slej redka prikazen.

Novi krstni red se je pa vendar izvršil enajst mesecev in deset dni po njega razglasitvi, in njegova žrtev, edina v tistem letu, je bila Melkijad, naš nocojšnji gazda. —

Sedem tednov pozneje sta se poročila Melkijadova roditelja Rok in Špela, ko je baš njegov vstop v rodbino pripomogel, da sta se Rokov in Špelin oče pobogala zaradi tistih dveh krav, ki jih leto dni poprej Špelin oče ni hotel privreči na doto. Rok je zdaj dobil od svojega očeta kmetijo, od Špelinega doto in balo s kravo in telico povrh, in šli so na grad v Bledu pismo delat. —

Nato so priredili sijajno ženitvovanje. —

Po slovesni poroki so šli ženin, starejšina in svatje v sprevodu godcev in trobcev, piskačev in škripačev v župnišče, da se v farne knjige vpiše poroka, da se krstna knjiga glede Melkijada popolni, in da se po stari šegi povabi gospod župnik na svatovščino. Ko je župnik v knjigo pisal ime Melkijadovega očeta, izusti starejšina tako ponižno kakor poudarno: „Blejci in drugi Kranjci nam oponašajo, da smo samo na pol krščeni. Ali bi ne mogli pri tem nedolžnem otroku krsta dopolniti z drugo polovico in mu dodati ime takega svetnika, kakršnega praznujemo v desetih Bohinjskih cerkvah?“ Župnik je prijazno in takisto poudarno odgovoril, da so Bohinjci sicer premalo pobožni in preveč svojeglavi, vendar jih ima milostljivi škof tako rad, da jim vedno pošilja mašnike, ki znajo krščevati brez vse napake. Melkijadov krst se torej ne da popraviti ali popolniti. Če pa to ime ne ugaja kmetom, naj bo Melkijad gospod. Oče ga lehko zaklada v šolah. Sin se bo dobro učil, kar je pri Bohinjcih kakor gotovo, in kadar bo velik gospod, se bo radoval nad „Melkijadom“ in mene hvalil, da mu nisem izbral takozvanega kmetiškega krstnega imena.

Oče in svatje niso imeli zgodovinskih dokazov, da se deček iz Bohinja gotovo dobro šola. Od župnika takih dokazov tudi niso zahtevali, ampak verjeli so mu nekaj iz spoštovanja do njega, nekaj iz samoljubja, in trdno so si zapomnili njegove besede, češ, da so preroške in pomenljive. Odslej sta oče in mati sinčka

negovala izredno ljubeznivo, in kadar je blebetava soseda spomnila, da ta paglavček malo po strani gleda, je mati vselej odklonila tako sodbo rekoč: „Seveda po strani gleda. V Ljubljano gleda, v Ljubljano! Saj mu je sojeno, da bo gospod, vozil se bo v svoji kočiji.“

Oče Rok je pa vzgajal sina po načelih svojega deda: „Otroci so liki žrebeta. Čim več, čim prosteje skače mlado žrebe, tem jakši, tem iskrejši bo potlej konj.“ Tako je Melkijad rasel v strahu pred Bogom in pred šibo, katera je brezposelno samovala za čelešnikom, in prebival je detinska leta med dobrimi in slabimi ljudmi, med ovcami in kozli, ob žgancih in mleku. Razvijal se je po reklu: mens sana in corpore sano, in možgani so mu bili tako čvrsti, kakor lobanja okoli njih, ki je pretrpela marsikatero bunko v deških dvobojih pod lipo sredi vasi. Brez deških dvobojev pa ni moglo biti, ker preradi so mladi paglavci bodočemu gospodu nagajali pojoč mu za hrbtom: „Mlekojed, krivogled, v kočijo sed'!“

Tista doba je bila za Bohinj jako pomenljiva. Tlaka je do malega nehala z desetino vred. Ustanovili sta se novi fari na Bistrici in na Koprivniku, kjer je bil prvi župnik naš sloveči Valentin Vodnik. Prišel je na Bistrico za oskrbnika vsem železnikom slovečega barona Žige Zoisa vestni, za blagost Bohinja vneti Andrej Koller. Ta bistri in preudarni mož je v naprednem duhu uredil dobavljanje rude in oglja, zgradil namestu potratnih, starošegnih topilnic nov visóki plavž in razširil ter izboljšal izdelovanje železa in jekla na Bistrici in pri Starem kladivu. Pod njegovim vodstvom so se začele urejati bohinjske občinske reči, popravili so se stari kolovozi, da so bili cestam podobni, in stoprav njemu se je posrečilo zgraditi prvo cesto iz Bohinja v Bled skozi Štenge namesto stoletne, težavne tovorne steze, ki je peljala vseskozi ob levem bregu Save in bila tam, kjer zdaj pravimo „v starih Štengah“, jako strma, plazovom izpostavljena in sploh nevarna za ljudi in živino. Neumorni gospod je povsodi deloval, kjer je šlo za blagost in napredek Bohinja. Za francoske vlade

je bil nadžupan vsemu Bohinju in tedaj malone vsegamogočen v tej deželici. Andrej Koller je bil majhne postave, in rekli so mu zato v obče „Kóljarček“. A kazal se je velikega moža s prislovico do denes ne pozabljeno: „mož se meri od nosa gori“. Vse mu je zaupalo, vse ga je spoštovalo, in kadar je kdo potreboval pomoči in dobrega sveta, se mu reklo: „Idi h gospodu“! Vsak Bohinjec je pa vedel, da je ta „gospod“ brez pridevka mali gospod Kóljarček.

Redne šole takrat ni bilo v Bohinju. Andrej Koller je pridobil za svojo deco zasebnega učitelja in hkrati je napotil nekaj imovitejših posestnikov, da so pošiljali svoje sinove na Bistrico k njegovemu učitelju. Med tistimi Bohinjčki, ki so se v visokih sobah fužinskega gradiča ali pod velikansko lipo pred njim pripravljali za latinske šole in za gosposki stan, je bil naš Melkijad po materini sodbi najbolj bistroumen, a po učiteljevi najbolj razposajen. Gotovo pa je imel med vsemi najtrdnejšo voljo pogospoditi se.

Dobrih enajst let proste domače in prisiljene šolske vzgoje so privoščili Melkijadu, preden so določili, da je goden za ljubljansko mesto in za latinske šole. Solzno slovo od doma (katera beseda naj pomeni ves Bohinj) in od ljube matere sta mu lajšali neovržna resnica, da se ne more pogospoditi brez ločitve od Bohinja, in živa nada, da pride v mestu med bolj olikane vrstnike, ki ga ne bodo venomer pitali z „mlekojedom“. Nekaj dni pred Vsemi svetci je oče Rok na kola pričvrstil podolgovato kripico, podedovano za očaki, vanjo razložil dežice masla in záseke, vrečo povojenega mesa, moke in kruha in skrinjico s sinovo obleko za svetek in petek. Vse to je zadelal s slamo; čez slamo je pogrnil belo prteno rjuho in na rjuho posadil Melkijada in dva druga dečka, ki sta se takisto dala preveriti ali (kar se bo videlo pozneje) samo prevarati, da se nekoč po dolgih izkušnjah in izkušnjavah v šolskih klopeh — pogospodita. Oče Rok je nato opremil kobilo starega bohinjskega plemena s praznično komatom in z jermenjem na blesk olikanim ter jo potisnil med težko zakrivljene ojnice. Ko je hlapec kobilo vpenjal, je sédel oče spredaj na kripico.

Za njegovim širokim hrbtom pak segajo desnice treh mater v desnice treh dečkov po slovo, in tri levice pri vozu in tri levice na vozu brišejo solze iz oči. Hlapec je delo opravil in pogladil kobilo po dolgi, gosti grivi. Tedaj je oče počil z bičem, da se je razleglo v tretjo vas, kobila je potegnila, voz je zaječal in zaropotal in potlej dalje in neprestano ropotal po dolini in mimo jezera, ki je utripajoč v tankih valčkih oponašalo solze, ki so se utrinjale malim popotnikom v očeh. Ropotal je voz po spodnji dolini mimo Bistrice, kjer je dobra teta Melkijadu potisnila meden kolač v naročje, dalje mimo Nomenja, kjer so se poslovili od poslednje bohinjske hiše in končno skozi dolge, dolgočasne Štenge v deželo . . .

„Ljubi gospod! Vaše povesti ne bo konca in kraja!“ pravi vodnik glasno in predrzno. „Trda noč bo že tukaj gori, in mi še ne bomo zvedeli, s kakim drobižem je Rok mostovino plačal pred kranjskim mostom. Če mislite povest tako zavlačevati do Melkovih šestdesetih let, potlej bo tukaj gori jesen, sneg nas bo zapadel in zopet skopnel nad nami, in Melko še ne bo stopil v dvajseto leto. To bi vse lehko na kratko povedali . . . celo brez zasmehovanja svojih rojakov.“ — Poslednje besede je vodnik prav zategnjeno izpregovoril.

Vsi smo se smejali vodnikovi resni kritiki. Vendar sta mi tujca dovolila, naj dalje pripovedujem ali opisujem svobodno, češ, da nekoliko zvesta, kakšni so bili ljudje in običaji pred pol stoletjem. Vodnik je molče legel v mah. Obrnil se je pa zdaj tako, da sem videl obe njegovi ušesi od zadaj.

Nadaljeval sem:

Kdor gre po svetu, marsikaj izkusi. Prva izkušnja je doletela naše popotnike kar v prvi vasi zunaj Bohinja, to je na Bohinjski Beli. Na vežnem pragu blizu ceste sta stala zastavna mati in droben deček. Deček je odpiral oči in usta, ko se je proti njemu pomikalo neznano, nedomače vozilo: gorostasna serasta kobila, ki je tolika, da iz nje narediš pet hrvaških; visokoštrleči venomer se gugajoči komat, ki je liki razkladnica kožuharjeva obložen s kožami

od jazbeca, dehorja in lisice; očakovsko, debelo in široko jermenje na kobili, obsuto z velikimi mesingastimi kolajnami in zaponami. Za počasno stopajočo kobilo se trese na težkih kolih spredaj ozka zadaj široka, spredaj nizka zadaj visoka kripica iz rezljanih jesenovih deščic. Spredaj na kripici oblastno sedi velik, širokoplečen mož, ki drži v desnici enostremenen povodec in v levici dolg bič. Na glavi mu sedi nezarobljen, širokokrajen, rjav klobuk z okroglo nizko štulo in rdečim trakom okoli nje. Trup mu za silo odeva do kolen segajoča tesna in s kožuhovino obšita suknja, čez pas vezana s široko, svetlordečo, volneno ovijačo. Noge tiče v ozkih, črnih irhastih hlačah in v dolgih širokih škornjih, in škornji imajo debele, dvojne podplate in ostre podkovice na petah. V koncu kripice čepé na beli rjuhi trije v vsem si podobni dečki zdravih, okroglih lic in bistrih oči, po koncu se držeč kakor sveče in vsi enako glave obračajoč, kakor bi bile na vrvici. Imeli so eden kakor drugi na glavah višnjeve, suknene čepice spodaj obšite z črno janjčjo kožuhovino in na vrhu okičene z čveterokotnim ploščekom, ki se prigiblje na levo ali desno, kakor se je zasukal pestri volneni čop, ki je s takisto šarno vrvico prišit na sredico ploščeka, in niha dečkom do ušes. Oblečeni so dečki v kratke, tesne suknjice s strmostoječim, nezavihanim ovratnikom od domače sive raševine. Iz takega blaga so tudi ozke, dolge na šivu z zelenim suknom obrobljene hlače, ki so pod koleni vtaknjene v dolge škornjice na kveder. Vsi trije so zvedavo gledali prvo nebohinjsko vas, in jako jim je ugajalo, da jih blejska mati in sin gledata tako pozorno; ali da jih celo občudujeta, kakor so si domnevali. Kar blejski sin nekaj povpraša blejsko mater. Ta mu nekaj porogljivo zašepeče na uha, in deček skoči na cesto ter zakliče: „Stric! Napačno ste naložili!“ — „Jezik za zobe, raztrganec!“ se obregne mož na vozu, ne da bi se ozrl na dečka. Mladi Blejec se umakne proti hiši in tedaj zakliče na vse grlo: „Bohinjska teleta se izvažajo pomladi, a Vi ste jih naložili jeseni!“ — V tem hipu plane mladi Melkijad raz voz, pobere kamen ob

cesti in ga zaluči proti veži, v katero je bil smuknil zabavljivec. Zažvenketala je steklenina v vežnem oknu. Naš junak se urno dvigne na voz, in oče Rok švigne z bičem ne po sinu, ampak po kobili. Toda plemenita kobila, od nekdaj vajena samo težke, premišljene vožnje in trdno prepričana, da sama najbolje ve, kdaj je treba hitreje potegniti, si nikakor ne da izbičati svoje značajne hladnodušnosti. Zdaj stopi lastnica ubitega okna k vozu in zgrabi za bič in povodec. Voz obstoji in trop vaščanov ga obstopi. Žena srčno zahteva za ubito šipo dva groša. Bohinjec je hud, Blejska je hujša. Torej oddrgne naposled oča Rok svoj mošnjič in odrine denar. Da bi pa nihče ne mislil, da ga je ženska ustrahovala, ji poda petico za pet grošev, poudarno govoreč: „Tista slepa škrbina ni bila vredna niti počenega groša. Dam ti pa pošteno petico. Saj jo boš skoro potrebovala za hišna okna, če ne boš svojemu paglavcu z debelo leskavko vtepla zapovedi, da v cerkvi in na cesti pri miru pustimo poštene ljudi!“

Kobila je zopet potegnila. Sin na vozu je rekel sam sebi: „Dobro sva jih izplačala!“ Oče ohladivši si jezo se pa za ušesom popraska in misli: „Bohinjec na Bohinjski Beli si brzdaj jezik, dokler drži v Bohinj samo ena cesta, in ta prav po sredi beljanske vasi!“ Ta jako previdna, a prepozna misel se mu je vrinila, ko je čul za vozom prijazne vzklike: „Kar si ženi preveč plačal, dobiš nazaj gredé vrnjeno s počenimi groši!“ Bravcem, ki ne poznajo starega denarja, naj povem, da je nekdaj „počeni groš“ toliko plačal, kakor dandenes „pripeljana klofuta“. —

Moral bi še povedati, kaj je Melkijad izteknil, ko je pri Blejskem jezeru, kjer so napajali, k sebi zvabil in v vodo vrgel lično mačko, ljubljenko stare gospe, ter kake strahove je prestal v Naklem, kjer so nočili; a moramo hiteti. Stopimo tedaj v Ljubljano. Tam pri mitnici na Celovški cesti so se ustavili, da se odrine užitnina. Oče Rok je ponižno povedal, da je ubog kmet, in da nima na vozu drugega nego deset funtov masla v dveh dežicah, šolarsko obleko in detelje in slame, kolikor je potrebuje nazaj gredé

za kobilo, zli užitninar pa ni verjel, da vozi tak mož za tri dečke samo deset funtov masla. Ukaže torej dečkom, ki so sedeli na vozu kakor pribiti, naj se umaknejo. Zdaj otiplje z golo roko in z železnim drogom mnoge stvari, ki so ga jako zanimale. Kmet se izgovarja, da so mu te nepotrebne reči domače ženske skrivaj in za njegovim hrbtom poteknile na voz, in rohni nad dečki, zakaj da mu niso tega poprej povedali. A vse to mu ni pomagalo. Ustrelili so ga za dva goldinarja globe. Ko je mitničar očetu Roku dajal pobotnico, je stari Smuk z Bele slišal naslednji pogovor:

Mitničar: „Huje bi Vas bili pritisnili, da niste iz Bohinja.“

Rok: „Lejte si no! Nisem še bil v Ljubljani, pa me že poznate!“

„Spoznal sem Vas od daleč po kobili.“

„Kaj ne, da se takšne ne vidi izlepa pod našim cesarjem? Dve takšni imam naprodaj. Če mi dobite kupca, zaslužite pošteno mešetarino.“

„Res lepa kobila, a neznansko je okomatana.“

„Da, neznansko lepa je; pa okomatana, kakor se ji spodobi.“

„Ali morebiti tržite tudi s kožuhovino?“

„Tega baš ne; a volne imam naprodaj nekaj centov.“

„Lehko jo boste pripeljali, ko imate kola tako debela.“

„Da, šestdeset centov smem naložiti nanje. Tako močnih kol ne znajo delati zunaj Bohinja.“

„Saj takšnih tudi še nisem videl. To čudno kripico utegnete razpečati tukaj v Ljubljani.“

„Zakaj ne, če se mi dobro plača?“

„Neki gospod kupuje nenavadno staro šaro. Gotovo Vam ponudi za kripico več, nego je vredna, če prav je silno skop. Samo ne vem, kako jo bo spravil v svojo shrambo.“ —

„Najmanjša briga! Pokazal bom, kako se dene vsaksebi.“

„Ali Vas boli želodec, ker ste tako prepasani?“

„O ne! Želodec mi je zdrav in ne potrebuje povoja. Moj pas samo kaže, da sem cel kmet, zemljak!“

„Zato ni bilo treba pasu; saj Vam že na obrazu berem, da ste kmet, cel in ves.“

„Vi že, ker ste bistra glava! A koliko je škricev, ki ne ločijo kmeta od polkmeta ali kočarja?“

„*Da, celo potraten kmet ste, ker vozite s seboj* tisti težki medičarski dežnik iz povoščenega platna. Ali Vas ne varuje že sam klobuk dežja?“

„Prav ste rekli, da sem potraten. Zato Vas vprašam, ali mi boste, ko se vračam iz Ljubljane, kaj vrnili od tistih dveh goldinarjev, katero sem plačal po nedolžnem?“ —

„Tega pa ne. Drugim računamo štiri goldinarje globe, Bohinjcem samo pol. Mi že vemo zakaj, Vam pa ne smemo povedati, da ne bo zamere.“ . . . . .

Zdaj se oglasi Smuk z Bele, in kličejo soglasno i drugi očetje, ki so imeli na vozeh dijake in živilo, da naj jih mitničar naglo odpravi in vzame od njih tudi samo pol užitnine kakor od Bohinjca! Pravica bodi vsem enaka! Oča Rok je pa nameknil svoj klobub in rekel Smuku: Nismo še rekli poslednje besede. Stopil bom pred doktorja, ki izdeluje naše srenjske pravde. Naredila bova pritožbo, naj imam plačati tudi še dva goldinarja povrh.“

Naš vodnik je obrnil obraz k meni in me srepo pogledal. Da mu ne sprožim besede, ki jo je imel na jeziku, sem poudarno pristavil: „Tako je pravil stari Smuk z Bele nam dijakom, ko smo hodili mimo njegovega doma na počitnice. Ali je vse res, ne vem.“

Vodnik ni izpregovoril, in jaz sem brez skrbi nadaljeval:

Drugo jutro se je vršilo vpisovanje v prvo latinsko šolo. Osma ura zjutraj je bila, ko je bohinjski oča prikoračil v šolsko poslopje, pred seboj tiščeč ukaželjno trojico. Pred ravnateljevo pisarno, tedaj še zaprto, je čakala obilna množ očetov in sinčkov največ kmetskega stanu, gnetoč se proti vratom. Ti čakavci so čuli že od daleč škripajoče udare moževih podkóvic na kamenite plošče hodnikove; in ko je Rok prišel do njih, je vse presenetila krepka postava, še

bolj pa nenavadna oprava starošegnega Bohinjca. To obče zanimanje in čudenje je mož takoj izkoriščal in se prerival proti pisarničnim vratom. Ker je ta napor našel krepak in hrupeč odpor, mož poprosi z najprijaznejšim glasom: „Možje, spustite me predse, jaz sem prišel med nami vsemi od najdalje!“ Takoj se oglasi v drugem koncu skupine suh mož v narečju, bohinjskemu najmanj podobnem, vendar znanem po vsi deželi: „Kaj bi tisto? In prav zato ste prišli najzadnji. Odkod ste prikrošnjali, oče?“

„Kaj treba vprašati? Iz Bohinja sem in pripeljal sem se s svojo kobilo. Krošnjo naj drugi nosijo!“ —

„Že vem, tam iz Bohinja, kjer so velike dote. Če se tam ženiš, doboš na doto kravo s teletom povrh. Svoja teleta pa Bohinjci vozijo v Trst, a ne v Ljubljano, in jih tam prodajajo funt po deset krajcarjev pri mestni tehtnici.“ —

Splošen smeh se je razlegel po hodniku. Oče Rok pa divje pogleda zbadljivca in zarohni nad njim: „Pa se dajva tehtati! Ti pritlikavec nimaš drugega nego vedno suho žlico, nikdar sito, in tisti lončeni bas. Jaz imam pa tri žrebetne kobile, višje kakor tvoja kočura, trideset molznih krav, in“ . . . „. . . In toliko slame, da jo nosiš celo pod klobukom!“ se začuje zopet od onega konca, in obči grohot se podvoji. Naš orjak se raztogoti, razmahne roke in zavpije z glasom primernim svoji velikosti: „Možje, razmeknite se, da dobim v pest in zmanem to človeče!“ V tem hipu čuje za seboj krepak glas in višja oblast ga prime za ramo. Naš Rok se ozre; hipoma sname klobuk raz glavo in zakliče svojim dečkom: „Brž poljubite gospodu roko! To so naš prejšnji koprivniški far!“ — Dečki so točno izvršili, kar je mož zapovedal. Kmetje v obližju se pa spogledujejo, češ, zdaj pride gromska strela na vse, ker je ta zarobljenec duhovnega gospoda vodjo dirnil s psovko „far“. Ta gospod je bil Valentin Vodnik, za francoske vlade vodja višjih ljubljanskih šol. Ker je bil pred leti prvi župnik nove fare na Koprivniku, je dobro vedel, da beseda „far“ v Bohinju ni žaljiva. Prijazno je pogledoval vse tri Bohinjčke pred seboj, povpraševal Roka, katerega je

poznal že od prej, po svojih znancih v Bohinju in mu naposled obljubil, da bodo njegovi dečki vpisani najprvi. Sluga je naredil ulico do pisarne. Gospod vodja je stopal skromno naprej in za njim je korakal oče Rok tako košato, da se mu niti ni računilo sneti klobuka, ko je stopil pred vodjevo pisalno mizo. Stoprav znani glas izmed vrat: „Oče, rejto raz škopnik!“ ga je opomnil, kaj se spodobi. — Tretji vpisani dijak je bil naš Melkijad. Počasi je čital Valentin Vodnik krstni list, kakor da ne verjame črkam, a zapisati je moral ime „Melkijad“ in ne drugače. Nato je pogladil dečka po licu in mu rekel dobrovoljno: „Tvoj krstni patron je sveti papež Melkijad. Verjetno ni, da bodeš ti kdaj papež. Škof pa more postati Kranjec, in zakaj ne bil Bohinjec (Oča Rok je tedaj zrasel za pol glave). Bodi torej priden in poslušen; sicer boš vse žive dni samo mlekojed, kakor so tvoji bratje v Bohinju!“ (Oča Rok se je zdaj sklonil za pol glave.) Gospod vodja je naročil pozdravila do znancev v Bohinju, in Rok je korakal od pisarne glasno vprašajoč, kje je tisti vražji rešetar, da ga potiplje z debelim prstom; a moral si je odgovoriti prosto po Prešernu:

Med njimi, ki so stali brez odmike,
Naš Rok zastonj tam išče zlobno lice
Njega, ki kriv noritve je velike. —

Oča Rok se je še tistega dne poslovil od Ljubljane in domačih prvošolcev. Ti so pa krenili na izprehod po Dunajski cesti, da so tam zopet videli domačo Savo in se ozirali proti domačemu Triglavu, ki jim je bil tako mil in hkrati tako neizmerno oddaljen. Tisti večer je Melkijad prvič sedel pri okrogli mizi dijaškega stanovališča in med tujimi součenci. Stol, na katerem se je izkušal gugati, mu je bil prešibák, soba pretesna; „poštengana“ kaša preredka in premalo zabeljena; a najhuje ga je peklo, da se ga že prijema ime Mlekojed, in da ta zoprni pridevek ugaja celo gospodinji. Sédel je po slabi večerji na klopico v kot in tam je molče in osvetoželjno izbiral součenca, kateremu bo prvemu v svarilni zgled za druge s krepko pestjo dokazal, da se ime Mlekojed tudi v Ljubljani ne sme izustiti brez kazni . . . .

Zdaj se je naš vodnik ne samo obrnil, ampak po koncu postavil ter izpregovoril, ne da bi prikrival svojo nejevoljo: „Oprostite gospod in gospodična, da zopet govorim; a moram vama povedati, da je ta moj rojak (pokazal je tedaj s koncem škornjice name) vso to povest iz trte izvil, samo da smeši in sramoti prav proti četrti božji zapovedi rod, ki je živel pred nami v Bohinju. Saj od vsega tega, kar je povedal, ničesar ni mogel ne videti, ne slišati.“

Vstal sem nato tudi jaz in zdelo se mi je, da se mi lica grejejo. Odgovoril sem vendar mirno: Vaša sodba je nagla, in da je krivična, utegnete zvedeti še nocoj. Kar se je takrat godilo, so videli in slišali drugi vere vredni možje, ki niso bili vezani jezik držati za zobmi. Sam stari Rok, kar menda pomnite, ni bil tistih, ki zamolčujejo, česar je srce polno; rad je koga pograjal, rad se pobahal in najrajši pripovedoval, kako se mu je godilo ob prvi vožnji v Ljubljano. Največ svoje povesti sem pa zvedel iz ust starega moža v spodnji dolini, ki je bil zdravih ušes in dobrega spomina ter vrstnik Melkijadov, s katerim še zdaj občuje.“

Na to vodnik: „Tistega moža iz spodnje doline poznam in ga spoštujem. Dovolita, tuji gospod in Vi, gospodična, da nekaj o njem povem, kar bodi v posvarilo temu mojemu rojaku (Zdaj je name pokazal že z roko). To je bilo takole. Imel sem pri tistem možu opravek in stopil sem v njegovo kovačnico. Na klopeh pri stenah so sedeli kmetje iz okolice, ki so prišli h kovaču na pogovore, ker je tisti dan dež šel, in nismo mogli delati na polju. Tudi kovač je počival, slonel na naklu in govoril kmetom sedečim okoli nakla. Jaz sem se priril na klop pri durih in z drugimi vred poslušal moževo „prerokovanje“. Čudne reči je pravil, kako je hodil po svetu, in kaj je videl v Nemcih in Lahih. Marsikaj je bilo težko verjeti, vendar sem vse verjel, kar je povedal. Saj smo bili vsi Bohinjci! Mi smo pa toliko pošteni, da Bohinjec Bohinjcem ne laže. Kar jame pripovedovati, da je v Korotanu nad sveto Krvjo, kamor so hodili naši stari ljudje na božjo pot, videl goro, ki je višja od našega Triglava. Tega mu pa

kratko ni malo nisem mogel verjeti. Zdaj pa tako sodim; kdor ponižuje Triglav pod tisto koroško goro pri sveti Krvi, ta pa ponižuje ves Bohinj in vse Bohinjce. Prav nič nočem obrekovati, pa vendar rečem, da je tisti mož iz spodnje doline, ki se je toliko izpozabil, da je poniževal Bohinj, morebiti prav tako zapostavljal Bohinjca Roka in Melkijada, ko je temule rojaku pripovedoval o njiju. To pa moram povedati, da nam je tisti mož prav takrat, ko je Triglav poniževal, tako govoril, da ne smemo poniževati sami sebe, in da smo Bohinjci več trpeli po svoji ponižnosti nego po tuji prevzetnosti. Rekel je: „Spoštujmo vsak sam sebe in svoje rojake, in spoštovali nas bodo stranci bolj nego dozdaj. Držimo se stare vere, pravice in šege. Drugim, ki drugače mislijo, ne prikimujmo iz same ponižnosti ali zato, da bi se jim laskali; ampak kadar nam je povedati svojo pravo pošteno misel, jo glasno povejmo, da se bo razumela razločno. Zakaj kdor potaji svojo misel, zataji svoje poštenje.“ To pa ni še tisto, kar sem hotel temule rojaku povedati v svarilo. To bom stoprav zdaj povedal, če boste poslušali.

Mož iz spodnje doline nam je takrat v potrdilo svojega nauka povedal naslednjo dogodbo, ki sem jo prav dobro zapomnil. Pripovedoval je takole: Nekdaj sem dalj časa delal v Ziljski dolini na Koroškem. Tam žive ljudje blizu tako kakor v Bohinju. V neki večji vasi pa prebivajo vkupe Slovenci in Nemci, katoličani in lutrovci. V tisto vas je prišel krojač, ki se je štulil in dobrikal na vse strani. Govoril je Slovencem slovenski, da je rojen Slovenec, in Nemcem nemški, da je pristen Nemec. Če je šel v petkih v gostilno, je najprej posetil katoliško in si dal prinesti v mehko kuhana jajca; potlej je smuknil na ono stran ulice v lutrovsko krčmo in tam užil meseno klobaso. Ljudje so mu kmalu prišli do jedra, in potlej ga nihče ni imel za moža, ne Slovenec ne Nemec, niti katoličan niti lutrovec. Kmalu za krojačem je prišel v tisto vas velik gospod iskat miru pred svetom. Stopil je h krojaču, da si omisli novo obleko. Ta gospod je hudo jecljal. Takoj je zajecal tudi krojač in tolažil gospoda, takisto kakor on jecajoč, da jima je voljno prenašati

hibo, katero jima je Bog naklonil. Gospodu je jako prijal krojač, ki je znal jecavost tako naravno posnemati, in sprijaznila sta se oba jecavca. Često sta se izprehajala po bolj samotnih krajih, da bi ju ljudje ne poslušali in oponašali. Nekoč prijecata v šumo nad vasjo. Kakor bi trenil, ju sreča medved in se pred njima postavi na zadnje noge. Oba sta brez orožja in silno se prestrašita, gospod po gosposko, krojač po krojaško .... Zdaj pa pride božja kazen. Medved je zamrmral in se obrnil v grmovje. Gospoda se pa spogledata in oddahneta od strahu. In kaj se je bilo zgodilo? Jecavemu gospodu se je od samega strahu jezik odvezal, da ni več jecljal. Krojaču se je pa jezik zavezal, in jecal je od tedaj vse žive dni.“

Tej povesti je vodnik z zategnjenim glasom pristavil še to: „Med poslušavci te dogodbe je sedel mladenič v gosposki suknjici. Ta je povest o zilj-skem krojaču v petih letih tako pozabil, da je denes smešil svoje rojake samo zato, da so ga stranci rajši poslušali.“

Imel sem odgovor na jeziku. A bolj prav je bilo, da me je prehitel primorski tovariš, ki je vprašal vodnika: „Ali mar res verjamete, da ni višje gore nad vašim Triglavom?“

Vodnik odgovarja: Vaše vprašanje ni novo. Marsikateri gospod mi je že trdil, da je veliko višjih gora. Nihče me pa ne more siliti, da bi to verjel, kar nihče ni dokazal. Modri možje pravijo, da je največ leži baš v tiskanih knjigah. Mi verjamemo svoje, učeni gospodje naj verjamejo svoje. Oni pravijo, da mi nič ne vemo, ker se nismo učili. Mi pa pravimo, da oni nič ne vedo, ker jim je sama učenost pamet zmešala. Jaz verjamem to, kar so nam sporočili naši dedje in pradedje — pametni možje. Samo tista gora, na kateri je ob vesoljnem potopu obtičala Noetova barka, je za komolec višja od Triglava: vse druge so nižje. Staro ustno sporočilo pripoveduje tudi to: Nekdaj so imele gore vsaka svojega duha in zmaja. Ti so, vojskujoč se med seboj, pustošili in s skalami in prodovi obsipali rodovitni svet okoli gorá, kar se še zdaj pozna po vsem Bohinju. V tisti prastari dobi je zaželela gora

za našim jezerom zrasti nad Triglav. Nje duh jo je napenjal, zmaj je tiščal in vzdigoval skalne skladove kvišku, gora je rastla in že bila tolikšna, kakor Triglav. A Bog tega ni dopustil. Zemlja se potrese, napihnjena gora se razpoči in razvali. Tam vidite kaznovano goro na južni strani Bogatina. Še dandanašnji jo imenujemo „Podrto goro“. Tako je ta reč.“ —

Dočim je moj tovariš zabadavo dokazoval, da stoje na naši zemlji, ne boječ se usode Podrte gore, snežniki, ki so celo trikrat višji od Triglava, sem jaz ohladil nejevoljo nad preobčutljivim rojakom in jel premišljevati usodo svoje podrte povesti.

Res malo ali nič šale ne pretrpe taki ljudje, ki jih vsakdanji napor za svoj obstanek sili, da so vedno resni in v skrbeh. Zatorej me je tudi gori omenjeni mož iz spodnje doline, kateremu sem bil nekoliko prešaljive čudi, često svaril: „Previdno ravnaj, ako že moraš burke uganjati! Ljudje ki so prisiljeni dan na dan delati kakor črna živina, tudi zdivjajo liki živina, če se ponorčuješ ž njimi.“ —

Takisto nam je uvaževati, da so vsem staroselcem domače šege podedovane rod za rodom ter spomini na njih prednike nedotekljiva svetinja. Ako se predrzneš te njih starine osvetljevati z veselostno svetilko, takoj si vržen na gorečo grmado, čeprav nisi imel nobenega hudobnega namena. Skrunil si njih svetinje in s temi vred njih poštenje!

Čim ožje je človeku dušno obzorje, tem širja mu je osebna razdražljivost. Če imaš s takim človekom opraviti, ne dotekni se njegovih niti njega svojcev do devetega kolena slabosti, ali tistih njihovih svojin, ki ščegečejo tvojo smehovo žilico. Jako težavno je torej govoriti ali pisati po pravilu: ridendo dicere verum.

Najbolj občutljiva in razžaljiva je pa tista gospoda, ki je to bolj po obleki nego po duhu. Majhen narod smo Slovenci, in marsikateri trgovinski popotnik pozna malone vse, ki se štejejo med takozvano zgornjo desettisočino. Morebiti polovica teh veljakov so možje tesne mišljave. Vsi ti v tvojih besedah ne bodo gledali na reč, ampak za njo in pod njo bodo iztikali osebe in osebnosti. Gorje tebi, če takov občutljivi tesno-

mislec po črtanem nosu, po opisani noši klobuka, po označeni navadi, kako se smeje ali usekuje, kako odpira denarno listnico ali se igra z urno verižico, ali sploh po katerihkoli slučajnih malenkostnih znakih najde bodisi najmanjšo podobnost med seboj in osebo, katere smešnost ali podlost predočuješ! Vsa rodbina in prirodbina se bo zaklela proti tebi, in ne opereš si jezika ali peresa, četudi se očitno pokoriš celih sedem let.

Jaz se onda nisem pokoril, ampak vodniku rekel, naj se umakne na ono plat gomile, da ga več ne bodo ušesa bolela, ker si ne dam kratiti pravice osvetljevati tudi temno in smešno plat človeškega življenja. Vodnik je vendar ostal pri nas, a jaz sem nadaljeval svojo povest svobodno.

Šest let je Melkijad pohajal ljubljansko gimnazijo. Vzorno se je vedel, pridno učil, redno in čedno podajal svoje naloge in izvrstno je znal vse, kar je bil vprašan; a vendar nikoli ni mogel razveseliti ljube in ljubeče matere, da bi jo prinesši ji častno šolsko darilo bolj utrdil v nadi, da se bo nekoč vozil v svoji kočiji. Ta „tiha voda“, ki je samo redkokdaj, a onda precejšnje skipela, ni ugajala profesorjem, morebiti tudi zato ne, ker je Melkijad res nekoliko krivo gledal. Vedno so ga imeli na sumu, da ni tako vzgleden dijak, kakor se dela. V tem so imeli nekaj prav, a kriv ni bil dijak, ampak njegovo ime. Melkijad morebiti ni rad strahoval pačivcev svojega imena, a navzel se je v teku let prepričanja, da mora edino sam braniti svoje pravo ime in potrebni ugled med dijaki, ker nikoli ni našel zadoščenja pri tistih, ki so imeli pravico kaznovanja. Najbolj ga je to peklo, da so gospodje, ki naj vzdržujejo red med dijaki, sami smatrali za malenkost, kar je bilo Melkijadu resna, častna reč, in da se je časih celo kateri teh gospodov izpozabil in mesto imena „Melkijad“ rabil besedo, ki je bila vsakomur gladkeje izgovorna in se je vedno rabila za Melkijadovim hrbtom. Tako je bil naš dijak venomer bolj oster nego mil, bolj skriven nego očiten sodnik, da, osvetnik svoje časti, in to ni bilo koristno njegovemu dušnemu razvoju. Kaznoval je najrajši s

samo šalo: z besedo za besedo ali z burko, samo da je mogel razžaljivca izpostaviti občnemu zasmehu. V teku let je v tem načinu kaznovanja dospel do prave dovršenosti, in v tej stroki se je morebiti bolj popolnoval nego v matematiki in francoščini, ki sta mu bili najljubša učna predmeta. Mnogim sramotivcem je prisodil celo telesno kazen, a bil je previden. Čakal je z izvršitvijo tedne in mesce; a vselej je kazen tako izvršil, da mu kaznovanec ni mogel ničesar dokazati. Če je kaznovanec šel tožit, ga je Melkijad pozneje kaznoval tudi zaradi ovadbe. Dosegel je s tem, da ga naposled noben kaznovanec ni tožil, a tudi poboljšal se ni nobeden. Pripetilo se je celo, da je kakov profesor čutil kamen na hrbtu, ali sneženo kepo za vratom, ali da so se mu v jutru mrzlega zimskega dneva pobila okna v spalnici. Storivca niso našli, in profesor je že davno pozabil, da je pred letom dni rekel Melkijadu v sami šali: Mlekojed. Ob takšnih težavah je dogotovil naš dijak gimnazijo (ki se je tista leta končavala s šesto šolo) in prinesel domov izvrstno spričevalo. Jaz in naš vodnik sva pa tega mnenja, da bi bil onda pred ljubo, častiželjno mater položil tudi častno šolsko darilo, da ni bil „Melkijad“, ampak bi bil nosil „lepo ime Janez“. —

O počitnicah po šesti šoli je bil Melkijad povabljen na neko novo mašo v Bled, kjer se je že onda vsako leto praznovalo več novih maš. Melkijad je bil izvrsten pevec. Kdor je pa pevec in je že dovršil šesto šolo, sme vsaj o počitnicah in na novih mašah nekaj vina piti. Od sijajne, vesele nove maše domov grede stopi Melkijad na Mlinem pri Blejskem jezeru v znano gostilno, da tam pogleda po Bohinjcih, ki bi morebiti ž njim vred popotovali skozi dolgočasne Štenge proti domu. V pivski sobi ga nagovori kmet Trinos, edini Bohinjec, z malomarnim pozdravom: „Mlekojed, pojdi pit!“ Naš dijak se naglo obrne, ne da bi odzdravil ali po stari šegi odpil in Trinosu nalil. Zakaj tikati šestošolca ali prav za prav sedmošolca je preveč nespodobno, in kdor je bil v ponedeljek mesojed, noče biti v torek mlekojed. Najteže pa prenese ogrdo, kdor je malo spal in snoči toliko pil, da

ga denes lasje bolé. To zahteva osveto. Sramota se vračaj s sramoto!

Trinos je bil dokaj trden kmet v spodnji dolini bohinjski. Hišni priimek „pri Trinosu“ je pridobil že njegov oča, ki se je izprek gorá priženil v Bohinj, a popolnoma zaslužil je ta pridevek stoprav naš Trinos, ker je marljivo zlasti s temeljitim vinstvovanjem na to deloval, da njegovo obličje čast dela hišnemu imenu. Uspeh je bil očiten, in sosedje so rekali med seboj: Kar je Triglav med gorami v Bohinju, to je Trinosov nos med nosovi. Sicer je pa Trinos pridno kmetoval, v miru živel s sosedi in bolj potuhnjeno nego voljno slušal svojo osorno ženo. Red v vseh rečeh je ljubil nad vse. Zlasti redno je hodil vsakih sedem tednov po opravkih v Bled. Ob takih rednih prilikah je v ponedeljek zjutraj zarana napregel svojo kobilico, in ta ga je potlej v sredo pozno zvečer domov pripeljala utrujenega od njegovih opravkov. Poglavitni opravek mu je bil ta, da je v Bledu tri dni zapore-doma popival. Zakaj piti je moral, a v Bohinju ni hotel sosedov pohujševati, ali svoji ljubi ženici dajati povod, da bi ga zabadavo zmerjala ali vlačila iz krčme. Denes je bil torek, to je drugi dan Trinosovih blejskih opravkov, in če se hoče Melkijad ž njim v Bohinj voziti, mora čakati do večera prihodnjega dne. A Melkijad neče čakati, marveč osvetiti se hoče nad Trinosom, in to še denes.

Dočim je Trinos v gostilni pil in pel, sta Melkijad in gostilniški hlapec hlevnik zunaj pred hlevom skovala ta naklep: Hlevnik takoj vpreže Trinosovo kobilo pred njegovo kripico, in dijak se bo takoj z njo odpeljal v Bohinj. Kobila pa mora vsaj ob osmih zvečer zopet stati v hlevu na Mlinem, ker je Trinos redoljuben mož. Ves dan namreč pije, ne da bi se ozrl na konja in voz. Točno ob desetih zvečer, ko jame krčmarica pivce iz hiše goniti, pa pride hlevnik v pivnico, prime Trinosa pod pazduho in ga spravi v konjski hlev. Tam Trinos kobilo potiplje in pogladi in potem leže poleg nje v postlano slamo. Torej mora biti kobila že ob osmih v hlevu, da bo kmet ob desetih na nji otipal, da je nakrmljena in da sope popolnoma nesumno.

Hlevnik in Melkijad sta previdno ravnala; dobiti je bilo samo še zanesljivega človeka, ki bo konja točno in brezkvarno postavil nazaj v Bled. Odzvonilo je poldne in že se obrača kobila raz cesto na Trinosovo dvorišče.

„Kaj pa ti delaš z našo kobilo?“ zavrešči stara, šepava, dokaj povaljano oblečena žena.

„Ali sem prav prišel k Trinosovim?“ vpraša naš dijak skromno in mirno.

„Kaj se boš šemil?“ zakriči osorna žena. „Ti si tisti krivogledi Mlekojed, in veš tako dobro kakor jaz, kje je doma naš pijanec.“

Ta iskreni pozdrav je Melkijada potrdil v veri, da je njegov načrt za osveto docela opravičen. Odgovori torej glasno: „Če sem prav prišel, pa sedite na voz in se odpeljite na Mlino. Tam v krčmi pri mostu Trinos kmetijo prodaja nekemu Bolčanu.“

Kakor bi trenil, sede žena na voz, kakršna je bila, in obrne kobilo nazaj proti Bledu. Melkijad pa gre dalje svojo pot v svesti si, da je kobilo izročil najbolj zanesljivi osebi.

V zvoniku farne cerkve v Gradu pri Blejskem jezeru je bila ura deset, a tedaj ni bilo krčmarici treba izganjati pivcev, in nje hlevnik ni imel posla ne s Trinosom niti z njegovo kobilo. Na Trinosovem domu v Bohinju so pa devali spat nepomirjenega gospodarja, ki še vedno rohni nad krivogledim Mlekojedom in izmišljenim Bolčanom; in ko je bila drugič deseta ura, je že po vsem Bohinju raznesena novica, kako je Trinoslja rešila kmetijo, kako je pogorel nje možu tretji veseli dan, in kako pretkano se je osvetil Melkijad. —

Zdaj pak se je ost obrnila, ker Trinos je bil tudi izmed tistih ljudi, ki vračajo šilo za ognjilo. Čez malo dni se je ukradel natihoma in brez kobile skozi Štenge. Ni šel samo do Mlinega za redno vinsko trgovino na drobno, ampak izreden opravek ga je peljal gori na Blejski grad. Tam je pred sodnim komisarjem natanko in po resnici povedal, kako sramoto mu je natvezal tisti hudobni, ošabni Mlekojed. Sodni komisar, še mlad gospod, je vzel Melkijadov čin za kočljivo, a brez kvara

izvedeno dijaško šalo. Trinosu je sicer obljubil, da bo dijak primerno kaznovan, sam pri sebi je pa menil, da bo zadoščal ustni ukor. Drugi teden pride komisar v Bohinj, kjer dozdaj še ni bil. Tudi Bohinjci so ga malo poznali, ker je stoprav pred malo mesci nastopil službo na Gradu. Komisar poseti Roka, Melkijadovega očeta. To se je kmetu zdelo nekaj sumno, ker dozdaj ni bil še noben posvetni gospod pod njegovimi strehami. Čim bolj je bil gospod uljuden, tem bolj je bil kmet nezaupen in niti premeknil se ni od skednja, kjer je imel mlatiče, da bi gospoda peljal v hišo za mizo. Mlatiči prenehajo mlatiti in se zijavo zagledajo v komisarja, ko je Roka vprašal, ali bi mu mogel preskrbeti osla za ježo na Koprivnik.

Preden stari Rok ubere umesten odgovor, se oglasi mlad mlatič iz skednja: „V Bohinju nimamo oslov, sam svoj osel boste morali biti, če hočete jahati na Koprivnik.“

Mlatiči se namuzajo in spogledajo med seboj, ne da bi zapazili, da je gospod malo zardel za mlatičevim preživinoslovskim vzklikom, katerega je oče nekoliko oblažil, izrekši, da v Bohinju res ne redimo oslov in mul.

Gospod dalje vpraša kmeta: „Kje imate mladega gospoda Mlekojeda?“

Mlatiči stoje in molče. Stari Rok se oblastno ozre v ozadje skednja in zakliče porogljivo; „No, odgovori! Ta gospod tukaj po tebi vpraša.“

Oglasi se zopet prejšnji mlatič osorno: „Denes nisem gospod, ampak mlatič; in če me kdo z Mlekojedom ogovori, se mu odzovem s cepcem.“

Na ta lesoslovni odziv se gospod komisar obrne proti cesti in kmeta poprosi, naj ga spremi čez dvorišče. Ko sta bila sama, mu reče gospod: Nikar ne mislite, da sem namerjal žaliti Vašega sina, ki se baje prav dobro uči. Do denes ga nisem videl, nikar še slišal, da bi mu bilo drugače ime nego Mlekojed. Premalo časa sem še na Gradu, in morebiti celo ne veste, da sem novi komisar.“

Kakor bi trenil sname Rok slamnik raz glavo; a takoj ga zopet pokrije, ko je gospod izrekel željo,

da bi ga dijak, kateremu se mlačva prav za prav ne spodobi, spremil na Koprivnik, da mu tam nekaj piše. „Malo bo dela, in ne bo zastonj.“

Kmet se popraska za ušesom in jeca: „Bi že bilo, saj zna pisati. A sosedje bi rekli, da je opravljal službo biričevo, ali da je kaj pisal, kar bo kmetu na kvar. Zatorej ga Vam ne morem posoditi, in kadar boste zopet potrebovali pisarja v Bohinju, ga pripeljite s seboj.“

Kmet se je obrnil sredi dvorišča nazaj, gospod je stopil na cesto, in mlatiči so zopet prijeli za cepce, na tihem sodeč, da sin in oče nista prave pogodila.

V soboto prihodnjega tedna je stal Melkijad pred komisarjem v sodišču. V nedeljo potem je pa Trinos v gostilni na Bistrici tako govoril sosedom čakajočim popoldanje službe božje: „Tisti novi komisar, ki blizu tako govori kakor Čiči, kateri prodajajo kis in bruse, je ostro izpraševal mene in hudo podajal študenta. Ta se je pa tako premeteno branil, da sem se kar pomikal proti durim, da ne bi še mene malo priprli. Ko sva vse povedala, kar je hotel poslušati, ni dal nobenemu niti črhniti ne, in zamislil se je, ne da bi kaj pogledal v tiste svoje črne knjige, ki so ležale pred njim na mizi. Potlej je vstal in rekel takole: „Grbavi, hromi, slepi in nemi nesrečniki voljno trpé vsak svojo nadlogo. Vi, mladenič, ste pa zdrav, nepohabljen, in hodite v višje šole; vendar se niste priučili potrpljenja z uborno malenkostjo, katero Vam prizadeva priprosto pačenje Vašega nenavadnega imena. Pozvedel sem celo, da ste brzousten in oduren človek, ter da mnogo huje zbadate svoje bližnjike, nego se oni šalijo z Vami. Temu vzrok ni toliko Vaše ime, kolikor sta oče in mati, ki Vam dajeta potuho, in nista na Vas nikoli pokladala tiste blagodejne šibe, ki novo mašo poje. Človek drvenega vedenja Vašega se kaznuj takisto drveno. Zatorej sem Vas obsodil na deset palic, iskreno želeč, da bi popravila naša leskovka, kar je zamudila očetova.“

Tako je govoril komisar. Mlekojed je prebledaval prav tako, kakor jaz tedaj, ko je prišla moja starka pome na Mlino. Smilil se mi je revež. Vse sem mu

odpustil, prosil sem zanj in rekel, da nič ne zahtevam za pot in potrošek. Nič ni pomagalo; pošteno je birič odmeril, kar je sodnik prisodil, in odšla sva z Grada. Meni je bilo žal, da sem ga zatožil; njega je pa bolelo. Tak človek nima tako utrjene kože kakor mi, in ker se ne moti z vsakdanjim delom, ga taka sramota hudo peče v srcu, vse huje kakor nas.“

Počitnice so minile, in Melkijad je vstopil v sedmo šolo. Čez nekaj dni pa zvedó v Ljubljani, kaj so Melkijadu naložili na Gradu in moral je slovo dati šoli in Ljubljani. Vrnil se je domov. Oče je klel, mati jokala, sin obupaval. Nastopili so mu žalostni dnevi, polni kesanja in zasramovanja. Oče je silil, naj gre sin v samostan, da ga nihče ne vidi več. Mati in sin sta rekla, naj bi kmetoval. Oče je pa na take besede zarohnel: „Izprijen dijak ni bil nikoli dober kmet! Katera poštena ženska se bo omožila s kmetom, ki ima tako neznansko ime? Če ostane ta izgubljeni sin na domu, se bo naposled premenilo staro, častitljivo, hišno ime; in tam, kjer se v Bohinju použije največ mesa, se bo rekalo „pri Mlekojedu!“

Čez leto in dan je Melkijad očeta preprosil, da mu dovoli prostovoljni vstop v vojake, in nekdanji dijak je izginil iz Bohinja. Vojaško suknjo je nosil samo pol leta. Odslovili so ga, ne ve se prav, ali zato, ker je bil nesposoben, ali zato, ker se je sam delal nesposobnega. Ni se vrnil domov, ampak odšel križem sveta, in nad petintrideset let niso zvedeli, kje se potika, in ali še živi. Umrla sta mu med tem oča in mati, brat je prevzel dom in se oženil. Nekaj let so se že bratovi otroci v večerni molitvi spominjali rajnega strica, za čigar grob nihče ne ve, kar se ustavi pred hišo tuj voz z velikimi kovčegi, in z voza stopi sivolas gosposko oblečen človek. Komaj so se spoznali Melkijad, brat in nova gospodinja na očetnem domu.

Melkijad se je nastanil pri bratu v posebni sobi. Živel je tam ob svojem trošku bolj gosposko nego kmetsko in dobro se pogajal z domačini in sosedi, zlasti pak z vaško deco, za katero je imel vedno po polno dlan knjižic, podobic in mediva. Pomladil se je

stari mož v domačem kraju ob spominu detinskih let in med drugim rodom, ki je že davno pozabil Melkijadovo potvarjeno ime, njegove zbadljive psovke in prešerne burke .... Nekoč se sporeče z jetrvo in čez blizu štirideset let ga dirne v ušesa malone pozabljeno ime: Mlekojed. Takoj se preseli v drugo hišo ter bratu zapové, naj mu ali izplača tistih dvanajststo forintov, katere ima po očetovi oporoki dobiti, ako se kdaj domov povrne, ali pa zgradi to hišo na planinah, katero bomo skoro videli. Brat se je odločil za hišo. Melkijad prebiva v nji že tretje leto .... Lani sem ž njim občeval, ko je bil po opravkih pri mojem očetu, in tedaj sem mu obljubil, da ga posetim za nekaj dni v njegovi „akademiji“, kakor je takrat imenoval svojo puščavo. Če denes stopim čez njegovo prag, se odzovem tistemu povabilu.

Vodnik je pripomnil, da je z Melkijadom v rodu v daljnem kolenu, in da je ta njegov stric na glasu, da je nekoliko prismuknjen, ker je časih čez mero vesel in prijazen, časih brez vzroka puščoben in togoten. Na zimo hodi v tuje kraje, a nihče ne zve, kam; na pomlad se zopet vrača domov, in potlej nabira po gorah zeli in kamenov, odklanjajoč vsako družbo. Kar je našel, nikomur ne pokaže, a vse odpelje v tuje kraje. Kje in kako je živel toliko let, nikomur ne pripoveduje, in kdor ga o tem kaj vpraša, slabo naleti. Kadar je dobre volje, pride med ljudi in rad se pohvali, kaj ve in zna. Če ga pohvališ, pa takisto slabo naletiš, in mož se zadere vate: „Kaj hvališ, teleban, reči, ki jih ne poznaš?“ Melkijad sploh ne dopusti ne hvale, ne prerekanja, niti najbolj blagohotnega tujega sveta. Na to torej pazimo, in dobro se nam bode godilo pri njem.“

V.

Naš prihod v Melkijadovo hišo. Cvetličnjak Pokažena večerja, Čaj. Mlekojedova povest o beraču Cvajarčku. Mlekojed vojak. Dovršek rednih opravkov Trinosovih. Mlekojed odide od nas.

Bližali smo se puščavnikovi hiši in bilo nam je dobro znamenje, da se dviga dim nad sleme. Prišli

smo pred lično zidanico. Na pragu je stal velik mož golorok, opasan z belim, do tal segajočim prtom, na nogah je imel lesene cokle in na glavi ponosen, velik slamnik. Postava mu je bila vitka in ravna, lasje sivi, lice okroglo in bledo, čelo gubavo, oči rjave in bistre. Sprednje zobe je imel še vse. Stopil sem pred družbo, in mož mi je roko stisnil prav presrčno. Predstavil sem tovariša in opomnil, da gospodična lože govori laški nego slovenski. Takoj se je v možu zbudil stari Kranjec, ki se rad pobaha s tujimi jeziki. Vprašal je gospodično v nagli laščini, ji jeli znan vojaški zdravnik njenega priimka, ki je bival okoli leta 1820. v Ljubljani. Ko mu je povedala, da je to bil njen oča, jo kar objame izrekši, da mu je bil ta gospod blag in nepozaben dobrotnik. Povedala mu je tudi, kdo in od kod je njena mati. Melkijad pak z genljivim glasom pristavi, da je v davnih, mladih letih poznal tudi nje mater, ki je bila onda še v otročji dobi. A beseda se mu ustavi . . . Mož se zamisli in gleda nekaj trenutkov strmo predse. Potlej se kvišku zgane in čelo se mu razjasni. Seže nam vsem zopet v roke in reče z mlim glasom: „Oprostite, da sem star in neokreten, in da me časih omamijo spomini na mlada leta. Oprostite dalje, da vas ne morem dostojno pogostiti. A vse, kar moja hišica premore, vse vam je na razpolago. Moji gostje boste denes in jutri, in ne izpustim vas, dokler se ne naveličate.“ Bralo se je možu na obrazu, da je tako mislil, kakor je govoril. Mignil je vodniku, naj stopi v hlev, kravo opravljat; nas je pa posadil za mizo pod hišnimi okni, koder je krasen razgled na planine in v dolino. A ni nam pustil uživati razgleda, temuč naglo je prinesel dobrega vina, belega kruha, presnega masla in svežih rdečih jagod ter lične krožnike in prtiče. Kdo bi bil kaj tacega pričakoval gori pod Triglavom!

Sonce je že nizko stalo ob vrhovih Mševega vrha in Tôlstca, ko vstanemo od kosilca. Melkijad pozove vodnika, da stori gospodični vse točno, kar mu bo zapovedala. Hkrati poda gospodični bel predpasnik in jo poprosi, naj nam priredi večerjo po svoji umetalnosti, ker se ne spodobi, da bi moški kuhal, kjer

je ženska pri hiši. Mene in tovariša pa odpelje od hiše in hleva na bližnji in daljni rastlinjak, kakor je imenoval dva s kamenim plotom ograjena vrtova. Vsi smo se molče vdali moževi volji vedoč, da ne prenaša prigovora.

Premišljal sem, kakšna bode večerja. Zakaj gospodična ve, s kakovo juho so se ukvarjali stari Špartanci, ne pozna pa juh, ki gredo v slast našim vrstnikom; imenovati zna cvetke na trati in tiste, ki jih razpostavljamo po sobah, neznana so ji pa zelišča, ki jih rabimo v kuhinji; učila se je z vnemo kemije in celo anatomije, ne ve pa, kako se pretvarja zajec v pečenko, in kako naj se razreže piščanec. Skoro me je Melkijad napotil na druge misli. Pravil mi je, da mu je rajni Valentin Vodnik vcepil veselje do mineralogije, in da se je pri rajnem profesorju Hladniku, ki je bil imeniten učenjak, z vso vnemo učil botanike. Hkrati se je čudil, kako sva mogla jaz in tovariš završiti gimnazijo ob tako nedostatnem znanju prirode, in grajal je sedanje dijake, ki baje bolj poznamo podobe na ščitu Ahilejevem in gore na mescu nego podobe rastlin, ki nam krasijo zemljo in podajajo živež, ali tvarino zemlje, na kateri lenobimo. Dolgo nama je razkladal posebnosti in imena svojih redkih in strokovnjakom imenitnih zeli, da so mi bila ušesa polna, a glava prazna. Toda moral sem poslušati in se delati, kakor da so mi njegove zeli nad vse zanimive, da ne bo zamere.

Prišel nas je vodnik klicat k večerji „na koruzne žgance z mlekom“. Naš gazda se razljuti, kakor da bi mleka niti videti ne mogel. Vodnik se ponižno zagovarja: „Bil je pač v čumnati planinski zajec iz kože dejan in s slanino pretikan; a čakati bi morali nad tri ure, preden se táko trdo meso skuha in potlej še speče. Tam so tudi visele tri gozdne jerebice; trajalo bi takisto nad tri ure, preden jih tako snažno oskubem, kakor je bil zajec, in preden se potlej skuhajo in opekó. Zatorej se nisva doteknila teh dragih reči, ampak rekel sem, da so na gorah žganci iz koruzne moke najboljša jed. Gospodična je bila sama radovedna, kakšni so žganci. Na to sem jih skuhal in z

maslom zabelil. Zajec in tiči naj pridejo jutri na vrsto; saj ste prej rekli, da pričakujete vsak trenutek gospoda iz Zagreba.“

Jaz in tovariš sva čula na to izmed besed, ki so grmele iz gazdovih ust na ušesa vodnikova, marsikatero novo, ki se ne nahaja v naših slovarjih; a nočem jih objaviti, ker imamo že zdaj preveč takih, ki bolj zanimajo kazenskega sodnika negoli jezikoslovca. Sedli smo naposled k žgancem. Gospodična je menila, da znana ji laška polenta ni slabša od žgancev; a mi drugi smo vsak zase in molče sodili, da se je maslo prismodilo. Nihče ni zinil žal besede, in za vodnika je ostalo veliko večerje. Po obedu nas je obhajala tista vesela zadovoljivost, ki pospešuje prebavljanje. Naš gazda je bil prijazen, dovtipen in tako duhovit, da smo vsi pozabili, da nosi lesene cokle. Naposled nam skuha veliko mero čaja in ga vlije v skledice. Potegnem iz vodnikove vreče steklenico slivovke, da prilijem nekaj kapljic v vonjavo tekočino. Gazda pa strastno prime za steklenico in bolestno zakriči: „Nikari žganja na mizo! Za Boga ne!“

Odgovorim mu, da to ni navadno žganje, ampak pristna sremska slivovka. Toda mož ne izpusti steklenice, marveč odgovori, da jo vrže ob tla, ako je takoj ne spravim v vodnikovo vrečo. Udal sem se.

Mož se umiri in dlje časa zamisli. Potlej gre iz hiše gledat, ali vodnik že spi zunaj na hlevu. Ko se je o tem prepričal, zaklene vežne duri, prisede k nam, in jame mirno govoriti: „Oprostite mi, da sem bil tako sirov. Hribovec, ki živi med hribovci, se često zapozabi. Da me pa ne sodite napačno, vam povem svojo povest o žganju, in potlej boste razumeli, zakaj sem tako zabesnel, ko sem zagledal vašo čutaro. Povedal te povesti nisem še nikomur in dolgo sem premišljeval, ali jo smem razkriti vam. Odločil sem se. To pa prosim in gotovo pričakujem, da o moji povesti molčite kakor zid. Govoril bom nemški, ali če želite, laški, da me ne more razumeti, kdor bi morda poslušal zunaj pod okni . . . Vsi smo obljubili molčanje, in mož je povzel besedo. „Vstopil sem v Ljubljani po dovršeni šestletni gimnaziji v prvo leto modroslovja,

kar vam je zdaj sedma latinska šola. Čez štirinajst dni sem moral šolo ostaviti, ker sem o počitnicah nekaj zakrivil, kar se je meni zdelo pametno in pravično, pa je bilo kaznivo. Potem sem se doma v Bohinju potikal do druge zime. Lotila se me je tačas bedasta, in ker bedasta, zato nepremagljiva želja, da naj grem prostovoljno v vojake, da tam dosežem slavo in dostojanstvo, kakor so jo tedaj dosegli nekateri Slovenci kmetskega stanu. Izbral sem si za odhod najmanj primerni dan v letu; a meni je ugajal, ker sem želel potovati v Ljubljano ob takih dnevih, ko me bo srečevalo najmanj ljudi.

Na Sveti večer leta 1818. se poslovim od očeta in matere. Bilo je že o mraku, ko na poti blizu Nomenja (to je prva vas v Bohinju, če prideš z Bleda) doidem starega znanega berača. Ta berač je prihajal blizu vsako leto v Bohinj. Nosil je vrečo s kožami od zajca, vidre, dehorja in kune, kakor jih je navadno skupoval, in hkrati je prosil usmiljenih ljudi „cvajarčka“; če nimajo cvajarčka, pa „krajcarčka“. Zato se ga je prijel in držal priimek „Cvajarček“. Ta Cvajarček mi potoži svojo bedo, da na tako svet dan ni še užil nič toplega, in da ne ve, na kateri klopi bo prenočil, ako sploh pride do klopi v topli hiši. Debel sneg je ležal po polju in mraz je pritiskal. — Berač se mi je zasmilil, a hkrati se spomnim svoje reve in zdihnem: „Ako bi jaz v Vaših letih nosil take težave, kakor jih moram zdaj, želel bi si smrti.“

„Tudi jaz si želim smrti“, odgovori berač milo, „a smrt beži pred menoj.“

Tedaj se v meni zbudi tisti nagajivi duh, ki mi je bil tolikrat v zlo, da odgovorim brez pomisleka: „Nič ni lažjega nego ujeti bežečo smrt. Tu nate desetico! Kupite si zanjo žganja v gostilni na Nomenju. Izpijte tisto žganje duškoma in idite dalje skozi Štenge v tej jasni noči. Tam blizu takozvanega „Beraškega studenca“ boste opešali in sedli v suhi sneg, da si odpočijete. Zadremali boste. Sanjalo se Vam bo, da Vam je toplo, da uživate slastno jed, da pred Vami gore lučice božičnih jaslic, in naposled zmrznete v najprijetnejših sanjah.“

Berač je hvaležno sprejel moj dar in molčé sva korakala dalje po ledeni polzki cesti. Stopiva v gostilno in sedeva, jaz za mizo, berač na klop pri durih. Jaz si ukažem vina, berač pomoli krčmarici srebrno desetico starega denarja in prazno čutaro, proseč dobrega žganja za vso desetico. Žena mu prinese čutaro nazaj, berač se obrne k peči, in čul sem, kako je lukal iz čutare. Potlej je naglo vstal in odšel, toliko, da nam je voščil lahko noč.

Ostal sem v krčmi čez noč in se z vinom poslavljal od krčmarja, ki mi je bil ljub znanec iz dijaških let. Drugo jutro je bil Sveti dan. Pozno sem vstal po slabem spanju, in bilo mi je hiteti, da pridem do desete maše na Bohinjsko Belo. Pot je bil žalosten, ker sem mislil na dom in na slovo od poslednjega znanca in od zadnje hiše v Bohinju. Težavno sem stopal po ledeni, hudo izvoženi cesti in nikoli nisem prav vedel, kje sem; zakaj na obeh straneh ceste me je spremljala nad seženj visoka, strma stena prvotnega in raz cesto nakidanega snega. Ko pridem v Štangah do tako zvanega Beraškega studenca, se stena odpre na južni strani, kjer teče Sava. Ozrem se na ljubo, bistro Savo, katere še nisem videl to jutro, čeprav sem že dolgo čul nje šumenje od blizu. Na nje produ zagledam otrplega moža. Dolge škornje so obrnjene proti Beraškemu studencu. Truplo, znak sloneče v snegu pod cesto, je ogrnjeno z obnošenim, oguljenim, meni dobro znanim plaščem, in na glavi mu v čelo potisnjena čepi tista luknjasta, s petelinjim perjem obdana klofeta, ki je bila značilna za berača Cvajarčka. Ostrmel, okamnel sem, in vest mi zakliče: To je Cvajarček, in ti si ga umoril z žganjem!

Spustil sem se v tek, in zdelo se mi je, da me podi sam Cvajarček z gorjačo v koščeni, ledeni roki. Pešal sem, a vest mi je novič očitala umor in me novič podila mimo ljudi, mimo cerkva in vasi, in stoprav zvečer sem stopil v toplo sobo in pred ljudi. Zbolel sem na prenočišču, in ljudje so rekli drugi dan, da sem blêdel. Kaj sem govoril v blodnji, nisem zvedel, niti hotel vprašati. Trdni moj život je premagal bolezen, in čez tri dni sem se oglasil pri vo-

jaškem oblastvu. Niso me hoteli potrditi, ker preočitno sem jim gledal navzkriž, sicer sem bil popolnoma sposoben. Vaš oča, gospodična, pa je preprosil gospodo, trdeč, da se očesna hiba, ako jaz dovolim, temeljito odpravi z neopasno operacijo, in da bi bilo škoda odvračati me od stanu, do katerega imam veselje, in kateri mi obeta lepo bodočnost. Bil sem končno sprejet. Vojaški zdravnik mi je potlej nekaj malega v levem očesu prerezal, in videl sem prvič v življenju ter gledam še danes pravilno, kakor drugi ljudje. Zdaj prvič sem se zadovoljno ogledoval v zrcalu; brez strahu sem gledal vsem ljudem v obličje; in kadar so me gledali drugi, jih nisem sumničil, da se spotikajo nad pogledom, ki je bil vražnim babam toliko uróčen; ampak zazdevalo se mi je, da me radi gledajo, in da sem jim morda celo zal mladenič.

Radost nad pravilnimi očmi čez malo časa zagrené spomini na mrtvega Cvajarčka.

Vadil in uril sem se vsak dan. Zvečer sem legel spat ves utrujen. V spanju se mi je prikazoval berač, stoječ pred posteljo in žugajoč z grčavo palico. Zbudil sem se, in nič nisem videl. Zopet sem zadremal, in prikazen se je ponovila. Vstal sem drugo jutro nespočit in nesposoben za težko delo. Vidno sem hujšal; drugi so rekli, da od domotožnosti; jaz pa nisem smel povedati, zakaj. Končno se mi je berač prikazoval tudi podnevi in žugal smrt za smrt. Nekoč se vežbamo na ledini pred vojašnico. Beračeva pošast s tistim strganim plaščem in z našemljeno klofeto stopa mimo mene, kažoč name s palico. Planem iz vrste in vržem pošast ob tla. Tovariši me naglo primejo, jaz se predramim iz omame, in od tal se pobira gospod ravnatelj modroslovja, tisti, ki me je izključil iz šol. Drugič sem tako na tla podrl profesorja iz šeste šole, ki se je nekdaj norčeval iz mojega imena. Napadel sem svojo poslednjo dijaško gospodinjo, svojega desetnika, in nekoč na straži stoječ z bajonetom prebodel kodra, ki je bil ostrižen po levovo. To je bil moj najhujši zločin, ker ta pes je bil last zelo visokega gospoda. Zaradi takih in enakih napadov sem bil večkrat kaznovan. Naposled, ko sem končal tistega psa,

in bi bil moral pretrpeti kdovekaj, se me usmili in v bolnico pošlje polkovni zdravnik, Vaš oča, gospodična! Dolgo so premotrivali in se med seboj prepirali zdravniki in višji častniki, ali sem blazen, ali se blaznega delam. Naposled dožene Vaš gospod oča, da so me odslovili od vojaške službe za vselej. Slekel sem vojaško suknjo, ki sem jo nosil blizu pol leta in vedno teže prenašal. Kam naj krenem zdaj? Trden mi je bil sklep, da ne mimo Beraškega studenca, da ne nazaj v Bohinj. Šel sem v križemsvet s trebuhom za kruhom zaupajoč prislovici: koder sonce teče, povsod kruh se peče.

To je moja povest o žganju. Izvolite iz nje izprevideti, zakaj tako bolestno skipim, kadar zagledam žganje. Veliko sem obhodil sveta, a povsod me je spremljal spomin umorjenega berača. Na večer svojega življenja se me je lotila nepremagljiva sla, da se vrnem v nepozabni zavičaj, da polože moje kosti k večnemu počitku poleg očeta in matere. Živel sem nekaj časa prav srečno v očetni hiši poleg drugega roda. Malenkosten prepir z mojo jetrvo me je overil, da se mi utegne povrniti prejšnja dušna bolezen. Treba je bilo torej, da se ljudem umaknem in se zarijem v to odljudno puščavo, da ne bom nevaren svojemu bližnjiku, kadar mi morda zopet zavre v možganih. Tukaj zdaj samujem in premišljam, kako sva se nekdaj varala jaz in mati, ko sva meni gradila zlate gradove v oblake — da, v oblake! — Ker malo, malo sem imel jasnih dni. Odkar pomnim, so potvarjali moje krstno ime. Vsakdo me je svobodno smel sramotiti, a jaz sem zaman pričakoval kazni nad sramotivce. V tem gnevu mi je raslo sovraštvo do človeške družbe in se jeklenilo v meni prepričanje, da je pravica za nesrečnika drugaka, negoli za tistega, ki je rojen pod srečno zvezdo. Zakaj drugi so se smeli šaliti in norce briti z menoj brez kazni; a kadar sem se jaz maščeval nad njimi, kar sem se, bogme, moral, tedaj mi je moja šala, moja burka, toliko da je bila storjena, že nakopala hudo kazen in sramoto. Neznosna sramota in kesanje za nepreudarjene čine sta me končno vrgli v umobolnost. Te dušne

bolezni se še nisem otel, ker vedno še premišljujem, da ne morem najti zadoščenja za prestane krivice, in da vpričo vsega kesanja nisem zadobil niti pri Bogu niti pri ljudeh prizanesbe za čine, s katerimi sem branil svoje poštenje. Tako tukaj trpinčim sam sebe in čakam odrešenja od neizprosne usode in od najbridkejših spominov na razočarane nade mladeniških let . . . Zatorej oprostite, da se ne vedem tako, kakor se spodobi omikanemu gazdi proti ljubim gostom. —

Mož je umolknil in plaho zrl proti sobnim vratom. To je trajalo precej dolgo. Molčali smo, boječ se, da zopet ne zablede. Zopet se prijazno k nam obrne in drugič čašice napolni s čajem. Tedaj se ohrabrim in izpregovorim: „Dovolite, blagi rojak, da Vas iznenadim z novico, ki Vas bo zelo utolažila! Ta novica je v spodnji dolini nekaterim ljudem znana; a Vi je niste nikoli čuli, kar sem razvidel iz Vaše povesti. In stvar je ta: Tisti človek, ki je na Sveti večer l. 1818. zmrznil pri Beraškem studencu v Štengah, ni bil berač Cvajarček, ampak kmet Trinos.“

Toliko da sem to izgovoril, zakliče Melkijad strastno in naglo: „Primite me in trdo držite na stolu!“ Gospodična se preplaši, jaz in tovariš primeva moža za rame in jih krepko pritisneva k stolovemu slonilu. „Tako je prav, le krepko držita!“ ječi naš gazda. Moj tovariš je svoji sestri francoski šepetnil, naj odpre vežo in pokliče vodnika. Gazda je to prav dobro čul in tudi francoski odgovoril: „Nikar po vodnika! To bi bilo olje v ogenj. Prosim Vas, gospodična, položite mi rajša ruto v vodi namočeno na čelo.“

Gospodična to ročno stori. Četrt ure je trajala ta muka. Naposled izdahne naš gazda: „Hvala Bogu! Niti en trenutek me ni napadla omama. Odleglo mi je. Miren sem, in svobodno me izpustite.“

Mož je vstal, hodil po sobi nekamo potrt in zamišljen in obstajal je mestoma zroč v tla ali v mene. Kar vpraša z zamolklim glasom: „Ali pa veste, da je res, kar ste ravnokar povedali?“

Radovoljno sem odgovoril: „Veseli me, da morem potrditi vprašanje, ki sem ga pričakoval. Ni še štirinajst dni minilo, odkar sem povest o Trinosovi smrti

čul iz ust svojega očeta, ki je bil sam pri Trinosovem pogrebu. Spomladi po tistem pogrebu je moj oča odšel na rokodelsko popotovanje. Tisto pomlad smo pisali 1819. leto. To dobro vem iz knjige, ki jo je s seboj nosil kakor vsak rokodelski pomagač. Ujemata se torej dan in leto. Cvajarček je umrl kakih pet let pozneje tudi v Bohinju in sicer na Bistrici pri Zaloliku. To vse Vam izpričajo farna mrtvaška knjiga na Bistrici, moj oče in drugi stari ljudje iz spodnje doline. Narveč je vedel povedati o Trinosovi smrti sam Cvajarček. Ta človek, kakor ga hvalijo stari ljudje, ni legal niti kradel, čeprav je bil berač. Po njegovi povesti, kakor sem jo čul iz ust svojega očeta, se je vršila tista stvar takole: Na Sveti večer — bilo je to, kakor sem prej omenil, leta 1818. — se je Cvajarček vračal v Bled in bil namenjen, da prenoči na Nomenju Malo pred Nomenjem ga dojde gosposko oblečen človek, ki je govoril nekaj bohinjsko, nekaj ljubljansko narečje. Tisti človek je bil norčave volje, in dal je beraču za žganje célo srebrno desetico, — tako je namreč govoril Cvajarček. — Z neznanim gospodom vred je stopil v gostilno. Cvajarček si je tam kupil žganja za pet dni — kakor je rekel — pa izpil ga je takoj v gostilni za dva dni naprej, ker žganje je bilo dobro in Cvajarček potreben. Gospod je ostal v gostilni. Cvajarček je stopil k prijaznemu kmetu in ga izprosil prenočišča v toplem hlevu. Drugo jutro, na Sveti dan, je zarana vstal in se napotil proti Bledu. Pri Beraškem studencu najde človeka v snegu že vsega otrplega. Tipal ga je in tresel in prepričal se, da je mrtev. Po obleki je sodil, da je zmrzlec človek iz Bohinja. A kdo da je, tega ni mogel posneti iz obrazovih potez. Vzame torej ponesrečencu mošnjico z denarjem, nož z nožnico vred, plašč in klobuk; mrliča pa pokrije s svojo klofeto in svojim plaščem, da se ga ne loti volk ali ujeda. Odene se s tujim plaščem in klobukom, in se napoti nazaj na Nomenj, da tam ljudje po obleki in morebiti po hišnem znamenju, ki je bilo po lepi stari šegi vdelano v nožev ročnik, spoznajo ime in dom ponesrečenca in gredó z vozom ponj. Sneg je bil tedaj visok, da je

pokrival plotove, grme in vodne roje, in srenj je držal človeka. Berač je šel nekaj po cesti; ko pa je prispel do nomenjskega polja, spleza s ceste na srenj in hiti naravnost čez polje do kmeta, pri katerem je bil prenočil. Vi, gospod Melkijad, ste vstali pozneje, in berača niste mogli ne srečati, ne videti, ker ste hodili ves čas po cesti, on pa največ po polju. Berač h kmetu prišedši, odloži klobuk, plašč, nož in mošnjico, in gospodar spozna, da je v nožu vdelano staro znamenje Trinosovega doma. Tako je bilo dokazano, da v Štengah leži Trinos. Kmet na Nomenju je bil o tem popolnoma prepričan še posebe zatorej, ker je dva dni poprej videl Trinosa v znani krčmi na Bohinjski Beli in ga vabil, naj prisede na sení, da se vkupe popeljeta v Bohinj. Tedaj je Trinos odgovoril, da ima piti še en dan, in da pride stoprav na Sveti večer domov. Kmet z Nomenja je poslal človeka na Trinosov dom z naročilom, naj pridejo na Nomenj s senmi. Sam se je pa s Cvajarčkom peljal do Berašk̃ega studenca in tam je naložil mrliča. Tako je sam Cvajarček pripovedoval zbranim možem pri pogrebu Trinosovem. Jaz sem pa vso povest slišal iz ust svojega očeta. — To je vendar nesreča, da niste nikoli zvedeli, kako sta resnično umrla Trinos in Cvajarček.“

Melkijad odgovori: „Blizu šestintrideset let me ni bilo domov, in ko sem prišel nazaj, sem malo občeval z ljudmi. Tudi bi se nihče ne bil predrznil, pred menoj govoriti o Trinosu, ker so vedeli, da sem mu nekoč natvezel burko, ki je zame izšla prav sramotno. O beraču Cvajarčku nisem povpraševal, a vesel sem bil, da so ga pozabili drugi ljudje. Ostala mi je torej vsa reč tako v spominu, kakršen je bil moj prvi strašni vtisek.“

Melkijad je bil vidno potolažen, a skoro je zopet hodil po sobi gori in doli. Kar se ustavi pred menoj in me vprąša, je li moj oče doma ali na senožetih. Ko sem potrdil, da je doma, naglo stopi pred vežo, pokliče spečega vodnika, mu da ključe od shramb in naroči, kako naj nam postelje. Potlej obuje močne škornje, vzame klobuk in podkovano palico, izreče še enkrat svojo trdno nado. da bomo čakali do devete ure prihodnjega dne v njegovi hiši.

VI.

Vodnik opisuje Triglavske nevarnosti. Kako smo prišli v pol ure na Triglav in iz ponedeljka v torek. Začarani kup sena. Daktili z Bistrice. Moj vzlet na Triglav. Sestanek ob zori na Triglavu z imenitnima Slovencema. Mojega slavospeva veličava in zator. Čveteronogi poslanci.

Spremili smo Melkijada do vrtne ograje. Odondod je naglo odšel proti Srednji vasi. Vsi smo sodili, da gre naravnost do mojega očeta, da čuje iz njegovih ust potrdilo novice, ki ga je tolikanj iznenadila, da je edino meni ne more verjeti. Mož je prav storil. Tako ali tako bi nocoj ne mogel spati. Dolga nočna hoja mu bo ukrotila živce. Pričevanje očividcev jih bo potlej blagodejno ojačilo, in jutri bo dušni položaj ves pravilen. — Stali smo pred hišo dokaj časa v lepi noči. Večerno žarjavo smo sicer zamudili, a tudi mesečina sije na zračnih gorah bolj čarobno negoli v soparnih dolinah. Vodnik je opomnil, da se od mesečine in planinske sape pege primejo mladega obraza. Trdil sem, da je to zgolj prazna vraža. A gospodična je vodniku bolj verjela nego moji učenosti, in naglo smo se morali vrniti v sobo. Tam sem pač takoj videl, kaj so vodnikove pege. Bilo mu je do požirka slivovke in do obljubljene smotke. Vse smo mu privoščili, saj je denes mnogo pretrpel z nami in od našega gazde. — Nikomur se ni mudilo k počitku, torej smo snuli načrte za prihodnji dan, in vodnik je začel opisovati, kaj bomo prehodili, preden stopimo snežnikov naših prvaku na drastavo teme. Često sem čul tako pripovedovanje iz ust starega znanca, a denes sem radostno pripoznal, da je napredoval tako glede na obliko, kakor glede na vsebino. Bolj mi je ugajal nego moji profesorji rimskega prava, ki leto za letom čitajo svoja predavanja z vedno enako suhoparnostjo in z običajnimi, a redkimi dovtipi, ki se ponavljajo vedno na istem mestu. Zapazil sem na vodniku še drug napredek. Logarji, vojaki in pomorščaki imajo od nekdaj pravico do svoje posebne govorice. Naš vodnik je bil v mladih letih vojak, pozneje lovec in logar. Obeh teh stanov latinščino je spretno uporabljal noçoj, ko

nam je živo, da, otipno slikal: polzke snežene ledine, na katerih zelo drsi, strme prodove, ki se meljejo pod nogami in nas izpodnašajo v prepade, nebotične stene, preko katerih nam bo plezati, ostra slemena in ozke grebene med brezdanjimi prepadi, čez katere bomo jahali ali kobalili. Pazno in plaho sta poslušala stranca, in celo meni je bilo tesno pri srcu, ker sem si bil v svesti, da se moram z vodnikom vred deležiti vse odgovornosti, ako se onima, ki nista vajena plezati po takih višavah, pripeti kaka nezgoda. Za tistih časov se nam še sanjalo ni o planinskih društvih, in za vodnika je bil sposoben vsak, kdor je bil že enkrat na Triglavu. — Zdaj je pač drugače in bolje. Hribolazec se odpočije v Aljaževi koči na Kredarici; steze na Triglav so popravljene; ovire razstreljene; vodnik je izvežban; in kjer je treba posebne opreznosti, se potegne močna vrv skozi ušesa trdno zabitih železnih klinov, in nevarnosti ni nobene. Kadar pa dospeš na Triglav, sedež v Aljažev stolp, si skuhaš svoj čaj, in če ga tudi ne skuhaš, si izvestno zavarovan pred vetrom in plučnico.

Dovedel nas je vodnik v živahnem plezopisu na konec grebena, ki se razteza med prepadom od Malega do Velikega Triglava. Tukaj mu sežem v besedo: „Na koncu robatega, strmega grebena je treba kvišku vstati in se oprijeti gole stene Velikega Triglava; pogledati pa ne smemo na levo ali desno v prepad, da se človeku ne zavrti v glavi. Kratko je poslednje plezanje, samo to ni prijetno, da tista strma stena, ali človek plezajoč na nji, visi naravnost nad prepadom. Kako naredite, vodnik, če Vas hribolazec, ko se mu tresejo roke in šibijo kolena, vpraša stopivši pred tisto strmol, katerega kamena v steni naj se oprime, desnega ali levega. Gotovo Vas je to že prašal ta ali oni. Jaz Vas nisem.“

Vodnik odgovarja, kakor da je čakal tega vprašanja: „Na to nepriliko me je opozoril moj stric, star triglavar, preden sem nanjo naletel. Čul sem že tako vprašanje na tistem nevarnem mestu, in povem vam, da je to vprašanje zame hujše nego za vprašavca. Tedaj naredim, kakor bi vprašanja ne čul; naglo rečem

gospodu, naj zameži, in posadim ga zopet na greben. Potlej mora gospod malo počivati; jaz pa zapazim meglico na nebu, in povem, da se bliža vihar z bliskom in treskom. Tedaj obrneva hojo oprezno nazaj, in ondi, kjer sva bila poprej pustila palice, razodenem popotniku, kar poprej niti slutil ni, da se mu je v glavi vrtelo, ko je videl dva kamena tam, kjer je bil samo eden. To je bila edina rešitev zanj, da sva se vrnila, in da sem molčal o njegovi omotici, dokler nisva bila na varnih tleh. Drugače ne smem ravnati, če se človek opoteka prav tam, kjer plezanje zahteva popolnoma mirne glave in trdnih rok. Vrtoglavica na teh višavah je grozna reč. Dokler plezamo na Triglav, ni še toliko nevarna, ker smemo počivati, kadar nam drago, in se obrniti, kadar hočemo. Če nas prime omotica raz Triglav nazaj plezajoče, tedaj pa gre za življenje in smrt. Zakaj na Triglavu ne smemo nikogar pustiti, ogniti se ne moremo nobenega mesta, in nazaj grede niti ni časa, vselej počivati, kakor bi želeli, ker često nas podi nevihta, ki se tam gori zbere nanagloma, ko se je najmanj nadejamo."

Gospodični se je bralo na obrazu, da jo je minila prvotna slavohlepnost, in da se ne bode srdila, če pride druga ženska, bodisi celo Bohinjka, pred njo na Triglav. Nje brat pa vpraša, ali se pozna človeku, da je omotičen.

Vodnik nadaljuje: Mi vodniki se tega nismo učili. Nam pokaže samo izkušnja, kdo je omotičen, in da vrtoglavost človeka prime baš nad prepadom Bolj ko je kdo hodil na gore, manj je podvržen tej slabosti. Ta gospod iz Bohinja ni vrtoglav, in po pravici je rekel, da me ni vprašal, katerega kamena naj se oprime na tisti steni. Vprašali so me drugi gospodje iz Ljubljane, iz Trsta in od drugod. Vsakega vodnika poštenje pa zahteva, da ne izdamo, kdo so bili tisti plašljivci ali slabotniki. O nikomer še nisem povedal, in ne bom nikoli, da se je obrnil na Malem Triglavu, ali na robatem slemenu med Malim in Velikim Triglavom ali da se je tresel kakor šiba na vodi, ko sem ga vlekel in nosil nazaj, in kako ga je trapila vročina v glavi a mrzlica v kolenih. Naša vodniška

čast in zaupanje, katero si moramo ohraniti, zahtevata strogo molčanje . . . Vsakdo, kogar vodimo na Triglav, nam je prišel na najvišji vrh, bodisi da je opešal i doli na Velem polju. Ako se bojite dalje hoditi, v pol ure ste na vrhu najvišje gore na svetu kar tukaj v tej sobi; samo da si natanko zapomnite, kar Vam bom še povedal !

Vodnik je nadaljeval popisovanje. Prišli smo v topli sobi, ponoči in pri voščenih svečah na Veliki Triglav, sedli na ostro razorano skalovje, branili se mrazu z jedjo, pijačo in ogrinjačo, gledali nebroj gora, rek in mest, videli morje, čuli imen, da jih še desetino nismo mogli zapomniti in se čudili, kako neomejeno in daleč nese vid na širni svet pod nami. Ko smo se načudili, in nas je obhajal običajni triglavski spanec, smo zapisali dan prihoda in svoja imena na močen listek, in ta listek je vteknil vodnik v steklenico skrito med skalami, da potnik, ki pride za nami, vidi našo slavo, in jo razglasi od izhoda do zahoda. Potlej smo se vračali nazaj oprezno, izkušeno in brez nezgode. Že smo se bližali Velemu polju. V hipu se dvignejo megle za Mišévim vrhom. Zgosté se nad nami v črn oblak, in vihar pritisne in zarjove, ko baš prispejemo pod varno streho. Zdaj se nebo zatemni, usuje se ploha s točo, bliska se tik nad našimi glavami, grom se razlega od gore do gore Strela udari v star macesen Pol debla se zvrne na skale, druga polovica se vname. Plamen in dim se vrtinčita v viharju, goreča smola pada v zelenkastih curkih na skalo, in naposled trešči ostalo drevo z plamenečimi vejami proti nam Mi, gospoda, se preplašimo, a neustrašeni vodnik si zapali smotko viržinko na gorečem macesnovem vršiču — ako jo ima.

Takoj je imel naš vodnik smotko v rokah, a odložil jo je za zjutra ter nas opomnil, da smo že prestopili iz ponedeljka v torek. —

Meni je vodnik namenil spalnico v senu na hlevu. Stopila sva iz hiše v jasno noč. Tenka meglica se je preprezala čez dolino pod nama, in redke zvezde nad mesecem so tako živo migljale, da sem vodnika posebe opozoril nanje. Meni je bilo to planinska ča-

robnost, a prozaičnemu vodniku gotovo znamenje, da se v kratkem vreme prevrne. Vse je bilo tiho, samo redkoma se je čul iz daljave posamezen udar kravjega zvonca, in ne daleč od hiše je hripavo lajal morebiti prav tisti lisjak, ki si je priredil ob našem strošku gosposko večerjo zase, za lisico in za nadobudno deco. Nisem šel na hlev, ker me je mikalo počivati tam blizu hiše v kupu suhega sena pod milim nebom. Vodnik me je pač svaril, da me bo zeblo proti jutru; a nisem ga slušal, ampak zaril se v seno, si ovil pleča z volneno plahto, potisnil klobuk v čelo in rekel: „Sladki spanec, poseti me, pripravljen sem nate!“ A spanec me ni čul. Vonjava ravnokar pokošenih, naglo posušenih planinskih trav in močni čaj sta dražila živce, in zavidal sem dolgo časa vodnika na hlevu, čigar enakomerno smrčanje je glasno pričalo, da ima zdrave prsi, vrle živce in mirno vest pri vsi svoji planinski latinščini. Ko zavist ni privabila spanja, sem se jel tolažiti s premišljevanjem, da bi bilo greh prespati tako čarobno noč, ko ima dijak o počitnicah tudi podnevi dosti prilike za spanje. Zamislil sem se v planino, v mesečino in v glasove kravjih zvoncev. Iz planinskih logov in višav so mi v dušo pripluli pesniški nazori. Ponosno sem sodil, da me za postelj na tem mestu pod milim nebom, kjer mesec neposredno in tako blizu deluje na možgane, zavida vsak pesnik; in če prifofota krilati Pegaz tisto noč na slovensko zemljo, gotovo obstane pri meni, ker drugje ne dobi tako visokostne, tako dehteče krme nego v senenem kupu mojega planinskega ležišča ali pravše sloništča. Skoro sem zapesnikoval, in domišljija mi je bila tolika, da mi je bilo hripavo bavkanje lisjaka liki rezgetanje Pegaza, bližajočega se meni in senu. Tista leta smo dijaki svoje proste ure, katerih je bilo dokaj, radi ubijali s pesmarjenjem. Bilo je nedolžno veselje, a celo to so nam grenili. Bil je profesor, ki je očitno dejal, da nam več koristi, če v prostih urah namesti pesmarjenja žogo bijemo ali plezamo po drevesih. Bolj izpregledljiv gospod je pa venomer ponavljal: „Nonum prematur in annum“. To svarilo smo seveda razumeli za izpodbudo

ter pričakovali, da se naši prvenci vendar nekoč natisnejo, ako ne prej, pa vsaj v devetem letu.

Ko sem tisto noč sédel v seneni kup, sem bil sicer že toliko izpametovan, da se mi je pesmarjenje zdelo najmanj dopustna potrata dijaškega časa, vendar čim dalje sem v senu tičal, tem glasneje so se v prsih budili davno pokopani pevski občutki. To premembo v meni je izvestno provzročila baš planina. Celo star človek se mora pokoriti vnanjim vplivom, zakaj bi se ne mladenič? Kako naglo preobrazijo vinski duhovi plašljivca v bahača? Mož je prej vino pil in bil tedaj oster srpan; zdaj je kislo mleko, a hkrati je najkrotkejši kimavec. Mož in žena sta živela ob mesu; tedaj je hotel mož ves svet popraviti a pred vsem svojo ženo. Šel je mož med vegetarce in jedel prikuho, dočim je žena uživala meso. Tedaj se je njegova taščica bahala, da je nje zet vzor vsem zetom. Zdravnik je naredil nov hišni red: zdaj uživa mož meso in prikuho, in žena samo prikuho, in mir je v hiši. Prav tako je dišava planinskega sena v meni preobrazila nizko dolinsko mišljenje v planinsko, pesniško vznositost. Razveselil sem se nad tem preobratom in zaželel, da se me pesniški duh prime stanovitno in neločljivo, kakor se otroka primejo cepljene koze. Zakaj rajši se odrečem vsi pevski slavi in brezsmrtnosti, nego da bi me pesniški duh obhajal samo tedaj, kadar sedim v kupu planinskega sena.

Potisnil sem klobuk proti tilniku, da se prosto oziram na vse strani. Mesec sije ljubeznivo, kakor da gleda samo name; saj nima zanj ob tej uri nihče drugi čutečega srca Tenko prepredžena meglena odeja nad dolino se gosti v vodoravno valovito morje, ki sega blizu do mojega podnožja. Splaval sem s plavutami domišljije po sivi gladini do bližnjih in daljnih gora, ki s› liki začarani ostrovi strmeli iz meglenega morja. Ustavil sem se na Stadoru blizu pod menoj, na mestu, kjer sem prvič streljal na srnjaka. Srečen je bil tisti dan. Nedolžna veverica je plačala svojo radovednost z življenjem, a tudi srnjak ni ubežal namenjeni mu smrti. Čez malo trenutkov ga je na

tla podrla svinčenka iz lovčeve cevi — toda ne iz moje. Od Stadora sem priplul na Rudnico. Tam smo otroci nekdaj posnemali Robinsona, čigar povest mi je zmedla glavo. Ves dan smo sekali smrečje, sestavljali šator in kurili grmado. Zvečer smo pa razočarani krenili v dolino, ko nas je iztreznil neusmiljeni glad. Od tod sem proti jugu plaval na Črno prst, kjer sem prvič gledal morje in Furlansko ravnino, in se me je prvič polastila želja pogledati lepi prostrani svet zunaj tesnega Bohinja. Od Črne prsti me je duh nesel od gore do gore proti zahodu, in sédel sem naposled na visoki Bogatin, kamor sem želel priti že v detinskih letih. Stara teta mi je obetala, da me tja spremi, da v Bogatinu zajmem korec čiste zlatice in rešim plavolaso gospodično, ki tam vica zakleta v kačo z dementovo krono na glavi. Zdel sem se onda teti prebojazljiv; ko sem prišel v bolj srčno dobo, je pa umrla. Kar začujem iz srečne, speče doline ropot debelega kladiva iz Bistriške železarne. Z domorodno zadovoljivostjo sem poslušal to trdo glasbo, to enakomerno udarjanje, zdaj votlo in počasno, zdaj trdo in krepko, zdaj naglo in rezko. Bilo mi je to kakor srcebitje speče doline. Res srcebitje! Stoletja in stoletja so butala fužinska kladiva na Bistrici, na Pozabljenem in pri Starem kladivu in ustvarjala železo in jeklo iz bohinjskih rud. Železniške tovarne so bile Bohinju liki srce životu. Točile so živilo po vseh žilah in širile blagost po dolini in planini. Pozdravljal sem bistriško kladivo: „Udarjaj naprej stoletja in stoletja kakor dozdaj in ne ohladi se topilnica, ki prelivaš drob naših planin v drago blago. Ti si naš pravi Bogatin! Ti nam daješ istinito zlatico, a ne tiste bajevne, ki izgine izpod rok, kadar se je dotaknemo! Samo tvoja zlatica je stanovitna, ker nje zrno je pridobljeno z žuljavo roko in oprano z znojem“

Tako sem sanjal leta 1860. in si v duhu ponavljal vesele ure, ki sem jih prebil v bližini bistriške fužine . . . . . Pred malo leti sem zopet stal pred železarno. Požar jo je razlejal. Zdaj se zidovje ruši, dno nekdanjega plavža je prazno in hladno, in kjer se je zemlja tresla pod debelim kladivom, gledaš grobljo in

razrov. Valjarna, pretapljalnica, kladiva, strugarne — vse je minilo, in kjer je bilo nekdaj veselo, pridno gibanje ljudi in strojev, vlada zdaj mrtva tihota. Srce Bohinja več ne utriplje!

Iz razdora na mestu, kjer so nekdaj stali in ječali veliki mehovi, stopi predme, kakor strah iz grobov, sivéren, matór, slok mož uvelih lic in ob palico se opirajoč. Nisem spoznal moža, ki je bil nekdaj toli jak. On me je še poznal, in roka se mu je tresla, ko mi jo je podajal. Vodil me je okoli po pogorišču, in kazal, kje je stalo veliko, kje malo kladivo, kje je bila livarna, kje ploščivnica, kje strugarnica, in kje sem nekdaj jaz sam najrajši posedaval. Pravil mi je, kako je nastal požar, in kako je prihitel ves Bohinj na pomoč; a niso mogli ustaviti velikanske sile ognja. Sedla sva pod orjaško tristoletno lipo, ki še vedno nadkriljuje tristropni fužinski grad. Koliko srečnih rodov je videla ta lipa, koliko je čula veselega petja pod svojimi košatimi vejami, in koliko blagih načrtov se je snovalo pri mizah v njeni senci. A zdaj gleda zapuščenost in podrtino. Sama je bolna in želi si strele z neba, da jo podere in reši, da ne bo več gledala žalosti pod seboj in razvalin daleč okoli. Da, Bogatinov zaklad se je pogreznil! Kdo ga zopet dvigne s čaravim rekom? In tista začarana kača z demantovo krono na glavi? Ali je to mar železnica — „železna kača“ starega prerokovanja, ki se bo vila skozi prevrtano Črno goro v blaženo, a našemu rodu sovražno Italjo. Obudi se, zlatokosna gospodična, iz zakletega spanja! A kaj potlej? Ali boš ohranila zvesto srce svojim goram in prebivavcem svojih dolin? Snubili te bodo tujci, in Bohinj ti bo dal doto od svojih šum in rudnin, od vodnih sil, od živine in polja. Ako pa tujci zapravijo tvojo doto; ako ti snamejo demantovo krono raz glavo, onda boš ostavila v Bohinju gola brda, kršna pogorja razdrastana po hudournikih ter dušno in gmotno bedo domačinov. Tujec nam bo vsiljeval drug jezik in nove šege, izpodnašal domačina v njegovi domači hiši, in kjer je zdaj naš svet najdivotnejši, tam se bodo košatila razkošna letovišča hladnosrčnih inozemcev . . .

Kam sem zabredel? Torej nazaj v mladost, nazaj v planinski raj!

V senenem kupu sloneč sem pesmaril. Luna me je bodrila, in ropot kladiva iz doline mi je ubiral pristne daktile. Kladivo je kovalo železo, jaz sem koval rahlo, krhko stvar, mešanico mladeniškega svetožalja in idealizma. Mladeniško svetožalje se je v nas porajalo, ko smo gledali dozdevno tujo srečo, sami sebi zidajoč nedosežne gradove. Tisti blaženi mladeniški idealizem je bil pa upodobljen v meglenem morju pred menoj, dočim je idealizem moške dobe sličen pravemu morju, katero nosi brodove z jeklom okovane. Ubiral sem tedaj, seveda visoko pesem — slavospev Triglavu, in stihi so se mi nizali prav povoljno. A končno je posegel vmes spanec, tisti spanec, ki trapi pesmarje in njih čitatelje, ki pa nima oblasti nad pevci po božji milosti.

Krilati sluge dobrotljivega spanca so me dvignili in nesli na vrh Triglava tako urno, da sem ondi malone v prepade prekopicnil gosposko oblečenega moža. Samo to ga je rešilo, da je prav takrat prižigal žigico, da pogleda na uri, koliko minut mu je še čakati do sončnega vzhoda. Predstavil sem se gospodu precej okorno v temi in na tesnem robatem prostoru. Ne tako okorno, ampak z običajnim mladeniškim samozavestjem sem pristavil, da sem zgolj zato splezal na Triglav, da spišem v vzornem članku za „Slovenski Glasnik“, kaj sem tu gori videl in mislil ob sončnem vzhodu. Bolj skromno od mene se je potem javil tuji gospod, in iz njegovega glasu sem sodil, da ga je moja navzočnost celo genila, ako ni nemara samo hripav od mrzle jutranje sape. Jako me je pa presenetilo, da je ta skromni prijazni gospod pravcati profesor Anton Janežič, urednik „Slovenskega Glasnika“ v Celovcu. Takoj je izpričal svojo značilno ljubeznivost in hkrati temeljito poznanje raznih dijaških razmer. Morda je uvaževal znano sušo večine tedanjih svojih sotrudnikov; morda je hotel moj popis zaárati: bodisi tako ali drugako; pomolil mi je kar v temi dva papirčka, katera sem kakor veščč dijak otipal za bankovca. Branil sem se bolj z besedo, manj v

srcu, a končno sem stlačil denar v žep. Oba je zeblo, in previdni profesor je predlagal, naj tako sedeva, da se s hrbtoma tišiva. Sedla sva tako, a jaz nisem čutil ne toplote, ne profesorjevega hrbta, in zdelo se mi je, da mi tudi ogrinjača toploto odreka. Kmalu obzorje zardečeva vedno više in širje. Iz sredine žarkov vstajajo svetli stremeni. Žar je čemdalje bolj ognjen, in čemdalje bolj bledé rdeče plasti nad njim. V žaru se vname bliščeča poka, ta se širi in kroži, in počasi se iz nje izmota žarka obla, daleč tam izsred ognjene megle. Ko je bila bliščoba za najine oči premočna, se obrneva na nasprotno stran, da vidiva, kako se iz spanja dramijo gorski velikani. Obročile so se po vrsti vse gole glave s škrlatnim žarom, Mišév vrh in Ožebnik takoj pod nama; Kanjavec, Vogel, Bogatin, Migavec v bližavi; tik za njima Krn in Sivec (Kanin); na severni strani Pihavec, Razor, Jalovec, Travnik (ki se zdaj zove Mangart) in daleč gori strmi Véliki Klek. Koliko pa je bilo drugih znanih in neznanih velikanov, ki so zaporedoma meli meglene nočne čepice, in si umili gubáte glave v zlati zori, da dostojno pozdravijo mlado sonce. Nebroj strmih stolpov, slemen in razorov se je prostiralo pod nama, vse tiho, golo in veličastno; plameneče razvaline gradov in trdnjav velikanske stolice nekdanjih bogov, ki je začarana sredi oceana sivih, oledenelih oblakov. —

Kadar opazovavca premagujejo vtiski mogočne prirode, je najprimernejše, da v roke vzame svinčnik in beležnico, kakor nam to kažejo vedno ravnodušni modrijani in Angličani. To sva storila hkrati. Profesor Janežič si je oprt na zemljevid beležil imena gorá, katere je videl ali videti slutil, in jaz sem pisal svoj Triglavski slavospev. Kakor je rasla moč mladega sonca, takisto je rasla moja pesniška vnema, in rime so se usipale na malone pretesni papir, kakor da jih tresem iz rokava. Preden je profesor zabeležil vse gore, je že bila moja pesem gotova, popolna in divna, liki Palada Atena, ko se je dvignila iz Zenove glave. Čital in prečital sem svoj slavospev na glas, poudarno in oduševljeno; profesor Janežič je segel po nov petak

v svojo listnico. Z dušno vnemo vred mi raste list v rokah in se izpremeni naposled v železno ploščo. Spustim ploščo iz rok in jo položim na vrhnjo skalo Triglava. Na plošči se vlijajo, obrazijo in zlaté krasne črke vrsta za vrsto. Glej, moj slavospev je ovekovečen na nerazdrobni spominski plošči. Urednik Janežič mi je častital ves ginjen in me pohvalil, da sem to pesem spisal brez kričečih slovniških napak, kar kaže, da sem jel prelistovati njegovo slovnico. Nato je spominsko ploščo premeril ter zabeležil v svoj dnevnik, da ima dolžine pet in širine dva in pol čevlja; jaz sem pa bil nepopisno vesel in ponosen. Pred dušo so mi stopili vsi znani pesniki od Homerja in Heziода do najnovejših Slovencev, a spomin mi ni povedal, da bi bile pevske Modrice kateremu koli naklonile takovo slavje kakor meni. Moj ponos je bil prav triglavski.

Kar se na zapadu dvigne oster vrtinec, pripodi gosto meglo iz globoke Trente, in iz te megle se izmota in skoči na Triglav profesor Franjo Erjavec iz Zagreba. Hrvaška surka mu je bila rosna od megle, in običajna popotna torbica polna. Radostno sem objel ljubega prijatelja in ga seznanil s profesorjem Janežičem, ki dozdaj ni osebno poznal najboljšega sotrudnika pri „Slovenskem Glasniku“. Erjavec pa — oj ti sirovež! — sede, kakor je bil težak in rosan, na mojo spominsko ploščo in položi umazano torbico poleg sebe na zlate črke. V hipu sem videl, da zlata pena na črkah ni še docela suha in strjena. Zelo me je spekel kvar, ki ga je tako neprevidno naredil moj prijatelj. Vedel sem sicer že prej, da Erjavec ni prijazen rimani besedi, kaj še poeziji takih mladičev, katerim se po njegovi sodbi bolj prilega šolska klop nego Pegazovo sedlo, in spomnil sem se tistih štirih stihov — „versus unigeniti Erjavciani“ — katere edine je zaokrožil, da osmeši nezrele stihokovače; vendar sem si bil ta hip v svesti, da me mora šteti med prave pesnike, čeprav sem nedoleten. Opomnim ga torej s krotko besedo, da njegova umazana torba z žuželkami, polži in drugo golaznijo, in njegovo obširno podhrbtišče nista izbrali primer-

nega skladišča, in da je to, kar si je osvojil, ne poprosivši dovoljenja, spominska plošča in slavospev, — moj slavospev! Erjavec se spodobno ozre in vidi na plošči polsuhe črke, in na torbici in surki vse polno marog od zlate pene. Jeza popade njega, on pa ploščo, in zaluči jo na vso moč raz Triglav. Uboga plošča se je nesla in frfotala v zraku, liki odtrgana strešna skodlica v burji. Vsedala se je proti bohinjski dolini in se končno spustila skozi vrata bistriške železarne na tla. Tam jo nadkovač Jernej prime s kleščami in položi na nakovalo. Debelo kladivo je zaropotalo, Jernej je ploščo postavljal po robu in po strani, jo krivil in mlinčil in v malo trenutkih je iz klešč izpustil ploščat, gladek in. raven drog. Zdaj pristopi moj oče, drog se dene na tehtnico in Jernej pokaže, koliko je potegnila . . . . . Zmračilo se mi je pred očmi, ko sem slišal očetove besede: „Na redil bom iz tega ostanka štiri konjske podkve, pa cenejši naj bo od navadnega železa, ker to blago je plenasto in skaljasto.“ O Pegaz! Hudo si se osvetil! Nikoli več ti ne bom želel bohinjskega sena. —

Naslonil sem glavo v dlani in s solznimi očmi premišljeval usodo svojega slavospeva. Erjavec je pa odvezoval jermenje na torbici, da nama pokaže redke polžke in žužke, katere je te dni izteknil v Triglavskem pogorju. A ni prišel do tega. .Po grebenu od Malega Triglava priskačejo divji kozel, srnjak in planinski zajec. Srnjak in kozel poklekneta pred Erjavca s sprednjimi nogami, v sredi med njima se zajec postavi na zadnje noge, si natakne velike naočnike pred izbuljene oči in razgrne s sprednjima nogama krasno pisan list. Potlej globoko se priklonivši čita iz lista z jasnim zajčjim glasom: „Slavni pisatelj Erjavec! Pusti žuželke in polže in drugo nizko golazen! Opiši rajši, kako mi, plemenita živad, prebivamo na teh planinah v božjem miru med seboj in nikomur na kvar. Izprosi pri Bogu in pri ljudeh, da nam bodo milostni tisti poklicani in nepoklicani lovci, ki nas hodijo morit, in obvaruj nas, da ne bode uničen naš nedolžni rod!“

Zajec poda prečitano polo Erjavcu in se zopet globoko prikloni. Divji kozel in srnjak prikimajoč pomigneta z rožički.

Tedaj sem spoznal, da ima Erjavec vendar dobro srce, in odpustil sem mu zator mojega slavospeva. Sočutno je pogladil kozlu roso brado, počohal srnjaka med rožički, pobožal zajčeva uhlja in odgovoril: „Hvalim vas na prirejeni ovaciji, katere še nisim zaslužil. Prišel sem pa baš zato v vaše planine, da proučim vaše šege in družabne razmere. Opisal bom vaše trpljenje, in iskreno bom vesel, ako po svojih skromnih močeh kaj pripomorem, da vas človek ne bo toliko preganjal kakor dozdaj.“

Zajec je poskočil od veselja in zaklical: „To bo lepo! Tudi v Bohinju že vemo, da pišete tako zanimivo kakor nihče drugi. Hudi Medved, naš stari morivec, nas ne bo več zalezoval. Vodil nas bo od paše do paše, in kadar bomo polegli okoli njega, bo vzel iz torbe knjige društva svetega Mohorja in bral nam bo, kar ste Vi pisali o nas. To bomo poslušali! To bo veselje!“

Pri tej priliki se pa zajec tako nespodobno prekopicne, da me dirne ob nos s svojo zadnjo nogo . . . A to ni bila zajčja noga, ampak bilka suhe trave; to ni bilo na Triglavu, ampak v planini pod njim; in pod nosom me ni poščegetal zajec, ampak, ko se predramim v svojem senenem kupu, stoji pred menoj pravcati živi — Franjo Erjavec! —

VII.

Erjavčev prihod. Njegovi nazori o bohinjskem senu. Zopet Mlekojed brez konca. Planinske jame. Dunajski spomini.

Sonce, stoječe že visoko nad gorami, je obetalo krasen dan. A kaj mi je do sonca! Naj se krije za črne oblake, naj z neba grmi in dežuje, dan bo vendar prekrasen, ker blagi prijatelj „Primož“ biva med nami!

Dvignil sem od mraza premrle ude iz senenega kupa, in vsi smo stopili v hišico in sedli k zajutrku, ki se je zdel vsaj meni jako potreben. Gospodična nam je priredila kavo s planinskim mlekom, vodnik

je zmetel presnega masla in nabral rdečih jagod, prijatelj Erjavec nam je pa sladil kosilce z mično govorico. Govoril je po stari navadi točno, gladko in jasno, tako da bi se smelo vse sproti tiskati, beseda za besedo.

Pripovedoval nam je, da želi šolske počitnice uživati v svoji ožji domovini, in da se je napotil semkaj, da kolikor toliko preuči prirodne znamenitosti Triglavskega pogorja. Znan prirodoznanec v Zagrebu ga je opozoril na Melkijada, ki samotari poleti na bohinjskih planinah, in mu priporočil, naj poseti tega moža, ki pozna rastline in rudnine svoje domovine kakor malokdo, dasi je hkrati čudak, kakor nihče drugi. Že včeraj se je nadejal, da dospe do Melkijada. V Bledu so mu rekli, da ga najde na Koprivniku. Ko je snoči prišel na Koprivnik, je zvedel, da bo moral dalje hoditi v prav odljudno planinsko samoto Davi je iztežka našel dečka, da mu pokaže pot do semkaj. Ta deček je plaho pripovedoval, da je Mlekojed (tako je nazival našega gospodarja) zelo oduren človek, in da rad zapira vežna vrata znancu, kakor tujcu kar pred nosom. Baje, da je zelo učen, ker ve, kje se dobiva suha zlata ruda, in kje rastó bajevne zeli, iz katerih se kuhajo dragi leki, a takisto strup, ki umori človeka stoprav čez leto dni. ne da bi kdo mogel zaslediti, da je umrl za strupom. Sploh je pa vendar dober človek. Točo zna delati bolje kakor vsak župnik, vendar je še ni naredil, dokler biva v Bohinju, čeprav ga je že marsikdo ujezil in razžalil. Ko sta zazrla sleme Melkijadove koče, je pa deček hipoma izginil v grmovje in se ni dal priklicati, da bi mu bil Erjavec podaril, kar mu je poprej obljubil za kazanje pota. Tolikanj se je deček bal priti pred oči planinskemu čarovniku.

Mi smo Erjavcu pravili, da hodimo že od včeraj zjutraj na Triglav, in da čemo pot nadaljevati še denes Erjavec nam tega ni hotel verjeti ozrši se na šibko gospodično. Ta pa je takoj umela pomen Erjavčevega pogleda ter vzkliknila: „Gospod profesor! Izročam Vam svoje mesto. Sanjalo se mi je davi, da nas je zajela nevihta, da je treščilo v nas in nekoga ubilo,

a ne povem koga. Ne verujem sicer v sanje, a ta sanja me je toliko oplašila, da ne naredim stopinjice više v goro. Torej idite Vi, gospod profesor, namesto mene na Triglav! Jaz ostanem pri tem puščavniku, ki mi je, da si oduren, vendar zelo ljubezniv in sočustven."

Erjavec je menil, da tudi rajši ostane pri tem puščavniku, ker mu je namen samo preiskovati prirodne znamenitosti okoli Triglava. Vendar pojde z nami, ako mu Melkijad to svetuje.

„Onda pojdeš gotovo z nami!" pristavim jaz. „Melkijad ti bo, kakor pristen Bohinjec, razodel, da na Triglavu raste neka posebna roža, in na tej roži se pase čudna zlata mešica, ki je človeku, ki jo najde bolj srečonosna nego čveterolista deteljica. Tiste rože in muhe na nji sicer ne vidi vsak človek, kakor tudi na zemlji pod Triglavom marsikdo ne vidi luči sreče, ki mu gori; a ti si dozdaj bil vedno srečen in gotovo zazreš rožo in ujameš srečonosno muho sebi in meni."

Povedal sem dalje, kako sva se že davi sešla na Triglavu, in kako mi je v svoji jezi ugonobil moj slavospev. Erjavec se je srčno smejal in odgovoril: „Baš zaradi tvojega slavospeva ne pojdem na Triglav; marveč prosil bom Melkijada, da preučiva in razkrojiva snovi tistega sena, ki je opajal tvoje možgane. Če ostaneš tudi ti pri naju, da na tebi poizkusiva, kako različno činujejo posamezna želišča, gotovo iztakneva vso tisto tvarino, ki poraja v možganih vzvišeno blaznost pesniško. Da, tista želišča bodeva celo razvrstila; nekaj jih bo za liriko, nekaj za epos, nekaj za dramatiko: in morebiti se nama posreči, da najdeva celo satirično „bodečo nežo", kar bi Slovencem posebno koristilo. Tako bo pomagano Bohinju in tebi. Bohinjci bodo več denarja iztržili za pesmotvorno seno nego za železo, maslo, živino in gorski mah. Ti pa zasloveš kakor največji dobrotnik svojih rojakov in po vsi Sloveniji kakor naš prvi pesnik. In zares boš prvi pesnik v novi stroki, ker prvi boš: po seneni milosti."

„Iz te moke ne bo kruha," odgovorim. „Vedno bom toliko Bohinjec, da ne bom deloval na to, da se

naše najboljše seno odtegne našim kravam in žrtvuje pesmarečim senojedom. Kaj Bohinjcu koristi, da je po širem svetu vse polno senenih pesmi, ako mu pogine poslednja krava? Vedno bom tudi toliko Slovenec, da bi tako pesmotvorno seno štel za veliko nesrečo. Pomisli, kako naglo in kako visoko bi se tako seno podražilo! Kdaj bi zmogel ubog slovenski slavohlepnik toliko denarja, da si z našim planinskim senom dobavi pesniško nesmrtnost? Pesmotvorno seno iz slovenskih planin bi slavo množilo edino le bogatejšim tujcem, ker samo ti bi mogli plačevati tako redko, tako drago blago, dočim bi naši slovenski pesniki še vedno, v bodoče kakor dozdaj, na Parnas hodili po stari trnjavi stezi. Kako bi se potlej prav tisti tujci, katerih slavo je naredila zgolj trava naših planin, rogali našemu skromnemu slovstvu? Za vajino izdajstveno početje ne podajam svojih možgan in živcev. Privzemita si za svoje poizkušnje rajši našega . . . .“ — V tem hipu je v sobo stopil Melkijad. Vse je iznenadil, ker ga nismo pričakovali tako zgodaj. Ne čakajoč ogovora, seže Franju Erjavcu v roko in ga iskreno pozdravi v gladki hrvaščini. Po kratkem živahnem pogovoru mu nevabljeni gost prija tako prisrčno kakor mojima sopotnikoma. Naš vodnik, ki je poslušal hrvaški pogovor za odprtimi durmi, me je potlej opomnil: „Lepo govorimo v Bohinju, a zdaj vidim, da je naša govorica res kmetiška, kakor nam časih očita škric, ki se je nekoliko naučil tajč pohrusten. Ta profesor z menoj govori po domače, in z Melkijadom po gosposko, kar se lepše sliši nego naše kmetiško zategovanje. Čuden stric je ta Melkijad! Gotovo je bil nekdaj visok gospod, ker se je tako lepo naučil gosposke slovenščine, katere jaz, ubogi kmetavs, nisem čul do današnjega dne.“ Ta vodnik je še od včeraj nekoliko jezen; zatorej sem mu moral po resnici pojasniti, da ta jezik, ki je njemu gosposka slovenščina, govore Hrvatje. Razloček je samo ta, da tam doli govore kmet in gospoda eden in tisti jezik. V Bohinju in daleč okoli je pa jezik za kmeta slovenščina, dočim slovenski gospodi (bilo je to leta 1860.) za gosposki jezik služi nemščina ali laščina. — Mel-

kijad je sedel za mizo. Videlo se mu, je da je potreben počitka, in sam je povedal, da vso noč ni zatisnil oči. A hkrati je dejal, da bo vse žive dni hvalil Boga za to noč in današnje jutro, ker je našel popolnoma verjetne priče za vse, kar je snoči čul o Trinosu in Cvajarčku. Ko se nekoliko oddahne od dolge, strme hoje, se zopet obrne k Erjavcu: „A kdo je tisti prijan Vatrolomije, ki mi je pisal, da me te dni počastite s posetom? Moj znanec je izvestno, ker pozna moje razmere. Vratolomije! To mi je bila uganka. Mislil sem naposled, da se neznani znanec šali s svojim imenom, samo da svobodno od strani udari po mojem. Že sem mu namenil kazen, in to bi bili trpeli baš Vi, gospod profesor!“

„Ime Vratolomije se je pohrvatilo ali posrbilo iz imena „Bartolomej“, za kar Slovenci rabimo napačno ime „Jernej“, kar pomeni prav za prav „Irenej“. Često se pripeti, da se tuje ime na tak način predomači, in hkrati potvari“, odgovori Erjavec točno. —

„Že razumim“, vzklikne Melkijad šaljivo. „Prav tako se je pobohinjil Melkijad v Mlekojeda. Pa primaruha, Mlekojed je vendar stokrat lepši negoli tisto ilirsko vratolomno ime! In jaz, prismojeni človek, sem se toliko togotil zaradi Mlekojeda! Ali ni to prava nesreča, da sem bil vedno homo sapiens — kaj ne gospod prirodoznanec? — a da me je pamet srečala stoprav zdaj, ko imam šestdeset let na plešasti glavi jaz Mlekojed!“

Hkrati je ukazal vodniku, naj prinese steklenico s slivovko. Vodnik jo je prinesel in plašljivo podal Melkijadu, kakor da se od nje navekomaj poslavlja. A naš gazda steklenice ni vrgel ob tla, kakor je žugal snoči, ampak natočil je iz nje kozarček in ga pomolil vodniku rekši: „To izpij na moje zdravje in govôri: Môzi Bog Mlekojedu!“

Vodnik je osupnil o tej iznenadni premembi Melkijadovi in bil v veliki zadregi; a pomagal si je. Izrekel je polglasno: „Môzi Bog Bohinjcu, ki mleko je!“ in izpil je slivovko duškoma. Za to nepokorščino vodnikovo bi se moral Melkijad po stari navadi raztogotiti, toda krotko je rekel vodniku, smejoč se:

„Zdaj si me prevaril, a ne boš me več. Prihodnjo nedeljo bom sleharnemu človeku, ki mi bo rekel Mlekojed, plačal polič vina; tebi pa samo četrtinko. Vas, gospoda, pa prosim, da me imenujete Mlekojeda, da se vendar enkrat privadim svojemu lepemu imenu, ki je kakor nalašč ustvarjeno za poštenega Bohinjca.“

Vodnik je nemirno stal pred nami in plaho pogledoval Mlekojeda in nas, kakor bi nam hotel namigniti, naj se varujemo, ker zdaj pa zdaj se bo možu zabledlo v glavi. A gazda ga mirno posvari: „Ne boj se mene ali záme! Do nocoj mi je pamet trapil neki berač Cvajarček, odslej bom imel mir pred njim. Ali si kaj čul o tistem beraču?“

Vodnik se nasmehne in odgovori: „Kdo se meni za mrtvega berača? Nikoli nisem videl tistega Cvajarčka; bil sem pa nekóč na Bistrici, ko so o njem govorili neverjetne reči. A to je bilo že pred tridesetimi leti, in sama šala.“ —

„Kake reči? Povej hitro!“ —

„No, pravili so, da je bil pošten berač stare šege. Malo je prosil, še manj dobil, a bil je zadovoljen z vsakim darom, ki ga je izprosil vbogajme. Čez mnoga leta je prikašljal na Bistrico v hišo, kamor je prejšnja leta prihajal. Bil je zelo bolan. Usmilili so se ga dobri ljudje in mu postregli, kakor se spodobi. Berač je ukazal, naj gredo po može, da naredi svojo poslednjo voljo. To se jim je smešno zdelo, a storili so po njegovi volji. Še bolj smešna je bila njegova oporoka. Zakaj volil je hišni gospodinji svoj beraški koš in gospodarju svoje cunje in vse drugo, kar ima. Čez nekaj dni umrje berač, in tedaj so našli, da njegova poslednja volja ni zgolj beraška šala. Koš se je zdel gospodinji nekaj pretežak. Natanko ga preiščejo in vidijo, da ima dvojno dno, in da je med dnoma srebrnikov za blizu dvesto forintov. Zdaj razparajo tudi beračevo obleko. V nji je všitih križavcev in bankovcev tudi za dobrih dvesto forintov. Celò palico so previdno razklali, v nji pa niso nič našli. Vse to mi je bilo prav neverjetno, pa bilo je neki vendar resnično. Sicer pa Bistričani radi kaj natvezijo gorjancu, če se jim zdi lahkoveren.“

„Zakaj mi nisi tega že prej povedal?“

„Pa bi me bili vprašali, če Vam je bilo toliko do tistega berača! Sam ob sebi Vas nisem smel nadlegovati s tisto bistriško natvezo o beraču, ki ga nemara niti poznali niste. Sploh Vam pa to povem: Vi nam niste nikoli hoteli praviti, kako se je Vam godilo zunaj Bohinja; mi smo Vam pa vračali in tudi molčali o tem, kar se je godilo pri nas tedaj, ko Vas ni bilo doma.“ —

Mlekojed utoli vodnika s krepkim, vendar prijaznim migljajem in se obrne k nam: „Prirodoznancem je „homo sapiens“ celo tak človek, ki se izpametuje stoprav v šestdesetih letih. Kdor do pameti pride pozno, ta mora še bolj nego drugi ljudje paziti, da je ne izgubi. Torej pustimo bedastočo nekdanjih dni. Pomozite mi marveč, da vsaj denes kaj pametnega ukrenem. Mislim, da bo pred vsem treba preudariti, kaj naj denes obedujemo. Stopimo zatorej k moji planinski ledenici. Tam nekaj hranim za ljubega gosta, katerega je že pred tremi dnemi pismeno napovedal prijatelj Bartol, zdaj Vratolomije, svojemu staremu Melkijadu, zdaj bohinjskemu Mlekojedu. Živio Vratolomije, živio Mlekojed!“ —

Dospeli smo vsa družba do varno ograjene ozke rupe. Ko smo v plotu odprli vrzel, zapazimo v rupi močno komarčo, to je po koncu postavljeno smrekovo deblo s prisekanimi vejami. Po tej priprosti lestvi je splezal vodnik na dno rupe po meso, ki je ležalo na oledenelem snegu.

Mlekojed je zopet povzel besedo: „Takih rup, korit in jam je mnogo na planinah pod Triglavom. Nekdaj so bile napolnjene z železno rudo, zdaj so prazne kakor oropani grobovi, in v njih se potika samo sneg, katerega pozimi nanosi burja, in ga poleti sončni žarki ne morejo raztopiti docela. A našel sem ob gorskih raziskavah še mnogo kotlin, ki hranijo obilo bohinjskega zaklada. Vestno sem preiskaval, in ne vara me veda ali izkušnja. Preden umrem, bom vse te važne najdbe razodel bohinjskemu kmetu, — ne gospodu, iz vsega srca želeč, da se železnina podraži, da se bo kopanje rude zopet tako dobro izpla-

čevalo, kakor nekdaj, in da bo naš gorjanec novič hvalil Boga z besedo nekdanjih imovitih rudojamarjev, ki so mu hvalo peli doslovno za to: ker je Bohinju podaril kamen za kruh.“

Nato je prirodoznancu Erjavcu obširno razkladal, s kakšno zemljino je pokrita, kako se plasti in meša v jamah, in kako plenja v topilnici bohinjska železna ruda ali tisti kamen, iz katerega umeje Bohinjec narediti kruh. Tak pogovor in daljnje premotrivanje, kakšne so bile tiste prirodne sile, ki so nasule jame, rupe in korita na tako visokih planinah s težko železno rudo, in zakaj sta ruda in trdi kameni gruščˇ, v katerem leži ruda, tako okrožena in oglajena, kakor da bi bila preblodila dolgo pot, preden sta obtičala na planinah, — pa nista nikogar zanimala razen prirodoznanske dvojice. Moža sta se vtopila v svoje teorije, in zabadavo smo ju na lep način opominjali, da se take važne reči morebiti temeljiteje doženo drevi na Velem polju ali jutri na Bistrici, kjer se jima utegne pridružiti tretji strokovnjak, ki razpolaga vsaj s tremi novimi teorijami.

Končan je bil preučeni pogovor z Mlekojedovo nado, da bo Erjavec čez dva tri dni, kadar obhodita več sveta, opustil svoje mnenje in se oprijel njegovega. Mlekojed je nato pokril belo čepico, se pred ognjiščem opasal z velikim prtenim predpasnikom in šaljivo slovesno oznanil zbrani družbi dnevni red: „V dveh urah vam zvarim in sparim puščavniški obed. Dve uri bomo obedovali, dve uri počivali, dve uri hodili in končno si priredimo še veliko pred nočjo udobno prenočišče na Velem polju. V prihodnje jutro bomo gledali sončni vzhod na Malem Triglavu; vsi, tudi jaz, in Vi, gospodična, čeprav me gledate tako plaho! Spodobi se, da pridem enkrat na Triglav; skrajni čas mi je. Vaši materi sem v davnih nepozabnih in zatorej nepozabljenih dnevih obetal, da jo popeljem na Triglav. Pristaje se torej, da izpolnim vsaj hčeri, kar nisem mogel materi. Ne bojte se, gospodična! Jaz in vodnik Vas varno postaviva na najvišji vrh! . . . . Ako se malo pri meni pomudite, gospodična, poskrbim za zabavo pri ognjišču, in Vam povrh zaupno povem,

kdaj in kako sem Vaši materi obetal spremljanje na Triglav.“ Zamolklo in tožno je pristavil: „in še vse drugam.“

Erjavcu in meni ni bilo do tega, kaj bo dopovedoval naš gazda primorski gospodični. Stopila sva pod milo nebo. Zrak se mi je zdel pretopel, malone soparen, in izrekel sem vodniku bojazen, da se vreme prevrne. Vodnik je bil enakega mnenja: „Snoči so zvezde prejasno migljale, davi se je pinja napenjala, ko sem metel, in zdaj je soparično že predpoldnem. Še denes bo grmelo. Da bi se le izpreletelo, preden nam je odriniti proti Velemu polju!“ To sem želel tudi jaz, ker ni prijetnejše hoje na planinah, nego za hladnim dežjem, ki je oživil vso prirodo in očistil obzorje daleč na okoli. —

Gosta bukova šuma je sprejela Erjavca in mene v svoje sence, in dočim je blizu naju pridna žolna kovala na suhem deblu, sva midva obravnavala mile spomine iz dijaških let. Erjavca nisem videl, odkar je po dovršenih prirodoznanskih ukih in profesorskih izpitih odšel v Zagreb, kjer mu je bila na ponudbo profesorska služba s pogojem, da predava v hrvaškem jeziku. Naglo se je privadil hrvaščini in omilil bratskemu narodu. Zagreb mu je bil druga Ljubljana in hrvaška zemlja druga domovina; vendar kakor nekdaj dijaka, tako so zdaj profesorja vlekle počitnice h gorenji Savi, da gleda od blizu slovenske planine.

Tukaj, visoko na rebrih triglavskih sva se živo spominjala, kako nedosežno više so se na Dunaju spenjale naše nade in domišljave, kadar smo snovali zlato bodočnost sebi in narodu, in kako smo hkrati trezno in skromno obdelovali slovstvo in slovenščino. Blizu eno leto smo stanovali tedanji dijaki Frančišek Erjavec, Simon Jenko, Valentin Mandelc, Ivan Tušek in jaz v eni hiši Videnskega predmestja. Bil sem sicer na gimnaziji dve leti zadaj za temi odličnjaki, ki so bili med seboj sošolci, vendar so me sprejeli medse v prijateljsko družbo, ki se nikoli ni krhala. Vezalo nas je zvesto zanimanje za slovstvo sploh in za slovenščino posebe, in vsi smo tedaj pisali v Janežičev „Slovenski Glasnik“ dokaj pridno. Gotov večer

v tednu smo se shajali v gostilni „Bordolo“ poleg Terezijanišča. Tam smo pri svoji mizi kritikovali, modrovali, načrte snovali ter se sploh moško veljavili, čeprav smo zmerno pili. Naš blagajnik je namreč za vsak dan določal neprekoračno vsoto, in v tisti bolj starinski gostilni niso poznali tiste pogodbe, ki se piše s krčmarsko kredo. Često je k nam priromal iz drugega predmestja tovariš Valentin Zarnik, a nikoli brez imenitnih novic. Kadar nam je on prisedoval, smo vselej obdelovali svetovno politiko z najvišjega stališča: pretresovali starikova države vodeča načela in nove v narode prodirajoče nazore ter popravljali zemljevid planeta „Zemlje“ v véliki meri po svojih željah, a v mali po svojih nadah. Časi je tjakaj prihrumelo večje krdelo rojakov. Tedaj smo ognjevito govorili, in orile so se domače pesmi. To so strmeli dobrodušni, filistejski meščani dunajski pri drugih mizah nad krasnimi glasovi in milimi napevi te žive mladine iz neznane „Ilirije“ tam za morjem, ki je bila dunajskemu „meželjnu“ deveta dežela! Nekoč smo imeli jako obilen zbor. Posetil nas je dr. Lovro Toman, onda še zgolj odvetnik v Radovljici. Čarobno je pel in navdušujoče govoril. Tega mu pa nismo oprostili, da se ni dal prepričati, da pesnik Levstik presega pesmarja Koseskega. — Največ in najrajši smo pa bili čisto sami med seboj. ker tedaj nam je bil večer več nego sama zabava. Govorili smo svojo reč slovenski, ne boječ se zalezovavcev in ovaduhov, in poleg nas so dunajski „meželjni“, udomačeni na priposestovanih stoleh, v strahu pred ženami in policijo razpravljali svojo staroselsko vsakdanjost, ne boječ se ob naši slovenščini za nemško posest in za pristni nemški značaj veselega Dunaja.

Skozi eno leto in dalj smo se ondi shajali na večere, Modricam posvečene, da pri pičlih mericah vina otresemo prah podnevnega robótanja od praznično odetega duha. Marsikatera dobra ideja se je ondi zanetila. Koliko blagih misli, koliko vzornih načrtov se je pa prezrlo ali pozabilo, — ko smo bili vsi bogatini na duhu in vsi preverjeni, da bomo, čim smo starejši, tem večji dušni orjaki. Živel mladeniški

ponos! Kadar je pa kdo izmed nas prejel od urednika Janežiča petkrat zapečačeno pismo, kar smo imeli vselej že nekako naprej zračunano, tedaj je bilo to vsi petorici „titulus mensae“. Srečni prejemnik je bil zares srečen, ker je navadno več prejel, nego je prej pričakoval, in rad je plačal, kar je večina odločila po previdnem preudarku. Trčili smo na zdravje blagega urednika Janežiča, ki naših prvencev ne ceni samo visoko, ampak jih celo više plačuje, nego smo jih sami cenili, in iskreno smo želeli sijajen uspeh listu, uredniku in pisateljem. Davno že so ostavili „meželjni“ svojo podedovano mizo, a mi, ljubljenci Modric, smo se še vedno postavljali in presljavljali. Vse nas je obsevalo duhovito, prešerno veselje. Tušek je vedel največ novic in kratkočasnic, a ni se hudoval, kadar smo očitali, da jih pogreva. Erjavec, naš „Primož“ je preudarno iz mirne duše proizvajal svoj prirodni, čestokrat prav drastični humor, in resno se je držal, čeprav smo se smejali vsi drugi. Tine Mandelc je bil iskrejši, in dal je glasovati, da zve sodbo večine, če njegov bister dovtip ni ugajal. A često smo glasovali po dvakrat; zakaj njegov najmilejši prijatelj „Šmonca“ Jenko, ki se je tako rad in tako veselo smejal liki nedolžno dete; je bil hkrati oster dialektik, in dovtip mu je moral biti tako duhovit kakor modroslovsko logičen, drugače ga ni pohvalil. Često je Jenko v nas sprožil perečo pušico v kratkih gladkih stihih, in če smo ga prav lepo — da, prav lepo! — prosili, nam je prečital pesem ravnokar ustvarjeno, in tedaj se ni smejal. Dali so besedo i meni najmlajšemu, in svobodno se mi je razvezal jezik. Kadar je pa Tine Mandelc svoj: claudite jam rivos! zaklical, ne govorniku, ampak naši dobrovoljni, stari krčmarici, onda smo vstali in se preselili v kavarno . . . . .

In denes? Franjo Erjavec počiva v Gorici, Simon Jenko v Kranju, Valentin Mandelc v Karlovcu, Ivan Tušek v Ljubljani. Veliko duševnih biserov, namenjenih iskreno ljubljenemu narodu, je z njimi pokopanih v prezgodnjih grobovih? Vzelo jih je bogato nebo ubogemu narodu slovenskemu. To je naša usoda!

VIII.

Poslednje opravilo zgodovinskega zvonca in nekaj bohinjske zgodovine. Obedovanje. Mlekojed pripoveduje, kako je prišel v Reko, iz Reke v Padovo, iz Padove v ječo in iz ječe v Varaždin, ter kako ga je obogatila ječa.

Šetala sva se Erjavec in jaz po senčnatem logu v prijetnih govorih o dragih tovariših z Dunaja, iz Ljubljane in Zagreba. Nisva gledala na uro, in Erjavec se ni ozrl na nobeno planinsko zel in na nobeno drobno živalco. Izpreleti naju oster, breneč klopot. Naglo stopiva iz gaja, in tedaj se nama vsili glasen smeh.

Na vežnem pragu svoje hiše stoji med gospodom in gospodično iz Primorja naš Mlekojed raven, visok in oblečen v črno gosposko suknjo; lep cilinder mu sedi na resni, sivi glavi; roke v belih rokavicah pa vihte velikanski kravji zvonec, in to zvonovo strašilo je očitno póčeno. Ta slovesni prizor s smešnim vtiskom je bilo vabilo k obedu.

Stopivši v vežo sem si ogledal ta veliki, očrneli zvonec nenavadne oblike. To je bil starodaven konjski zvonec, in spoštljivo sem ga vzel v roke, ker se je nosil daleč po svetu in je videl nekaj stoletij bohinjske zgodovine. Nosil se je pa vedno po taistih tovornih stezah do Gorice, do Čevdada in laškega Vidima in morebiti tudi do Kranja in Ljubljane; a stara zgodovina Bohinja je bila v mali sliki to, kar po Simon-Jenkovi pesmi slovenska zgodovina vobče.

Blizu do konca osemnajstega stoletja ni bilo vozne ceste med Bohinjem in Bledom. Kdor je hotel priti v deželo ali do svoje gosposke na Blejskem gradu, je moral hoditi po ozki tovorni stezi ob levem bregu bohinjske Save. Ta steza je bila zlasti tam nevarna, kjer so bile v takozvanih „Starih Štengah“ v strmini pod navpičnimi skalami in visoko nad irimi Save v živo skalo stolboma vsekane tesne stopinje za človeka in konja. Težavno se je tam tovorilo poleti, a ni se moglo pozimi in pomladi zaradi zametov, ledu in snežnih plazov. Precej strma, vendar pripravnejša in vsekdar rabna je bila tovorna pot od Bistrice čez sedlo Bačo na Tolminsko do Sv. Lucije,

od koder se je potlej tovorilo ali na Gorico, ali na laški Vidim krajše in prijetneje nego v Ljubljano, in tedaj se na laškem Vidimu ni govorilo manj slovenščine nego v slovenski Ljubljani.

Do blizu konca osemnajstega stoletja so Bohinjci prav živo tovorili in tržili na laško stran. Paša in planina je bila takrat še svobodna in je redila obilno konj, govedi in drobnice. Vsaka kmetiška hiša je imela statve za platno, sukno in „mezelan“ (pol platno pol sekno [1]) in tkali so vso zimo moški kakor ženske. Manjši posestniki so v obsežnih pragozdih, ki so bili takrat še vsakomu odprti, nabavljali les za mlečno in vinsko posodo, katero so potlej pozimi izdelovali ter kuhali oglje, katero so potrebovale, in to in po stari šegi prepotratno, starodavne železarne. Od teh so se kladiva pri Stari fužini in na Pozabljenem ter večje mere železarne na Bistrici opustile pred malo leti, druge pa, po domači pravljici „plavži svete Feme“, že pred stoletji. Jame v gorah so dajale obilno rude, in to so podelale bohinjske železarne v razno železnino, vlito blago, jeklo in žeblje. Izdelki iz železa so imeli laška imena, a tudi podjetniki in lastniki železaren so bili od pamtiveka Lahi, izmed katerih so se nekateri uspeli do bogastva in celo do plemstva. No, Bohinjec je Lahom pridno dobavljal oglje in rudo, topil in varil železo in jeklo, a v prirojeni skromnosti niti mislil ni, kako bi se dokopal do tega, da bi hodil v svojo tovarno.

Ob neizčrpnih prirodnih zakladih in ob splošni marljivosti se je veliko pridelalo, in vse to, kar je preostalo čez domače potrebščine, čez graščinske kazni, ki so se dajale v pridelkih, nad deželne davke in priklade za turške in druge vojske, in nad naklade, katere so povrh zahtevali marsikateri nenasitni zakupniki blejske graščine, ves ta preostanek se je na tovorih iznosil največ čez Bačo na laško stran.

Na tovorništvo se je napotila vselej večja družba, ki je bila tudi kolikor toliko oborožena. Tovorna živina, starega težkega bohinjskega plemena, je stopala

---

[1]) Mezelan = mezzolana, to je napol volna.

po ozki stezi zaporedoma konj za konjem, in vsak konj je nosil na vratu velik zvonec, da se je daleč razlegal tovorniški klopot, in da so pravočasno na primernih prostorih v stran stopili tovorniki, ki so tovorili naproti. Ko se je blago razpečalo, so Bohinjci naložili blago za dom, vino, sladivo, nakit in karkoli jim je bilo naročeno. Nihče se ni vračal prazen. Ko so dospeli na vrh Bače in krenili v domačo dolino, tedaj so že na Bistrici začuli konjske zvonce, in to jim je oznanilo, da bodo tovorniki doma v dveh, treh urah. Takoj so ženice pristavile k ognju bravino ali suho meso in vmesile maslene pogače, domačini so pa pripravili najboljšo zob za konje. Zakaj vse, kar prihaja, bo lačno; ker onkraj Bače je hrana in krma slaba, in čim slabša, tem dražja.

Ko je bilo mesovje kuhano, so že prizvenčali in priukali dolgo pogrešani tovorniki v spremstvu vseh vaških otrok, ki so jim šli naproti, da prej zvedo, kaj so jim za „leco“ prinesli očetje, strici in botri. Potem je pa bil vesel dan, prijetna izpremememba v enoličnosti vsakdanjega življenja. Poizkušali so dobro vince, ki se je prineslo čez zeleno goro; dekleta so se radovala pisanih robcev in svilenih trakov, deca pa rožičev, fig in drugega južnega ovočja in sladiva.

Baš ta zvonec, ki nas je denes vabil na obed, je pred stoletji brenel na laškem Vidimu. Zdaj pa je ž njim vred ubita stara tovorniška idila za večne čase, in ob nekdanjem tovornem tiru se meri . . . železna cesta.

Pred bronastim spomenikom iz starodovnosti, ki je stal na polenih v vežnem kotu, sem se vtopil v dobo svojih očakov in prapradedov, a ne s tisto spoštljivostjo, ki mi jo je nekdaj zapovedoval moj ded, temuč s hvaležnostjo, da je mila usoda mojo malenkost prihranila za devetnajsto stoletje. Zakaj ne bi mi bilo ugajalo življenje v tistem „zlatem veku!“ Bohinjska deželica je bila na vse strani zaprta občevanju z rojaki na širnem polju, ob prometnih cestah ali v mestih, in tako zaprta vsakemu omikajočemu stranskemu vplivu. Hiše so bile vse prek lesene in nizke z majhnimi okenci, in vse zakajene, ker niso

imele dimnikov. V dolgih zimskih večerih so skupno sobo razsvetljevale zgolj treske na levi; a v skupni sobi se je hkrati predlo in tkalo, tesalo in strugalo, plesalo in molilo. Rod za rodom je nosil obleko tistega kroja in šiva in tistega domačega blaga. Kmetovalo, planšarilo, sirilo, lesarilo in rudarilo se je vedno neumorno, toda vek za vekom po tistem starem načinu in z vedno enakim orodjem vse brez želje ali potrebe napredka. Nihče ni poznal šole; knjiga ni prišla pod kmetsko streho; verske resnice, oznanjevane v cerkvi, so se doma omračevale z vražami, ki so se hranile od roda do roda. Vendar so bili tedanji rodovi srečni, ker so imeli čisto malo potrebščin, katerim so lehko zadoščali doma po priposestovanih običajih; in zadovoljni so bili tudi sami s seboj in med seboj, ker niso poznali rojakov srečnejših ali imajočih večjih potrebščin. Čudna taka sreča in zadovoljnost! Zatorej nisem mogel zvedeti, da bi bil v preteklih stoletjih katerikoli bohinjski sin prešel v šole in se pogospodil. Saj nihče ni hrepenel po sreči zunaj Bohinja in po nadkmetiškem stanu. A lehko bi se bil šolal marsikdo, ker je bil Bohinj onda prilično jako imovit. Zatorej tudi nisem mogel najti starih pravljic in pripovedek. Saj se samo to zapomni in ohrani, kar je nenavadno, drameče ali pretresujoče. Kaj takega se v Bohinju ni dogodilo; tam niso videli ne bajevnih pesjanov, ne Turkov, ne beneških vojnih čet in sploh nobenih vojakov; a vse domače življenje se je snovalo redno in enakomerno po šegah in navadah, ki so bile samo zato dobre, ker so jih hvalili stari možje, „ut prisca gens mortalium“.

Bohinj še ni našel svojega zgodovinopisca; zatorej bi jaz jako rad zaslužil ime bohinjskega Herodota in pripovedoval dogodivšine domače deželice. To bi se spodobilo baš zdaj, ko hodimo na Triglav, in je ob strmem poti potrebno, da si malo odpočijemo in tedaj pogledamo v dolino. Toda premalo vem, ker se je godilo ob mojih pozvedbah prav tako kakor grškemu Herodotu. Mnogo reči mi niso hoteli povedati; a so tudi take, da ni varno po njih popraševati. Tako so bili medved, volk in ris v starem Bo-

hinju huda nadloga za človeka in živino, in v mrzlih zimskih večerih so volkovi hodili kar posredi vasi in vdirali v hleve. Mikale so me pripovedke o bojih z zverino, in v neki vasi se je našel prijazen dedec, ki je meni, radovednemu dečku, natanko povedal, kako so se naši pradedje volka iznebili za vselej. Možje so ujeli živega volka v ribjo mrežo in ga zaprli v ječo pri tedanjem županu. Tri dni zaporedoma so se potem pomenkovali pred ječo, da volka takoj oženijo, kadar ujamejo še volkuljo; in vse te pogovore je v ječo slišal stradajoči volk. Tretji dan so ujeli volkuljo, in ko je ta zatulila pred volkovo ječo, tedaj izpuste volka in poženo za njim volkuljo. Volk je bežal čez hribe in doline in pravil vsem volkovom, kakšna grozna nesreča jim preti, ako pridejo Bohinjcem v pest. Od tistega dne se ni prikazal volk v Bohinju.

Ko je mož to povedal, mi od daleč pokaže hišo, pri kateri je baje še denes tista volčja ječa. Mož je šel dalje svojo pot; jaz pa stopim k hiši, si vse ogledam in ukaželja me žene, da tudi vprašujem. Zdajci hišni gospodar zrase, in samo nagle pete so me rešile, da ni nategnil mojih radovednih ušes, kakor je bil zažugal v svoji slepi jezi . . . .

Blagovoljni bravec je že pozabil, da smo bili ravnokar klicani k obedu, in zdaj je nemara radoveden, kaj smo užili dobrega na visokih planinah. Kosilo je sicer jako potrebno, vendar preprozaična reč; zatorej o njem povem samo to: Obedovali smo po latinskem jedoredu, ki smo ga našli lično pisanega na mizi. Reden pa obed ni bil, ker naš gazda je kazal s preobilico jedil, kako zelo nas čisla. Mi smo takisto ljubeznivemu gazdi z obilnim uživanjem izpričevali svoje priznanje, tako da je Mlekojed naposled rekel, da še nikoli ni bil tako srečen in vesel kakor denes za mizo med nami. —

Prijedli in pripili smo se polagoma do napitnic, do kočljive stvari. Napitnice so obedu to, kar skalni ostrovi morski gladini. Kadar je vreme ugodno, in spreten krmilar vodi našo barko, se oko radostno pase na takih otokih, ki so prijetna izpremememba v morja enoličnosti. Ako pa krmilar ni kos svojemu

poslu, ako celo vihar pritisne na valove, tedaj so tisti osredki jako opasni, in strah pred njimi ne prestane, dokler jih nimamo daleč za seboj. Nam sta napitnice govorila Mlekojed in Erjavec. Oba sta pogodila vreme in se ognila vsega, kar bi utegnilo koga dirniti ali oplaziti. Takisto sta se ozirala na vse okolnosti, s katerimi naj se napitnica navdihne, da se bo iskrila liki vino v čaši. Govorila sta lično, iskreno, šegavo in poznalo se jima je, da sta se te struje govorniške umetnosti učila v Hrvatih. Poznavatelji našega juga namreč trdijo, da znajo Hrvatje najbolje napitnice govoriti, a Slovenci najbolje napitnice dejansko izvrševati. Res je genljivo opazovati veselo omizje Hrvatov in Slovencev pri polnih čašah. Tedaj se kaže jugoslovanska sloga v najlepši svetlobi, ko si Slovenec in Hrvat med seboj nista na poti: Slovenci neustrašeno pijo, Hrvatje neumorno napivajo, in ne more se javiti običajna nesloga; ampak bratimo in ljubimo se, dokler nam dopuščajo vinski duhovi.

Gospodična, ki je bila ves čas obedovanja nekaka desna roka gospodarjeva, nam prinese črne kave, kar je gostom navadno sladek, a neodkladen migljaj, da pride čas ločitve. Nehote sem pogledal na uro in rekel sam pri sebi, da pridemo prezgodaj na pusto Velo polje, ako že zdaj zaključimo prijetno napivanje.

Tajno bojazen mi je odvzel Mlekojed, ko je zopet poprijel besedo: Ta „črni strup“, kakor ga zmerjajo zdravniki, naj nam pospeši prebavljanje težkega obeda in, oprostite, tudi prebavljanje tega, kar sem vam namenil povedati, preden se napotimo na poslednjo zelenico pod Triglavom. Dobri dve uri se smemo še tukaj muditi. Ta čas bi vam razodel vse svoje tajnosti iz vihravega življenja, o katerih sem moral dozdaj molčati, prisiljen po okolnostih. Slovesen dan mi je denes, in vesel sem, kakor še nikoli. Jezik se mi je razvozlal, da ga več ne morem brzdati, in srce, ki je denes prvič brez težave, me sili, da povem, kar čutim. Samo potrpite, ako bo dozdaj malobesedni človek, ki je do denes prikrival vse svoje razmere in dogodke, zabredel v slabost vseh starčkov in vas nadlegoval s preodkritosrčno blebetavostjo.

Zopet je napolnil kozarec, ponudil izvrstnih smotek od duhana, ki ga je sam pridelal na skritih planinskih lazih, primeknil stol bliže k nam in nadaljeval po krepkem požirku vina: „Samo naključje je snoči k meni pripeljalo prve tri goste. Po svoji trdni navadi bi vam bil zaklenil duri pred nosom, da nisem med vami zapazil gospoda, ki je slučajno imel pravico priti pod mojo streho. Ne morem izraziti, kako hvalim Boga, da se je vse tako izšlo. Nov slučaj je podal priliko, da ste mi od srca odvalili težki kamen, ki me je tlačil nad štirideset let. Sam bi ga bil lehko sprožil, a bal sem se ga vse žive dni dotekniti, da se ne vsede še globokeje v moje srce. Molče sem nosil svojo neodleglo težavo. To je bilo hudo trpljenje, verjemite mi! Dolžan sem vam hvaležnost, a ne morem je poplačati, ker je neomejena. Nekaj te hvaležnosti pa morem odšteti gospodu profesorju Erjavcu; in zopet je naneslo zgolj srečno naključje, da je prišel semkaj za vami tremi in ne že včeraj, kakor sem ga pričakoval po pismih. Denes, gospod profesor, sem Vam iskren prijatelj in vnet častitelj! Včeraj, ali preden sem se prepričal, da nisem morivec, bi Vam bil samo toliko postregel, kolikor me veže dolžnost do starega prijatelja, ki Vas je priporočil. Ne bil bi Vam več nego hladen prisiljen spremnik po gorah, da Vam pokažem nekaj — ne vsega, — kar utegne zanimati strokovnjaka prirodoznanca. Zdaj so se pa oblaki moje nesreče izpreleteli, in vse drugače, kakor pod jasnim soncem se mi boste videli Vi in naši planinski zakladi. Tukaj gori poznam vse kotičke, vsaki redki rudnini ali zeli poznam bivališče in dobro vem, kje naj se iščejo okamenine in tista drobna bitja, ki so doslej premalo znana učenjaškemu svetu, a vredna vse pozornosti. Vse te znamenite prostorčke bodeva obhodila. Vodil Vas bom dalje v kraje, kjer mi je bila priroda nerešena zastavica, ali kjer se mi je vsiljevala nova hipoteza. Kazal Vam bom, kaj sem poskušal v svoji skromni delavnici, kaj se mi je posrečilo, in kaj sem nameraval iznajti. Vse to, kar je meni ostalo nedosežno, se morebiti Vam posreči ob Vaši bolj obsežni in temeljitejši vedi in ob popolnejših

pripomočkih. Sploh vse Vam razodenem, kar vem, kar slutim, kar se mi sanja. Kadar Vam tako izročim in odklenem vse sleharne zaklade naših gorá, bo završeno tudi moje delovanje v planinskem zavičaju. Šel bom zopet med omikani svet in za Vami v Zagreb. Skoro se poslovim od Bohinja, in to bodo moje poslednje solze pod Triglavom. Vaš prijatelj v Zagrebu me je milo vabil, naj prebijem pri njem svoje poslednje dni. K njemu pojdem, in vem, da mu ne bom na poti. Tam doli imam dokaj ljubih znancev. Ž njimi obnovim prijateljstvo. Tudi poznam nekaj bližnjih rojakov. Teh se ne bom ogibal, kakor dozdaj. Saj smem odslej ž njimi občevati brez prikrivanja. Sploh se hočem tam doli v svoji drugi domovini pripravljati na selitev v večno domovanje. Na grobni kamen si pa dam zapisati: „Tukaj je končno mir dosegel Mlekojed, ki ga je usoda pregnala od srečnih triglavskih planin in preganjala zaporedoma šestdeset let.“

Nato je Mlekojed nekaj bolj nekaj manj obširno popisal svoje življenje. O tem, kar nisem že povedal, je govoril tako:

Izročili so mi izpričevalo, da nisem sposoben za vojaški stan: moje najslabše izpričevalo. Torej nisem mogel zasloveti, kakor sem si želel, in kakor so zasloveli tedaj in pozneje kmetski sinovi slovenski: Basaj, Vega in Čehovin. Zdelo se mi je, da sem odveč na zemlji, ker se mi je povsod izpodmeknil stol, na katerega sem sedel; vendar nisem obupal. Stopil sem k obče spoštovanemu trgovcu, čigar otroke sem nekoč učil. Potožil sem mu svoje stanje. Gospod se me je usmilil z dobrim svetom, denarjem in priporočilnim pismom do svojega prijatelja, lekarnarja v Reki. Lekarnar me je sprejel v službo. Bil mi je dober, ljubezniv gospod; meni je pa bila sveta dolžnost, da mu dejansko kažem, kako sem mu hvaležen. Čez dve leti me pozove v svojo tajno pisarno in mi tam razodene, da se je naveličal lekarniškega posla, da je v meni našel sposobnega nastopnika v lekarni, da želi in upa, da se nekoč poročim s njegovo prvorojenko, in da bom srečen v svojih podjetjih, kakor je bil on pri tej lekarni. Da vse to doseževa, je pa potrebno, da

grem za dve leti na vseučilišče v Padovo. Tam se naučim lekarništva, izvršim potrebne izpite, in kadar se vrnem v Reko z diplomo v žepu, se vse drugo izvrši v domači hiši, prav gladko, ker tudi hčerka odobrava vse očetove namene. Takrat je čez dokaj let posijalo gorko sonce v mojo dušo in mi obudilo najsmelejše nade. Vpisal sem se na padovanskem vseučilišču in se kmalu pridomačil laškemu življenju. Učenje me ni težilo. Saj sem se nekdaj pohvalno učil na strogi gimnaziji in se že v prejšnjih letih bavil s prirodoznanskimi vedami. Reči smem, da so me profesorji čislali, ko sem prekašal vse součence, in da so me spoštovali vseučiliški tovariši. Bil sem sicer malo prestar; a to malenkost je nadkriljala istina, da sem bil največji, najjakši, in da so Lahi hvalili moje petje ter mojo pravilno laško govorico. Stanoval sem pri lekarnarju, prijatelju svojega reškega gospoda, in bil tam kakor domačin, a tudi v druge laške obitelji sem bil vabljen zlasti tam, kjer so gojili umetno petje.

Prvo šolsko leto se je nagibalo h koncu, in ravnal sem se k odhodu na počitnice; kar pride poziv, naj se takoj javim pri redarstvenem vodstvu. Tak poziv, zlasti za tistih dni, je bil strahoten; a jaz sem se priučil strogemu redu po grenkih izkušnjah prejšnjih dijaških let, in torej sem lehko stopil brez odloga in strahu pred gospoda, ki me je pozval. Ta gospod, vzor gladke laške uljudnosti, me je peljal v posebno sobo in tam posadil poleg sebe. Govoril je o nevarnostih, ki prete inorodcu v večem laškem mestu. Ker sem mu zatrdil, da se ne bojim i dveh najmočnejših Lahov, se nasmehne meneč, da so nevarnosti, ki meni preté, drugačne in hujše. Nato mi jame razkladati, kaj so „karbonarji“, in kako nevarni so državnemu redu. „To tajno društvo,“ je rekel, pač deluje s čudovito previdnostjo; toda oko javnega reda jih opazuje in zalezuje. Čez neko tukajšnjo tolpo bo v kratkem padla železna mreža, in potlej — gorjé! Sloveči Silvio Pellico je bil tudi med karbonarji. Blizu dve leti je trpel vse muke preiskovalnega zapora v zloglasnih svinčenih hramih v Benetkah in na ljubljanskem gradu. Pred malo tedni je bil na smrt ob-

sojen, in zahvaljevati ima samo visoke gospode, ki so bolj čislajoč pesnika, nego črteč zarotnika, izposlovali, da je pomiloščen na petnajst let težke ječe v razvpitem Spielbergu pri Brnu. Ta nesrečni, baje po nedolžnem obsojeni pesnik je srečen mimo drugih!“

Gospod se je primeknil bliže in govoril bolj tiho in prisrčno: „Naše redarstvo je, žalibog, tudi Vas opazovalo med zarotniki karbonarskega društva. Sedeli ste pri njih zborovanju in peli ž njimi vred pesmi, ki redarstvu ne ugajajo, čeprav so na videz nedolžne. Verjamem, da niste zapazili kaj očitno napačnega; vendar Vam je moralo biti sumno, da omikana gospoda poje tako preproste, da, trapaste, pastirske popevanke, in da mestni možje, ki niso bili nikoli ogljarji, resno poudarjajo, kje naj osnujejo novo kopišče; kako uspeva ta ali ona oglarnica; kje bo treba oglje previdneje prodajati, in kako naj se v gozdih (tam, kjer ni gozdov!) zalezuje in pobija medved, volk in druga zver. Mi čuvaji javnega reda že davno vemo, da so kopišča in oglarnice same družbe in podružnice karbonarjev. Medved, volk in druga zverjad je pa avstrijska vlada z nami, inorodnimi uradniki vred. Vi ste v Padovi tujec in gotovo neomahljiv podložnik naše države; torej Vas veže vest in vdanost, da, kolikor morete, preprečite kovarne nakane proti državi in proti nam tujcem v tej deželi, ki je še malo časa pod avstrijsko vlado. V Vašem položaju je to možno samo na tak način, da stopite v službo tajne policije. Zahtevala se bo od Vas ta malenkost, da gospodu, ki je tem Italijanom tako malo sumen kakor Vi, od časa do časa ustno sporočite, kakovi ljudje se shajajo pri obitelji, kjer stanujete, in kaj govore med seboj. To Vam je brez nevarnosti, in Vas stane prav malo truda; a plačilo bode obilno iz ozira na to, da Vaše ime in vedenje, Vaš obraz in Vaša govorica, ki v ničemer ne spominjajo na nemško narodnost, med zarotniki ne obujajo nikakovega suma. Kar poveste, ostane vsekdar tajno, in redarstveno oblastvo bo posebej skrbelo za to, da se odvrača od Vas i najmanjša sumnja. Če to storite, izpolnite svojo državljansko dolžnost med tujci; ako ne, pa utegne tudi Vas za-

sačiti nastavljena mreža, in hvalili boste srečo, ako se otmete vešal s petnajstletno ječo v Spielbergu. Da to premislite, Vam dam odmora za eno uro, več ne smem.“ —

Gospod je naglo odšel iz sobe in jo zaklenil za seboj. Dasi je bilo prav mučno priti tako iznenadi v policijsko kletko in ondi ugibati, kako novo iznenadenje mi prinese prihodnja ura; vendar nisem omahoval niti trenutek. Da si okrajšam nestrpno pričakovanje, krepko potrkam na zaklenjena vrata čez malo minut. —

Gospod je vstopil, in jaz sem rekel: „Prepričan sem do dna svoje duše, da je gospod, pri katerem prebivam, vdan in dober Avstrijan; saj še pristen Lah ni, ampak Goričan, ki se je preselil stoprav za avstrijskega vladanja v Padovo. Nikoli nisem videl ali čul, da bi gospodje, ki ga časih posečajo, imeli kake tajne pogovore, ali da bi kaj snovali, kar diši po meni nekoliko znanem karbonarstvu. — Stanovanje in hrano imam pri blagem gospodu malone zastonj, in prijatelj je mojemu velikemu dobrotniku v Reki. Bila bi torej grda nehvaležnost in neizrečna podlost, ako bi se jaz, njegov gost, dal zlorabiti v to, da ga zavratno izdajam in ovajam. — Dalje se drznem izjaviti, da sem prostovoljno vstopil k vojakom s trdnim namenom, da darujem kri in življenje za cesarja, kadar me kliče na vojsko, na častno bojišče, kjer se gleda sovražnik očitno iz lica v lice. Odrekli so mi drugi ljudje sposobnost za častni stan očitnega in ravnega bojevanja, in moral sem ga ostaviti. — Jaz sam si pa zdaj in vsekdar odrekam sleherno sposobnost za tako zavratno bojevanje in za stan, h kateremu me Vi vabite. Vsi moji nravi so protivi, da bi tajno zalezoval in ovajal svojega bližnjega, bodisi državi sovražnika. Tega ne morem, ko ne morem, in naj pride nadme karkoli; saj sem že vajen udarcev sovražne usode!“

To sem povedal glasno in odločno. Gospod me prime rahlo za roko, pelje k oknu in reče, naj ga dobro pogledam. Bistro sem ga pogledal, a nisem se mogel spomniti tega obraza iz preteklih let. Gospod me zopet pelje k mizi in izpregovori — kamen se mi

je odvalil od srca — v čisti slovenščini rekoč: „Ne čudim se, da me več ne poznate, ker nisem imel brade, ko sem bil komisar na Blejskem gradu. Pred dvema dnevoma sem čital v tajnem zapisniku oseb, ki so se baje sumnivo vedle v poslednjem času, in zdaj pridejo pod posebno oko vse videče policije, nenavadno krstno ime Melkijad, in pri tem redkem imenu nelaški priimek. To me je spomnilo na svoje uradovanje na Bledu in dalje, da je to ime Vaše, in da sva imela nekoč uradno opraviti med seboj. Spomnil sem se hkrati, da sem Vas onda, ko sem bil še novinec v službovanju, nekaj zaradi prenapete zavesti svoje sodne oblasti in nekaj zaradi osebne ogorčenosti tako kaznoval, kakor Vas ne bi bil starejši, preudarnejši sodnik. Denes popravljam svojo prenaglico; pozno, a vendar ob prvi priliki, in, reči smem, tudi v veči meri, nego je bila moja krivda. Iskreno Vas hvalim, da nočete vstopiti med naše ovaduhe, ali med drhal, ki rada slepi oblastvo zaradi veče nagrade in po krivem ovaja svoje rojake iz raznih podlih nagibov. Takih črnih poštenjakov imamo med samimi Lahi tukaj v Padovi na ponudbo več, nego jih potrebujemo. Miloval, da, zaničeval bi Vas v taki tovarišiji. In rekel bi sam sebi, da Vas onda nisem nespodobno kaznoval, ko sem Vam prisodil telesno kazen. Vaše poštenje mi bodi porok, da morem svobodno delovati na Vašo korist brez nevarnosti zase in Vas ob skrajni meji svoje uradne dolžnosti oteti iz zank, ki so varno nastavljene in se skoro trdno zadrgnejo. Ker ste tako pošteni, kakor sem od Vas pričakoval, ko ste denes predme stopili, in torej ne izdajate svojega hišnega gospodarja, onda pričakujem tudi glede na mojo osebo, da ne boste ne denes, ne pozneje, ko boste na varnih tleh, besedice črhnili o tem, da ste govorili z menoj, in kaj sem Vam povedal. Takisto me ne smete nikdar spoznati, ako se še kdaj srečava v življenju, dokler Vas ne odvežem molčanja. — Da Vas rešim, ni druge pomoči, nego da še denes sedete na voz, ki Vas popelje naravnost v Benetke in da jutri odrinete iz Benetek na prvi ladji, ki jadra proti Trstu ali Reki. Če Vam nedostaja denarja za pot, Vam je

na razpolago iz mojega žepa. Več Vam ne smem povedati, a resno Vas opominjam: odrinite brez obotavljanja! . . . . „In dakle z Bogom, ljubi rojak!“

Gospod mi je krepko stisnil roko, naglo vstal in začel zopet laški govoriti. Šla sva v njegovo pisarnico. Tam je pozvonil in ukazal, da se mu prineso vse moje pri redarstvu hranjene izkaznice. Izročil mi jih je hladnega uradnega lica in mi dodal popotni list za potovanje v domovino, oziroma v Reko.

Spodobno sem se poklonil in odšel.

Ko stopim na cesto, se mi je zdelo, da je vse predrugačeno okoli mene, in da celo sonce manj svetlo sije nego po navadi. Nisem mislil na Padovo, niti na Reko in nevesto; ampak s čudno silo se mi je potožilo po milih domačih gorah, po očetu in materi, katerim o sebi nisem poslal nobenega poročila, odkar sem jih ostavil na tisti usodni sveti večer; a hkrati sem se spomnil tudi umorjenega Cvajarčka, ki mi je malone že prešel iz spomina. Taval sem proti svojemu stanovališču, kakor da imam noge s svincem obdane. Tovariš vseučiliški me sreča, osupel obstoji in me vpraša, sem li bolan. Povem mu, da moram še nocoj oditi zaradi velike nesreče, ki se je pripetila na mojem rodnem domu. Sočutno me spremi in obljubi, da sam preskrbi voz, in da se nemara z menoj popelje do Benetek. Proti večeru me poseti nekaj znancev, in moj gospod nas povabi v dvorano, da si tam v veseli družbi olajšam bridkost iznenadnega, žalostnega razstanka. K nam dijakom so prisedli starejši, meni neznani gospodje, in vsi so me milovali, da moram svoj uk prekiniti, baš ob koncu šolskega leta. Kratek je bil večer drugim; meni je bil neznosno dolg, in rad bi že bil sredi ravnine med Padovo in Beneškim morjem.

Jel sem se poslavljati, ker je ura nastopila, v kareri ima priti voznik pred hišo. A hišni gospodar mi uljudno reče: „Voznik je prav zdaj prišel, a slovo od Vas nam je tako težko. Odpovedati čem voz z naročilom, naj se voznik vrne točno ob eni po polnoči. Tako ne zamudite nič, in vožnja je prijetnejša proti jutru, nego v zdajšnji vročini. Preden

si sežemo v roke, nas gotovo še očarate s slovensko pesmijo!“

Gospod ni vedel, kako bridko skrb mi naloži, ako moj voz za tri ure ustavi. A jaz mu nisem smel povedati, zakaj odhajam, in koliko mi je do tega, da imam o polnoči mestno ozidje za hrbtom. Hote-nehote sem se vdal in zopet prisedel h gospôdi. Zopet smo peli, a glas se mi je tresel. Vriščavo se je napivalo, a jaz sem čul samo notranji glas: Vstani in beži od tod! — Nisem se mogel osrčiti in ostal sem. Okoli polnoči me hišni gospod ljubeznivo poprosi, naj zapojem: „Pa je davi slan'ca padla“. Ta pesem mu je jako ugajala, ker mu jo je v rodni Gorici često zapela mati Slovenka. Ves razburjen sem bil, kakor da mi je umreti; vendar sem zbral vse svoje moči in zapel priljubljeno pesem bolje, nego sem se nadejal. Ko je družba burno zaploskala, sem hitel na hodnik, da se ohladim, umirim in razjokam. Zdajci zapazim, da po stopnicah proti hodniku tavajo in lazijo neznani možje. Prvi je ravnokar stopil na prag hodnikov. V roki je imel svetilko-slepilko. Zasvetilo se mi je pred očmi: umorjeni Cvajarček stoji pred menoj! Zakričal sem na vse grlo, treščil moža nazaj na stolbo, v hipu podrl vseh pet ali šest mož na stopnicah, ki so stopali za Cvajarčkom, naglo planil nazaj, zaklenil za seboj hodnikova vrata in povedal v dvorani zbranim gospodom, da sem imel čudno prikazen in hud boj. Vsi so obledeli in se razkropili na vse strani. Ostal sem sam in se kmalu toliko pomiril, da sem se namenil ob tej obči zmedi ostaviti hišo in oditi k naročenemu vozniku. Na spodnjem koncu stolbe mi nekdo zastavi pot in mi posveti s svetilko slepilko v lica. Roko sem iztegnil, in mož že leži na tleh. V tem hipu je vse črno okoli mene, nekaj me zabode v ramo, nekaj v nogo, zgrabijo in na tla me podero krepke roke . . . .

Zbudil sem se v neznani sobi na trdi postelji, in ko me je posetil neznan zdravnik, sem izvedel, da bivam v Benetkah, da je moja soba ječa, in da je minilo že štirinajst dni, odkar sem bil pripeljan v ječo. Več mi zdravnik, sicer jako ljubezniv človek, ni

povedal. Ko sem ozdravel, je takoj nastopilo strogo izpraševanje in preiskovanje. Obdolžen sem bil veleizdajstva, udeležbe pri karbonarski družbi in vseh možnih drugih zlodejstev. Nihče ne verjame, kako sem bil jaz, inozemec, na katerega so se zvalili vsi laški zločini, očrnjen, obrekovan, in kake nezmiselne laži so se proti meni izkovarile in verjele. Preiskovanje moje nedolžne osebe se je zavlačalo neusmiljeno dolgo. Čez tedne in mesece so se ponavljala stara vprašanja v novi obliki in so se javljale nove obdolžitve. Nikoli pa nisem izvedel, kdo me obtožuje, kdo priča proti meni, in kdo so moji sokrivci.

Ko sem ozdravel, so me vteknili zaporedoma v drugo, tretjo, četrto celico. Vse so bile vlažne, temne, nesnažne. V teh strašnih jazbinah sem samevai tri cela leta in prosil Boga rešitve ali smrti. Edina zabava mi je bila izpraševanje in odgovarjanje pred sodnikom, zvonjenje od bližnje cerkve in časih oblak, ki je plaval čez tesno progo neba, katero edino sem mogel videti. Mislil sem nekdaj, da se človek počasi navadi vsake reči; toda ječi se nisem mogel privaditi. Pretrpi se naposled enomerna sirovost jetničarja, ki je prepričan, da uspešneje služi državnemu smotru, ako trpinči svoje jetnike. Navadimo se takisto na nepopisno slabo hrano; zakaj tudi dajatelj hrane ima vero, da najbolj pospešuje državne koristi, ako pri oskrbovanju jetnikov skrbi do skrajne meje za svoj žep. Nikakor pa se ne privadimo vsakdanji samoti, ker se duh ne more odvaditi premišljevanja. Baš te vedne misli, to nepretrgano kesanje, to venomer noveče se očitanje, da bi ne bilo take nesreče, da smo za srečnih dni to ali ono malo bolj preudarili, to ali ono malo pametneje izvršili; prav to je najhujše trpljenje. To dušno trpinčenje samega sebe se ponavlja dan na dan, in čim omikanejši je človek, tem iznajdljivejši je njegov um v novih občutkih in novih razlogih kesanja. — Tako je bila butara dušnega trpljenja težja od dne do dne. —

Čez tri leta so me izpustili brez vsake sodbe. Moral sem iz ječe stopiti naravnost v barko, ki je odjadrala proti Reki. Stoprav v Reki sem se smel svobodno gibati. Tam sem se čez tri leta prvič ogledal

v zrcalu. Bil sem siv in postaren; sram me je bilo takega obraza vpričo mojih mladih let.

Stopil sem pred nekdanjega svojega dobrotnika kakor skesan grešnik, ki ne pričakuje pomilostitve.... Gospod se je postaral, a Vaša mati, draga gospodična, je bila onda prav v cvetju svoje lepote. Sprejeli so me prijazno, a hladno, in skoraj sem zapazil, da imam v lekarni naslednika, kateremu je nemara gospod lekarnar vse to obljubil, kar je obetal meni pred štirimi leti. Zame v tej blagi hiši ni bilo več mesta! To sem previdel in gospodu izrekel brez ovinkov. Tudi gospod je bil odkritosrčen, ko je pripomnil, da bi izpostavljal sam svojo osebo, ako pri sebi obdrži človeka, ki je morebiti še vedno sumen veleizdajstva in zveze s karbonarji, katerih je baje nekaj celo v Reki.

Izročil mi je priporočilna pisma do znancev v Zagrebu in Varaždinu in mi izplačal, kar sem imel pri njem zasluženega in prihranjenega, ter dodal znatno svoto za popotnico. Ko sem jemal slovo, so mu stopile solze v oči. S trepetavim glasom je govoril, kako ga boli, da se je tako nesrečno razdrl načrt o moji in njegove hčere bodočnosti, in poljubil me je kakor oče sinu. Tedaj je pristopila starejša hči. Solze so ji zaiskrile v očeh, krčevito me je objela in goreče poljubila — prvič in poslednjič. To je bil poljub nje prve, čiste ljubezni — zamorjene po moji nepremišljenosti. Ta poljub je huje pekel mojo vest, nego ves spomin na umorjenega Cvajarčka.....

Jok je prekinil Melkijadu besedo. Ko si čez nekaj časa otre solze, nadaljuje:

Dobil sem službo v Varaždinu in zopet v lekarni. Slabejša je bila, vendar sem živel zadovoljno, ker ob svojem zaslužku. Pisal sem gospodu v Reko zahvalno pismo za priporočilo, a nisem prejel odgovora ne na tisto, ne na poznejša pisma. Opustil sem torej daljnje dopisovanje. Čez deset let se napoti neki pater kapucin, moj prijatelj in vešč poznavatelj rastlinstva, iz Varaždina k sobratom v Reko. Naročim mu, naj se oglasi v Reki pri lekarnarjevih, da jim objavi moja pozdravila. Čez štirinajst dni me pozovejo v varaždinski samostan bratov kapucinov, in tam mi predstojnik

skrivnostno pokaže pismo, v katerem sem živo vabljen naj pridem, čim preje tem bolje v Reko, in da me čakajo ondukaj važne, vesele novice. Takoj sem vzel v roko popotno palico s sanjavimi upi. —

Vstopil sem zopet v ljubo hišo. Blagi moj gospod je še živel, a oddal je lekarno zetu, možu mlajše hčere, dočim je bila starejša hči že dve leti v Trstu omožena. Od starega gospoda sem izvedel čudne novice. Tako je pripovedoval: „Pred tremi leti me je posetil neki gospod iz Prekmorja, ki je Vaše razmere dobro poznal in se za Vas živo zanimal. Njegovega imena ne smem razodeti. Natanko mi je popisal, kako so Vas v Padovi redarji prijeli in tirali v zapor. Tisti večer so se zares pri Vašem tedanjem hišnem gospodarju po domenku zbrali nekateri padovanski veljaki, ki so bili redarskemu oblastvu ovajeni kakor poglavitni člani karbonarskega društva. Redarstvo je vse pripravilo, da jih o polnoči brez hrupa zasači ter dene pod ključ, in da preišče hišo, kjer so bili po glasu ovadbe hranjeni zapiski, ki bodo važni za redarsko oblastvo in obtožilni za mnoge sumne osebe. Tedaj, ko ste Vi prve redarje, ki niso niti slutili na kakov odpor, silovito odpodili in zaklenili vrata na hodniku, ste zbranim gospodom učinili neprecenljivo korist. Zakaj preden je redarstvo dobilo pomoč za novi naskok, so imeli zarotniki dosti prilike, da uničijo vse spise, ki bi jih količkaj obtoževali; in dva gospoda sta celo pete odnesla, porabivši zmešnjavo med nespretnimi redarji, ki povrh niso bili pripravljeni na Vaš odpor. Ko ste bili ob drugen navalu na tla podrti, so ujeli in uklenili vse ostale gospode z Vašim hišnim gospodarjem vred. Po dolgi preiskavi je bil obsojen samo šurjak hišnega gospodarja, čeprav se mu ni dokazalo nič posebno obtežilnega. Po prestanih petih letih težke ječe je bil pomiloščen in izpuščen iz ječe. Vam, tujcu, so pač laški ovaduhi podtikali mnogo stvari, ki so jih zagrešili domačini; a sodniki niso bili Lahi, preiskava je ugodno izšla, in kaznovali Vas niso niti zaradi silovitega napada redarjev, ker so uradne poizvedbe izpričale, da ste nekdaj v Ljubljani pod silo neke dušne bolezni takisto napadali ljudi brez povoda. —

Oproščeni gospodje so bili bogati in nekdo jim je vdihnil blago misel, da so dolžni Vas obdarovati, ker jih je samo Vaš odločni čin rešil mnogoletne ječe ali celo smrtne kazni, in da so še več dolžni Vas odškoditi, ker so Vas samo oni, odpovedavši voz, ki Vas je tisti večer že čakal pred hišo, pripravili v vso nesrečo in muko triletnega preiskovalnega zapora. Zaupno so izvedeli, da živite revno ob majhni službi, in da ste Vi, še mlad gospod, v ječi osiveli.

Tisti gospod, ki je vse to povedal, mi je naposled izročil desettisoč forintov v državnih obveznicah, češ, da bodi to Vaša nagrada in odškodnina. „Takoj sem Vam pisal v Varaždin, da pridite k meni in da Vas tukaj čaka vesela novica, pisal sem drugič in tretjič, a zaman sem čakal odgovora.“

„Niti enega pisma nisem prejel iz Reke ne od Vas, ne od prijateljev, odkar sem prišel v Varaždin“, prirečem.

„Vse to je verjetno“, nadaljuje gospod. „To baš priča, da se je tajna policija tudi po Vašem izstopu iz ječe in ves čas dozdaj prav živo zanimala za Vas in za pisma, ki so Vam namenjena, in da Vam ni dajala prilike občevati s tukajšnjimi nekdanjimi znanci, ki so nemara vsi na sumu rovarstva prav zato, ker so Vam dopisovali ali od Vas prejemali pisma. Vendar vse je dobro izšlo, ker pisma kapucinskega samostana reškega do kapucinskega samostana varaždinskega se dozdaj hvala Bogu ne smatrajo za tako nevarna državnemu redu, da bi se napisani osebi pošiljala s posredovanjem tistega neodgovornega, takozvanega „črnega kabineta“.

Gospod mi je potem izročil državnih obligacij za čistih deset tisoč forintov in vse obresti, ki so se medtem nabrale.

Svetoval mi je, naj Reko zapustim čim preje, in ne da bi posetil kakovega znanca, in naj se v Varaždin vrnem čez Ljubljano in Celje, ker človeku, ki ima denar s seboj, ni varno popotovati po cesti med Reko in Karlovcem. Zlasti mi je priporočil, naj vestno pazim na to, da nikomur ne razodenem skrivnosti svoje obogatitve. Ako kažem potrošnost, in ako neki gospodje

izvedo, da za tem denarjem tiče nekdanji karbonarji, onda bo zopet moja neprevidnost kriva velike nesreče, in jaz utegnem zapraviti svoj denar in povrh svojo svobodo. Saj že poznam ječe; torej naj se jih varujem in molčim, dokler ne umrje poslednji karbonarij v redarstvenih zapisnikih!

Ubog sem prišel v Reko, na veke sem se poslovil od nje in od blagega gospoda bogatejši, nego sem se kdaj nadejal. Nazaj grede sem se peljal skozi Ljubljano in tam čez šestnajst dolgih let zopet gledal gimnazijsko poslopje in vojašnico. Videl sem tudi domači Triglav, ki me je milo vabil kipeč v jasno nebo nad Bohinjem. Tedaj se je v meni zbudil dobri duh, čegar glas sem dozdaj redkokdaj slušal, in rekel mi je: „Poseti svoj domači kraj! Oče in mati, ki te že štejeta med mrtve, nemara še živita. Kako se razveselita, ko te zopet vidita živega in srečnega! Ostani potlej doma! Nihče te ondukaj ne bo zalezoval, nihče izpraševal, koliko imaš denarja in od kod. Brez skrbi boš živel, in vsi te bodo imeli za pravega gospoda. Sramoto iz nezrelih let, ako ni že čisto pozabljena, pa opereš s čini kršanske in domovinske ljubezni, kateri so najblagočutnejši baš tam, kjer je nepokvarjenemu ljudstvu še neznana nehvaležnost!“

Tako mi je veleval dobri duh; a zmagalo je zopet tisto varavo samočastje, ki me je narejalo ostrega in srčnega proti drugim ljudem, a mehkega in popustljivega proti moji čudi. „Nikar domov!“ mi je klicalo razburjeno srce. „Moja sramota še ni pozabljena; ampak podvojila se bo, kadar se po Bohinju raznese novica, da so me tri leta vlačili po ječah. Odkod imam denar, ki ga trošim, me res ne bodo vpraševali. Saj si bodo sami naredili sodbo, da sem ga pridobil nepošteno; zakaj bi bil sicer v ječi sedel? Očetu in materi bo manj bridko, če se počasi utrdita v misli, da sem že davno mrtev, nego da poslušata, kako me obrekuje zlobnost ali izmišljija. Torej nazaj v Varaždin, v tuje kraje med tuje ljudi, kjer bom živel ugodno po svoji volji in ne da bi me svojci vlekli skozi zobe.“

Zopet nisem prav ravnal. Hude izkušnje me še vedno niso izučile. V Varaždinu mi je brezvesten rojak, kateremu sem preveč zaupal, izmeknil blizu polovico moje imovine. Molčati sem moral, da ne izdam svoje skrivnosti in ne izgubim še ostalega imetka. Pozneje sem se udeležil prepirov med Madjaroni in Ilirci, in že prileten mož boja med Madjari in Jelačičevimi Hrvati. Samo naključje me je otelo, da se ni meni, Slovencu, ali onda še Ilircu, bratoljubje do Hrvatov izplačalo s svinčenkami v srce. Eno uro imamo še do odhoda na Velo polje; torej utegnem tudi to povedati . . . . .

Mlekojed naglo seže po ne še načeti čaši s črno kavo. Tedaj nam drugim nekaj zablisne pred okni. V hipu zakliče gospodična: „Moj Ljudevit“! in gospodič hkrati: „Moja mamica“! — Vstanemo, da gremo naproti. Vse je prehitel stari Mlekojed.

IX.

Mlekojeda obidejo novi gostje in mladeniške želje. Karani nedostatki visokošolskega učenja. Huda ura grozi. Beg v zavetišče. Nevihta. Dva mrliča. Nazori o vzgoji namesto obsmrtnih govorov. Kako sem končno prišel na Triglav.

Nove nam in našemu gazdi nepričakovane goste je pripeljal zopet tisti slučaj, ki v prizorih tega planinskega kazališča igra poglavitno vlogo. Ako blagovoljnemu bravcu že preseda to vedno nastopanje samega naključja, čeprav razno preoblečenega, naj ga ima z menoj vred za usodo, ki ravna človekov postanek in prestanek ter vse njegovo gibanje med tema mejnikoma njegovega življenja. Kdor pa slučaju ali usodi ne pripozna takšne moči, naj pomisli, da se malone vsak slučaj v življenju sklada z nekim dobrim ali zlim človekovim svojstvom, da človek sam povzroču je največ slučajev, ki so njemu usodni, in da baš svojstva njegovega značaja ali njegove nravi odločujejo, bodo li posledice slučajev zanj srečne ali nesrečne.

Nadaljujmo dakle slučaje. — Snoči je čez gore na Bistrico prispel gospodičin ženin, kar tri dni pred

napovedanim rokom. Ni bil baš prijetno presenečen, ko je izvedel, da gospodična, nikar da bi sedela na Bistrici pri materi, uganja s samimi moškimi vred toli trudapolno in nevestam najmanj potrebno hribokobacanje. Živci gospe matere, oziroma bodoče tašče, so pa ob nepričakovanem posetu bodočega zeta toliko presegli navadno mero razburjenosti, da nocoj ni mogla mirno spati kakor druge noči, in da je vstala že za ranega dne. Tedaj je nekdo zelo krepko potrkal na vežna vrata njenega bivališča. Gospa stopi k oknu, da pokara ropotača, ako ne bo skoro miru. A gospodar tiste hiše je urno stopil pred vežo, in tedaj je gospa v nadstropju čula da silni mož zahteva nekaj reči za obed, ki ga ima denes pripraviti dvema gospodoma ter stranski gospodični, in da se gostje pod noč napotijo proti Triglavu, kamor so bili namenjeni že včeraj. Čudno se je zdelo gospe, da se hišni gospodar nenavadno spoštljivo vede proti odurnemu ropotaču v kmetiški raševini.

Mož v raševini je dobil, kar je potreboval ter naglo odšel, preden je gospa prikolebala z nadstropja v vežo. Tam je izvedela od gospodarja in gospodinje, da je bivši ropotač neki čudni, a blagi gospod Mlekojed, ki je po svetu blodil nad trideset let in se pred kratkim vrnil v domači kraj s precejšnjim imetkom. Sploh so radovedni gospe vse povedali, kar so vedeli o čudnem možu. Pripovedovavcem je bilo to malo, poslušavki več, nego je želela izvedeti. Vrnila se je v svoje sobe očitno vznemirjena. Pozvala je k sebi bodočega zeta. Posvetovala sta se, povabila na posvete i hišnega gospodarja, in ta jima je zatrdil, da je možno pravočasno dospeti do Mlekojedove zidanice in preprečiti nevestino plezanje na Triglav. Izprva je bilo dogovorjeno, da gre samo ženin na gore; a gospenji živci so bili toli razdraženi, da ni mogla strpeti, da ne bi i ona posetila Mlekojedovega doma. Ženin je ugovarjal, a bodoča tašča je menila, da se v spremstvu tako vrlega zdravnika, kakor je on, prav nič ne boji za svoje zdravje.

Urno sta najela nosača-vodnika, krenila proti planinam, peševala, počivala, blodila po napačnih

stezah in končno vendar dospela do dvojno zaželene hiše Mlekojedove.

To je bil vesel sestanek! Naglo in živahno je vrvela italijanščina iz ust Mlekojedu in primorski četvorici. Jaz in Erjavec sva se umeknila nekoliko v ozadje. Tam se nama pridruži vodnik in reče bolj tiho: „Stari Mlekojed kima in maha z rokami, kakor se ne spodobi niti mlademu Bohinjcu. Če ni še nikoli norel, denes nam zblazni prav gotovo. Čudna sta ta starec in ona starka. Siv dedec poljubi starici koščeno roko; starica poljubi dedca na neumita in neobrita lica. Ženin in nevesta sta se poljubila bolj mirno in bolj dostojno. Saj pravim: starost — norost!“

Mlekojed je peljal nova gosta v hišo, ki je bila za vso našo družbo izvestno pretesna in presoparna. Stopila sva torej z Erjavcem pod milo nebo, da se ohladiva; toda nobena sapica se ne giblje, in tudi senca bližnjega macesna ne daje zaželenega ohladila. Pač pa obetajo oblaki počasi se zbirajoč in gosteč na zahodu in severu, da nas še denes izdatno ohladé. Ko stojimo pod macesnom, motreč grmadne kope oblakov, se javita dva nova gosta, kakor da je danes proščenje na Mlekojedovini. Ta nova gosta sta bila vdova Meta in nje sinek, ki se je včeraj tako uspešno dvoboril z menoj. Sinek me je denes zopet pogledoval, izzivajoč in želeč nove zmage, a mati je bila bleda in objokana. Tožila nama je, da je sinek denes bolj bolan nego včeraj. „Toliko gospodov vas je denes tukaj,“ je izdihnila, „modrih in učenih; vsaj eden izmed vas bo vedel povedati, kaj je temu drobnemu detetu?“

Tolažil sem vdovo, da otrok gleda prav bistro in zdravo, in Erjavec je pripomnil, da mu glava ni tako vroča, kakor je navadno bolnim otrokom. Toda vdova se ne da potolažiti, ampak prosi Erjavca: „Vaš vodnik, moj brat, mi je povedal, da ste učen gospod, in da poznate vse naše rastline od zunaj in znotraj. Gotovo torej veste, katera zelišča naših planin pomagajo v preprostih boleznih kmetiške dece. Tam za hišo je velik vrt sleharnih planinskih rož. Pokažite mi dve ali tri, ki pomagajo! V petih minutah si vse za-

pomnim, in potlej že sama skuham lecéno vodo. Lepo Vas prosim, stopite z menoj na tisti vrt, samo za trenutek!“ — Nato je Erjavca kar za roko prijela, da ga pelje v cvetličnjak. Izmuzne se ji krotko iz roke ter odgovori v zadregi, da res pozna malone vse zeli naših planin; a tega se ni učil, katere naj potrebujemo za lek v boleznih. S to vedo se bavijo učenjaki druge vrste. On ji pa žalibog ne ve pomoči!

Žena odgovori žalostno: „Obupnočudne so vaše visoko šole! Ali se sploh učite kaj koristnega? Ta Vaš prijatelj se je učil dve leti pravice, a včeraj ni mogel svetovati niti v preprosti kmetiški pravni stvari. Naš stari učitelj Grm ni bil na visokih šolah; vendar ve nekaj pravnih reči in teh dovolj za kmeta; povedal mi bo, kar ni mogel ta visokošolec. Vi, gospod, ste visoko šolo že izgotovili; Vi ste celo profesor, veliko višji učenik nego naš ubogi Grm; in vendar ne veste, čemu se potrebujejo zeli, ki jih vse poznate. Čemu ste se učili vsega rastlinstva? Da sem zdaj v dolini, stopila bi h gospodu Grmu. Ni učen gospod, a nekaj zelišč pozna in rad pove, v katerih boleznih koristijo. A jaz uboga vdova, zdaj ne morem z bolnim otrokom tako daleč hoditi. Zato prosim, gospod profesor, omečite se in ne šalite se z menoj, ko vidite, da sem vsa obupana!“

Iz mučnega položaja nas reši moj vseučiliški tovariš, ki ves v smehu izstopi iz veže, in se nam pridruži, Takoj rečem objokani ženi: „Ta gospod je na Dunaju že tri leta poslušal nauke vsega zdravilstva. Ta bo vedel več svetovati nego midva.“

Vdova se je takoj osrčila, in mladi gospod je natančneje ogledal in otipal nje otroka. Izustil je končno, da ne vidi na otroku znamenja bolezni. Ni se pa dozdaj pečal z zdravljenjem in zlasti ne z otročjimi boleznimi. Sploh se pa zdaj ne uče več, kako naj se bolezni preganjajo z domačimi zelišči ali tokozvanimi domačimi zdravili, ki so vsa vkupe samo babjeverstvo in niti piškavega oreha vredna. —

Zdaj se je vdova razjokala tako, da se je ustrašil celo nje sinek ter krepko zajokal. Vdova pak govori: „Tega, mladi gospod, ne morem verjeti! Tri leta se že

učite zdravilstva in še niste dospeli do preprostih otročjih bolezni! Koliko let se še hočete šolati, da premodrujete vse bolezni otrok, mladeničev, starcev, deklet in žená? Zdaj vem, zakaj naši učeni zdravniki največ ne ozdravijo nobene bolezni! A oprostite, da tako govorim jaz, obupajoča mati, ko se mi je nocoj sanjalo, da to dete še denes umrje. Za Boga Vas prosim, pomozite mojemu edinemu otroku! Ne zatajujte svoje učenosti in ne norčujte se iz preproste kmetice! Denarja res nimam v planini; a še jutri Vam moj brat plača na Bistrici, karkoli boste zahtevali, samo da se me usmilite.“

Dobrovoljno ji odgovori dijak: „Pomirite se mati! V hiši je gospod, ki je vešč vsemu zdravilstvu in pozna zlasti otročje bolezni. Prosil ga bom; rad bo pomagal, in računal Vam ne bo niti solda.“

Mati se je pomirila, obrisala solze in prisedla k obema nosačema na klop pred hlevom. Jaz sem pa opomnil Erjavcu in dijaku: „Hudo uro je prebilo vseučilišče. Ta ženska je obsodila vse tri posvetne fakultete s kmetiško sodbo, proti kateri ni pritožbe. Sodba se bo razglasila po Bohinju, in kmet bo bolj nego nekdaj verjel, da je mlademu Bohinjcu bolj pomagano, če se nauči samo krave pasti, nego da se pošlje — ako ima glavo za to — v srednje šole; zakaj „muhe“ ga utegnejo gnati v visoke šole, in tam se bo ali pogubil, ali samo naučil prazno slamo mlatiti in otrobe vezati.“

Erjavec se je nasmehnil in me zavrnil: „Ne sodi prenaglo in preostro! Nekaj imajo tvoji rojaki prav, ko vidijo na eni strani toliko izprijenih dijakov, celo visokošolcev, in na drugi strani to, da nikoli kruha ne strada, kdor se je naučil dobro krave pasti. Sicer pa takoj reši čast in slavo visokih šol novodošli doktor zdravilstva, in tem lože, ker dete ni prav nič bolno, in mater strašijo samo nje vražne sanje.“

Primorski dijak nama je jel pripovedovati vzroke svojega smeha, rekoč: „Mlekojedove želje so tako izredne kakor njegova gostoljubnost. Prva želja mu je bila, naj se našemu strmohodu na Triglav pridružita i ženin in mati. Ženin se je dal pregovoriti, a mati

in sestra sta odgovorili, da še denes odrineta nazaj v dolino. Druga želja mu je bila, naj nas mati in sestra, ako ne gresta z nami, vsaj počakata na njegovem domu dotle, da se povrnemo. Tej želji je pridružil čudno željo, ki mu je bila očitno resna. Čujta, kaj je rekel: Tačas, ko se mi drugi bavimo na Triglavskih višavah, naj mati in sestra resno poudarjata, kako koristno bi bilo vsaj za pet oseb, ako se on, stari Mlekojedec, in moja mati, ki oba vkupe štejeta stoindeset let, še to jesen pozakonita. Zares vzvišena ideja! Mlekojedovi takisto resno povedani razlogi so bili, da se je denes novič pomladil, da se nikdar ni izneveril ali odpovedal svoji prvi ljubezni, in da moje matere, ko je zdaj vdova, prav nič ne ovira, da bi se ne smela zaročiti z zvestim mladeničem, za katerega se je vnela v svojih prvih deviških sanjah. Nič ni bolj naravnega, nego da njiju prvo ljubezen venča sveti zakon, čeprav v poznih letih; zlasti zato, ker ju je minila mladeniška vihravost, in ker se nimata boriti z gmotnimi skrbmi. Zakaj dokaj si je privarčeval v dolgih letih — mnogo več, nego slutimo, in celo jaz in sestra bodeva nekoč hvaležna svojemu bodočemu očimu. Nato je privrgel tudi šegav razlog, da bo mati, dokler ji bo krotiti svojega moža, manj uporabljala proti zetu tisto strogost, katera se običajno pritika vsem taščam. Sestra, njen ženin in jaz smo bili prav hvaležni za poslednji razlog, ker smo se smeli brez zamere razsmejati. Melkijad seveda je menil, da se smejemo njegovemu dozdevnemu dovtipu, a mi smo se smejali njegovim razlogom brez dovtipa. Resno je gledal Mlekojedec ob našem smehu na mater. Mati je poznemu snubaču tudi resno odgovorila, da se stari ljudje ne smejo smešiti, letajoč brez mladosti za mladostnimi željami; spodobi se marveč obema, da se pripravljata na bližnjo poslednjo uro, in da delata pokoro za marsikaj, kar morebiti še ni odpuščeno njemu ali nji. Te pametne besede pa Mlekojeda niso izpametovale, ampak odgovoril je čisto nespodobno, da se na stare dni pač hoče pokoriti, a samo poleg moje matere in z njo vred — Zdaj me je pa zelo zaskrbelo, ker mati te šale ni zavrnila niti s krotkim

karanjem. dočim se je nad menoj vselej razkačila, kadar sem rekel ali storil kaj neprimernega; in jel sem premišljevati, kako je mati nastopila in prestala to težavno planinsko pot, ko je v nje prejšnjih bolj trdnih letih nismo mogli preprositi, da bi z nama peš hodila iz Trsta na Občino.“

Toliko, da je moj tovariš to dopovedal, že stopita iz veže njegova sestra in doktor zdravilstva, nje ženin, oba bolj resna nego vesela. Takoj poprosimo doktorja, da govori z mlado vdovo. Radovoljno se je lotil dela krščanske usmiljenosti, in ko ni razumel popolnoma slovenski, sta mu bila posredovavca moj tovariš in profesor Erjavec. Otrokova bolezen ni bila nevarna, a ker je bilo bolj potrebno potolažiti mater nego lečiti nje edinca, je moralo dete dobiti lek, katerega sicer ne bi potrebovalo. Doktor imenuje nekaj zelišč, profesor Erjavec jih prinese iz Mlekojedovega rastlinjaka ter reče vdovi, da bo naš gazda te rože skuhal, ocedil in osladil; izhlajen odcedek naj dete poljubno pije in že jutri ne bo več bolno. Vdova se je toli razveselila, da je že nekaj pozno vprašala, koliko je gospodu doktorju dolžna za njegovo lečenje. A dobri doktor nikar da bi sam kaj zahteval, stisne detetu v dlan novokovan goldinar. Zdaj pa je vojska! Mati hoče srebrnjak nazaj dati, a dete dene leskeči novec urno v usta in se brani z rokami in nogami proti materini sili. Vsi smo stopili na otrokovo stran, a mati je odjenjala stoprav tedaj, ko jo je preprosila gospodična, ki je mlademu junaku povrh obljubila pisano čepico, čevljice in nedeljsko jankico.

Stoprav zdaj, ko smo našli otroku lek in boj med sinkom in materjo končali z njegovo zmago, torej nekako pozno stopita Mlekojed in gospa iz veže. Oba sta bila vidno razvneta; vendar nihče med nami ni domneval, da bi se bila prepirala, ko sta bila sama v hiši. Če je bilo kaj boja, onda sta se samo bolj ali manj složno bojevala proti trezni resnici, da je umrla njiju prva ljubezen po sami zastarelosti, ker je do denes v teku več nego tridesetih let nista obnovila, in da sta za novo gorko ljubezen, on s šestdesetimi, ona z petdesetimi leti, izvestno prehladna. Kdo je

zmagal, ali onadva, ali tista trezna resnica, ne vem. Naš bistri vodnik, ki je ob kuhinjskih opravkih v veži prisluškaval, mi je pač skrivaj povedal, da iz vojaških let pozna toliko italijanščine, da je dobro razumel, kako zelo v zakon sili „dedec-bebec“, in kako malo se brani „starica kostenica“; razodel mi je celo, da je čul, s koliko in kolikanj tisoč privarčevane imovine se je pobahal skopi „bledec-mlekojedec“: toda jako dvomim, da je bil sicer pošteni vodnik vpričo žaljivih priimkov, ki jih je privoščil častitljivi dvojici, v tej zadevi nepristranski opazovavec, in da je mogel ob svoji italijanščini vojakov-prostakov razumeti vzneseno govorico, v kateri je Mlekojed javljal svojo ljubezen ter mikal in mikastil bojazljivo, trdo srce omikane gospe.

Gospodična nevesta je skoro opozorila svojo mater na pozno uro, in da že sam nosač opominja na odhod v dolino. Tedaj me pelje dijak na stran ter plaho potoži: „Zopet me je zaskrbelo! Moji sestri, ki lahko hodi in ima tukaj ostaviti ljubega ženina, se mudi v dolino. Nabolehna mati, ki težko hodi, pa odklada nujni odhod ter pravi, da sonce še preveč pripeka, da ni še pozno, in da se lahko počaka, in da lahko počakata dotle, da mi odrinemo proti Triglavu. Ali ji je mar ločitev od mene tako težka?“

Profesor Erjavec, ki je prišel za nama, opomni dijaku: „Gospa mati imajo prav. Stopimo za zadnjo stran hiše, in prepričali se boste, da nam bo čakati pod to streho vsaj še dve uri.“ Nato je pozval vso družbo, naj gremo za hišo vremenit. Tamkaj se pred nami razgrne grozen prizor. Ob gorskih velikanih okoli Triglava se kopičijo črni oblaki, in pod to črno grmado vise sive megle, ki se v širokih vrtincih pomikajo proti nam. Že se čuje redko zamolklo grmenje. V nas gospodih je obudil ta prizor občudovanje brez bojazni. A naš srčni vodnik je prebledel, plaho pogledal v nas ter rekel: „Takšnih oblakov ne pomnim. Toča bo in strela bo udarjala. To vam in sploh dolincem nepoznano, mehko, votlo, pretrgano grmenje zdaj iz enega zdaj iz drugega kota je pa prav tisto ropotanje, s katerim peklenščak vabi svoje čarovnice na Klêk (na

vrh Triglava). Vi ste učeni gospodje in prebili ste črno šolo. Rotim vas, usmilite se ubogega kmeta! Urecite in zakolnite točo, dokler je še niso spustile čarovnice raz Klek na naše ubogo polje!“ —

Prirodni sin planin je z glavo zmajal, ko nismo ustregli ne vsi vkupe, niti dvakrat brezuspešno zaprošeni Erjavec posebe, njegovi preprosti prošnji; pripomnil je z žalostnim glasom: „Morete že; a nočete, ker morebiti ne smete, da kakove duše ne prekolnete. Ded mi je pripovedoval, da je bil njega dni zelo pobožen župnik v Srednji vasi. Oblaki so grozili s točo, in kmetje so tekli h gospodu, da bi točo ustavil. Gospod je stopil s kmeti vred pred svoje župnišče in se pobožno ozrl na oblake. Grmelo je tedaj prav tako kakor denes. Črna vrana je letela visoko nad župniščem proti Triglavu. Gospod je va-njo s puško pomeril in ji odstrelil pero iz repa. Možje so videli, kako je pero padalo, in kam je padlo. Šli so tja gledat, a niso našli črnega peresa, ampak obstreljen čevelj neke ženske, katero so vsi poznali, a potlej je niso več videli v Bohinju. Ko so možje čevelj prinesli pred gospoda, je rekel, da se je prenaglil, in da ne bo nikoli več toče zaklinjal, da ne pogubi človeške duše. Gospod se je zaklenil v sobo, a pregnal je točo ipak tedaj in vselej s pobožno molitvijo. To je mojemu dedu sporočil pobožen lovec. Ta lovec je potlej mnogokrat streljal na črne vrane. Ob lepem vremenu je vsako pogodil, ob hudi uri jih pa niti obstrelil ni; in ta mož je bil svoje dni najboljši strelec pod svetega Martina zvonom. To je res, čeprav se posmehujete! Tako vam pravim: Če zagovorite točo, nam storite velikansko dobroto, in če hkrati v pekel zakolnete kakovo čarovnico, nič ne de; saj je tako že hudiču zapisana. Vsekako pa je bolje, da se taka baba v pekel pogrezne, preden nam točo naredi, nego da jo vrag vzame šele po toči. Sicer pa že veste, kaj smete, in Bog ne prizadeni greha.“

Oglasi se tresk, ki je bil tudi vodniku pravi grom. Erjavec nas opomni, naj se umaknemo izpod visokega macesna, pod katerim smo stali. Vodnik je pa že med Erjavčevim govorjenjem zopet povzel:

„Čudim se vam, da se nič ne bojite. Jaz poznam gore in oblake, in zatorej se bojim; ne morem povedati, kako zelo! Umekniti se moramo ne samo od drevesa, ampak tudi od te hiše, ki stoji na tistem prostoru, kjer je strela zažgala dva prejšnja stanova zaporedoma. To so gospodu Melkijadu povedali, ko je hišo zahteval prav na starem pogorišču. Prinesel in pokazal mu je tedaj nekdo pravo strelo, katero so v tleh našli, ko so kopali temelj za to hišo. Delavci so hoteli kar delo ostaviti; a vedno trmasti Melkijad ni verjel, da sta prejšnja stanova pogorela od strele, in psoval nas je za babjeverce, predrzno trdeč, da strele sploh ni, in da je tista strela, ki jo je sam imel v roki, zgolj redka okamenina iz dobe pred vesoljnim potopom. Delavci so mu oporekali vsi po vrsti ter dopovedovali, da je že marsikdo našel tako strelo; toda Mlekojed je hotel imeti novo hišo nalašč na tem prostoru vkljub vsem svarilom, in je bil tolikanj brezbožen, da je obetal vsakemu lepo darilo, kdor mu prinese tako strelo in natanko pove, kje jo je našel. Gotovo ima nekaj takšnih strel pod streho, in te vlečejo nebno strelo nase in na hišo.“

Vodnik se je novič čudil, kako moremo biti glede strele Mlekojedovega mnenja; vendar mu je Erjavec potrdil vse to, da se nahajajo mesta, katera si strela posebno rada izbira, in da je lega Mlekojedove hiše zares nekoliko opasna. Bolje bode, da vedrimo v hlevu, ki je nižji od hiše, ako pride do hude ure in treskanja. Vodnik pa takoj pripomni, da je blizu nas prostorna duplina v silni skali. Tam smo varni pred dežjem, točo in strelo, ter smemo brez skrbi za svoje življenje gledati živo bliskanje in poslušati trdo grmenje.

Proti koncu teh pogovorov pristopi Mlekojed in povzame besedo: „Res se nam bliža huda ura z grmenjem, s ploho in morebiti s kakovim zrnjem; a prav tako je možno, da se izpreleti, preden nas zadene. V teh gorah se nevihte naglo zbero, a takisto naglo razprše. Vaš vodnik pa pretirava vso nevarnost in se boji preveč; zlasti se boji v našem kraju redke toče, ker je nemara še nikoli videl ni. Oprostite mu to plašljivost! Naši gorjanci so posebni značaji. O

polnoči vam gredo na Triglav brez svetilke. Brez obotavljanja se lotijo dela, ki malone presega človeško moč. Kadar jim gre za jakost in hasnovito podjetje, so srčni, neustrašeni in predrzni; a proti prirodnim silam so plašljivi kakor vsako živo bitje v naših gorah bodisi človek, medved ali zajec. Gorjanec pozna prirodo največ od nje silne in nepremagljive, od neusmiljene in človeku sovražne strani. Vse njegovo planinsko življenje je boj proti tem ogromnim silam, katerih človekov um in roka ne moreta ukrotiti. Ta sila često prav usodno poseže v gorjansko življenje. Mož je zjutraj zdrav in jak, do večera ga ubije strela, zasuje plaz, v prepad telebi kamen, ki se mu je utrgal pod nogo, ali ga zdrobi skala, ki jo je sprožila visoko nad njim domača ali divja koza. Proti takim silam in njih groznim, iznenadnim činom ni pomoči Zatorej ni čuda, da se nahaja pri nas toliko vraž, ki so stare kakor Bohinj. Bojazen poraja kakor nočne strahove tako podzemeljske duhove, škrate in druge gorske pošasti, ker živa domišljija podtika vse razne usodne pojave brezčutne in mrtve prirode živim, čutečim bitjem, ki svoje čutenje javljajo s sovraštvom proti človeku, kadar prodira v njih bajevno kraljestvo. Baš radi tega je bilo po naših bajkah vsako jezero med gorami nekdaj bogata poljana z vasjo in cerkvijo, in živosluhe babice še dandanašnji čujejo zvonjenje iz pogreznjenega zvonika ob delopustu vélikih praznikov. Vsako bogato rudno jamo čuva ali iz nje rudokopa preganja zeleni škratelj, in takisto so bile prostrane goličave med visokimi vrhovi, ki jih zdaj pokrivajo kameni prodovi in led, nekdaj bohotni pašniki in travniki, a razdejali in pokončali so jih gorski duhovi, ko jih je človek hote ali nehote razsrdil. Oprostite torej našim gorjancem naše vraže, dokler nas ne morete oteti gorskih strahov . . . Skalno duplino, na katero vas je opozoril stari vodnik, svobodno posetite. Prav svetujem vam to! Često sem tam sedeval ob hudi uri in občudoval, kako švigajo bliski med gorenjimi in dolenjimi plastmi gromonosnih oblakov. Vredno je gledati ta redki veličastni prizor, ki vam bo tem bolj ugajal, ker ga boste gledali iz čisto var-

nega prostora. Prav to je potrebno za objektivno opazovanje! Rad bi vas spremil i jaz. Toda skuhati moramo naročeni lek za bolno dete, in hkrati proti vražam braniti vdovo, ki je takisto bojazljiva kakor nje brat. Vabim vas pa tudi vse in zlasti gospo in gospodično, da ostanete pod mojo streho in tukaj prevedrite. Hiša je varna, prestala je mnogo neviht, in ta stoletni, visoki macesen, pod kojim stojimo, ji je tak strelovod, da si boljšega misliti ne moremo.“ —

Odpravili smo se vsi brez Mlekojeda, vdove Mete in njenega deteta proti skalnemu podmolu ob robu visoke planote, in nosača sta nesla dva velika dežnika, katera jima je bil izročil previdni Mlekojed. Naglo smo hodili, ker do dupline smo imeli do dvajset minut hoda. Že smo prehodili blizu četrt ure, potegnil je krotek, hladen vetrič, v hip se je nekoliko razjasnilo okoli nas, in že se mi je zdelo, da se gromonosni oblaki razprše, in da sem se zabadavo veselil divotnogroznega razgleda na razburjeno nebo izpod varnega skalnega obloka: kar se iznenada dvigne vrtinec in debele, redke kaplje padajo med nas. Vodnik nas ustavi, meneč, da več ni možno dospeti pod skalno streho ali do Mlekojedovega doma nazaj, in da nam ne preostaje drugega, nego bežati v bližnjo bukovo goščo. Erjavec pristavi, da strela redkokedaj trešči v bukovo drevo, in da se nam v tej gošči, če gremo bolj proti sredi, ni bati strele, ker drevje je gosto in enakomerno visoko. Če kam trešči, bodo zadeta samo drevesa ob kraju gošče. Potolaženi hitimo v gaj, in ondod najdemo polprazen listnjak s trdno streho, smrekovih skodel, katero pred viharjem varuje na nji razloženo težko kamenje. V varnem zavetju smo, vendar strahoma posedemo v mehko suho listje. V hipu zahrešče nad nami vrhovi starih bukev, vihar zarjove in na vseh straneh se zabliska . . . Blisk nas slepi, grom gluši, ploha škropi. — Bukovi vrhovi in veje se lomijo in telebajo okoli nas na tla. Debela toča buta na našo streho, in se razbija na kamenih po strehi. Trese se listnjak od vihre, in tresemo se mi od strahu, vsi bledi in nemi. Za točo se je vlila huda ploha ne curkoma, ampak tekoma, in naglo je

voda preplavila ves svet okoli našega zavetišča. Še smo na suhem, dočim plavajo v lavi zunaj listnjaka debele toče med ubitimi ptiči, med listi in odkleščenimi mladikami. —

Kakor je pridrevela grozna nevihta, tako naglo je prešla. — Razvedri, razjasni se, in hvaležno ostavimo listnjak, ki nas je obvaroval strele in toče, ter padajočih drevesnih vej, ki nas bi bile ubile, da so predrle streho šibkega listnjaka. —

Vračamo se proti hiši med gredami robate toče, med oskubenimi, okleščenimi drevesi in med travo pomandrano v tla. Skoro pridemo do senožeti. Tam zapazimo sred umazane mlake med plavajočimi bilkami in cvetkami moško truplo. Nosača prebredeta vodo in pred nas prineseta Mlekojeda, otrplega in zabuhlega. Zdravnik je izrekel, da v njem ni več življenja: „Toča ga je potolkla, na tla vrgla in omamila, in potlej je revež utonil v lavi, ki je nastala po plohi.“ Še je v desnici držal star naočniški obodek, in v tem obodku smo našli črnosteklene naočnike. Nosača sta dejala mrliča na veje in ga nesla z nami proti hiši.

Jasno je zopet posijalo popoldanje sonce iznad bežečih oblakov, ko zagledamo iz dalje sleme Mlekojedove hiše. Ni se videlo, da bi bila kaj trpela po streli ali vihri, samo hišni strelovod, stoletni macesen leži na tleh. Zdaj začujemo glasen jok od hiše, pospešimo korake, in ko stopimo v hišo, sedi vdova Meta pri Mlekojedovi postelji. Desno roko ima obezano in z levo sloni ob postelji, na kateri leži nje edinec odet z belim prtom. Zdravnik odgrne prt, otiplje in dvigne otroka ter končno izreče, da je v teh drobnih grodih ugasnila poslednja iskrica življenja.

Vodnika sta nesla mrtvega Mlekojeda naravnost v hišo, kjer sta ga položila na posteljo poleg mrtvega deteta, ne da bi bila kaj izpregovorila ali se ozrla na nas. Potlej sta odela oba mrliča z belo pražnjo rjuho, k posteljnemu znožju primeknila mizico, jo pogrnila z belim prtom, in na prt med dve prižgani voščeni sveči postavila razpelo, sneto s kota nad mizo. Vodnik, Metin brat, je prinesel iz čumnate oljičino vejico in belo skodeljo, v katero je vlil blagoslovljene

vode iz kropilnjaka, ki po stari šegi visi pri sobnih durih. Nato vodnik poklekne pred mizico in izmoli na glas kratko molitev za Mlekojedov večni mir in pokoj. Ko smo molili, se je vdova Meta docela umirila in si otrla poslednje solze, gospa in gospodična sta glasno plakali, in solze so stale v očeh nam štirim gospodom, dočim se je brala na licih obeh vodnikov zgolj resna udanost v nepresodno usodo. —

Pokropili smo oba mrliča in stopili iz zagate žalostne hiše pod milo nebo in veselo sonce. Tam nam je vdova Meta tako govorila o poslednjih trenutkih svojega deteta in našega gazde: „Ne dolgo potem, ko ste odšli proti rupi, je stric Melko v hitrici skuhal lek za otroka, ga ocedil in osladil ter mi rekel, da bo sam pokazal, kako naj se otroku ponuja ta osladna pijača, da se mu ne pristudi. Nato stopi na prag, pogleda na oblake in mi pove, da dobimo zelo hudo vihro; vendar se nama ni bati. Zdaj se začne jeziti nad svojo pozabljivostjo in stikati po vseh predalih in shrambah. Našel je neke naočnike, in takoj oblekel debelo suknjo in ponošen klobuk. Stopim predenj in mu trdo rečem, da sam sebe pogubi, če gre v takem vremenu za vami. Naglo odgovori, da mora in mora gospe prinesti črnosteklene naočnike, ker bi gospa sicer oslepeli od samega bliskanja. Zastavila sem mu pot, ga prijela za roko in milo prosila, naj ne bo tako nespameten, ko vendar ve, da še nihče ni oslepel od bliska; saj mižimo, če je bliskanje prehudo. Če pa gospa ne morejo prebiti brez njegovih črnih naočnikov, jih jaz ponesem za njimi. Jerbas si narobe poveznem na glavo in ga pokrijem z rjuho; in nič mi ne moreta dež in toča! Anti ne slišite, sem dejala, kako šumi nad nami po toči? Kar dajte mi jerbas in naočnike! Stric pa zamrmra, da nima jerbasa pri hiši, porine me na stran, in se spusti v tek. Skočila sem za njim in klicala, naj se vsaj odene z debelim gunjem; a ni me poslušal, ampak tekel je, kakor bi imel komaj dvajset let. — Pogubila ga je končno njegova stara, nepremišljena trma. Takšna smrt zaradi ubornih, nepotrebnih naočnikov! Ali ni to grozno? — Nato sem se vrnila v hišo, poiskala v

čumnati oljičini vejici, in jih položila med žerjavico na ognjišču. Dim blagoslovljene oljike ni odgnal hude ure, ampak čez malo časa zatuli vihar, in trdo zagrmi, da so kar zašklepetale šipe v oknih. Otrok je bil nemiren, in mene je bilo strah, ko je tako silno grmelo prav nad mojo glavo. Spomnila sem se, kako sploh ljudje govore, da je tej hiši že od nje postanka namenjen razdor po streli. Kaj sem hotela? Bežala sem z otrokom v burjo in točo pod ta macesen, ki se je nad sto let branil viharja in strele. Vsaka mati bi bila storila tako, kakor sem jaz! Toliko da stopim pod košate veje, in posadim otroka na blazinico v okroglasto kotanjo macesnovega debla, da ga tam odenem in svojim telesom varujem proti burji in plohi, že me nekaj puhne ali vrže in omami. Ko zopet oči odprem, občutim bolečino na desni roki, in ležim na tleh. Naglo vstanem in se sklonim nad otroka, ki je sedel, kakor sem ga bila posadila, ob macesnovem štoru. Kako in kdaj se je porušilo drevo ne vem. Primem otroka in ga nesem v hišo, v toči in burji. Tam ga kličem, tresem, mikam ter močim z vodo, vinom in žganjem. Vse je bilo zaman! Tako mi je planina v pol leta vzela moža in otroka. Vendar — izidi se božja volja!“

Meta je urno odšla k mrličema v hišo. Mi drugi smo si pa ogledali poraženi macesen, katerega veličavo smo videli stoprav zdaj, ko je ležal mrtev na tleh. Strela ga je razprala in malo nad otrokovim sedcem presekala. Veliko je imela opraviti z ogromnim drevesom, in ni ji bilo treba izkazovati svoje požrešne sile i nad drobnim detetom! — Dihali smo krepilni, ohlajeni vzduh in radovali se razgleda skozi očiščeni zrak v dolino in planino. Kako so nas k sebi vabili gorski velikani, pobeljeni s čistim, mladim snegom, in kako blizu so se nam videle njih častitljive glave. To bi se zdaj prijetno hodilo proti Velemu polju! —

Gospôda iz Primorja je krenila z gospenjim vodnikom v dolino proti Stari fužini, kjer jih čaka voz. Jaz sem pa našemu prvemu vodniku rekel, naj ostane pri Meti in mrličih. Pot do Srednje vasi sam poznam, in s profesorjem Erjavcem bodeva pri uči-

telju Grmu vse naročila, kar je treba za zvonjenje in pogreb.

Še enkrat sva se ozrla na bleda mrliča, ki sta bila pred dvema urama jaka in zdrava. Erjavec se je posebe poslovil od cvetličnjaka, ki je bil ves pomandran in oblaten. Davi se je Erjavec čudil tem bogatim nasadom samih redkih gorskih rastlin in pohvalil mi je izredno učenost našega gazde. A nocoj so se moževe vede in najdbe odele z večnim molčanjem, in nikoli več ne bode cvetela krasota planinskih rož med kamenimi ogradi zapuščene in pozabljene Melkijadove „akademije“.

Olajšalo se mi je srce, ko sva z Erjavcem iz veličastnih, a hkrati tako groznih planin dospela v dolino. Sporočila sva v Srednji vasi učitelju Grmu, kar nama je bilo naročeno, in povabila sva ga, da naju spremi do Bistrice. Ko prideva iz Srednje vasi na cesto, srečujemo samo vesele obraze, in opazujemo, kako je njivo in travnik oživil blagodejni dež, katerega so že nekaj dni željno pričakovali. Med bujnimi prizori veselega življenja zadone mrtvaški zvonovi od zvonika svetega Martina, in naše misli se vrnejo na grozne planine. Tedaj sem rekel Grmu: „Čudno je delovalo naključje. Vdovi Meti je umrl otrok, ki je bil edina ovira njeni novi povoljni možitvi; a Mlekojed je moral slovo dati življenju prav tisti dan, ko se je rešil starih bridkosti, ko se je novič pomladil, kakor je sam povedal, in mu je prvič posijalo jasno sonce pod večer njegovega dozdaj tako mračnega življenja.“

Učitelj Grm živo prereka: „Ne iščite naključja, kjer ga ni! Meta bi ne bila vdova, da ni bil nje mož tako predrzen. Čul je že tisto votlo grmenje plazov visoko na gori, in svarili so ga tovariši; a tekel je mimo skalne stene, ker je zaupajoč svoji jakosti menil, da prehiti prodirajoči plaz. Meta bi denes ne jokala za otrokom, da je ostala mirno v Mlekojedovi hiši. Bila bi tudi ostala vkljub vsi babji veri, da ni v Mlekojedu skipela tista mladostna bedastoča in starostna trma, ki mu je odvzela vso previdnost. Kaj mu je bilo treba teči za staro gospo v tako grozni vihri? Naj bi jo bil doma počakal ali pridržal! Naključja,

bodisi srečnega ali nesrečnega, ni v človeškem življenju, in verovati moramo, da celo vrabec ne pade raz streho brez božje volje. Sreča in nesreča prideta od Boga. Naši gorjanci bi obupali brez te vere; zatorej jim je ne moremo jemati. Vi, v visokih šolah razsvetljeni omikanci, se radi pobahate, da ste se speli nad tesno obzorje kmeta in tistih, ki živimo med kmeti. A povem vam, da ste se hkrati speli nad tisti blaženi mir in pokoj, katerega kmetu podaja vdanost v božjo voljo, in da plavate in tavate v sami nezadovoljnosti z vsemi človeškimi razmerami. Meni bolj ugaja kmet, ki je zadovoljen. nego človek, ki ni zadovoljen s tem, kar popraviti ne more, in česar nihče ne bo prenaredil. Vi takisto o sreči in nesreči drugače sodite: Sreča, ki vas doleti, je plod vašega zaslužka; a nesreča je čin sovražne usode. Naš gorjanec je bolj dosleden, in jaz z njim vred sodim, da so nesreče posledice človekovih napak, napuha in prešernosti. Nesreča je ali pokora ali kazen in zatorej koristna, ker pokora pripelje človeka na pravo pot, kazen pa svari druge ljudi, da ne posnemajo človeka, kaznovanega z nesrečo. To nas uči vse Mlekojedovo življenje. Kolikrat je trpel pokoro za svojo prešernost in nepreudarnost. Ko ga naposled vse pokore niso pripeljale na pravo pot, in so v nadšestdesetnem dedcu zarojile ženitovanjske muhe, onda je morala priti kazen, ki je porazila nepoboljšljivega moža. Veliko nesreče je na svetu, a bilo bi je mnogo manj, da je med nami več pokorščine. Malokateri oča ima čas in sposobnost, da bi mogel sam vzgojiti svojega otroka; a vsak oča mu čisto lehko vtepa pokorščino, ki je podlaga vsi vzgoji. Starši so premehki, in često propovedujem zabadavo, da ima breza zato belo kožo, da jo vidimo tudi ponoči. Kako veselje ima učitelj nad pokornim dečkom! Toda, kjer ni delovala očetova brezovka, tam ne more čudežev delati učiteljeva leskovka. Mlekojeda je popačila domača, mehka vzgoja brez šibe, kar mu je prav povedal tisti komisar na Blejskem gradu. Da sem bil jaz onda učitelj v Bohinju bi bil rekel Roku: Pusti dečka na domu! Dober kravar in konjar in priden gospodar ti

bo. Če ga daš v šolo, ti pa prizadene težave in sramoto, ker bistra glava brez duha pokorščine in ponižnosti pelje v nesrečo.“ —

Učitelju. ki je govoril prepričano in prepričevalno, sem odgovoril po svoje: „Res se ne godi nič brez božje volje; toda Bog. ki dopušča celo greh, gotovo dopusti tudi slučaj ali slučajno nesrečo. Kratkoumni človek ne sme božje previdnosti tako soditi, da šteje vsako nesrečo za pokoro ali kazen. Naš Melkijad se je vse žive dni pokoril zaradi usodnega krstnega imena, a tega imena ni prav nič sam zakrivil. Glede duha pokornosti in ponižnosti tudi nisem čisto Vašega mnenja. Vse kar je prav! Nepokornost na pravem mestu in o pravem času je bila često jako koristna že pri deci. kaj še bolj v svetovni zgodovini. Z vtepavanjem duha pokornosti po stari šegi in v besede doslovnem pomenu ste vteptali marsikateri značaj. Ta in oni sin iz poštene, ponosne kmetske hiše je dosegel visoko službo in dostojanstvo, a toliko je bil navzet duha pokorščine in strahu pred „temi naprejpostavljenimi“, da je v sebi zatajil prirodni čut človeških pravic, in se tako očitno kakor podlo ogibal vsakega suma, da je v njem še kaj slovenske zavesti. Take može, ki so zgolj okičeni stroji in točno delujoči avtomati, ste nam nekoč postavljali v zgled! Takisto nam niste mogli prehvaliti ponižnosti. To mi je presedalo zlasti tedaj, ko ste rabili za „ponižnost“ grdo, a značilno besedo „pohlevnost“. Malo drugače izgovorimo pa imamo „pohlimbnost“. Enako se dogaja pri vzgoji. Gotovo Vam je že izpodletelo, da ste vzgajali poslušnega pohlevnika, a vzgojili vrtorepega pohlinjenca. Sicer smo pa Slovenci že sami ob sebi preveč ponižni, in koristilo bi nam nekaj več moštva in ponosa. — Ne oporekam, da odgoja bodi stroga, in da temelji na pokornosti; vendar mislim, da je prislovica „šiba novo mašo poje“ že davno zastarela. in da se odgojiteljska strogost more vršiti brez šibe in palice Že domača beseda „strahovati“ nas uči, da delujmo bolj s strahom pred šibo nego z bolečino od šibe, in da žugana šiba več zaleže nego švigana. Izvestno gojenca bolj izpametuje na drugih

gledana ali na sebi čutena posledica nepremišljenega ali zlobnega čina nego drvena in duh drvenujoča palica, ki često v otroku budi samo črt in domnevo, da je bil tepen zgolj zato, ker je imel koritelj oblast in moč. Naš Melkijad ni bil zato nesrečen, ker je na očetnem domu premalo pela šiba, ampak zato, ker v mladih letih ne doma niti v Ljubljani ni našel dobrotnika, ki bi mu bodisi mehko ali strogo blažil srce in krotil voljo. Bil je v tem obziru sam svoj in zapuščen. Zamudil je pravo dobo, in zato mu je bilo vse življenje sama vzgojna šola strogo strahujoča. Veliko enakih zgledov nam podaja vsakdanje življenje. Koliko mladeničev bistre glave in zlate bodočnosti se je izpridilo in pogubilo, ker se niso učili nekaj krotiti, nekaj bodriti svoje volje ali, recimo, svojega srca? Oprostite mi, ko Vam povem, da je Vaša šola zakrivila tudi te. Tisti nesrečniki so se učili, a niso se hkrati vzgajali. Novorojenec, bodisi v kmetski koči ali v kraljevi palači, ne prinese na svet nič drugega nego prirodni nagon sebeohrane. Ako se potlej ne vzgaja, blaži in lika, onda mu bo vse življenje samo delovanje tega nagona; zgolj boj za obstanek, za ohranjevanje in uveljavljenje svoje osebnosti. To bi bil boj vsakogar proti vsakomur na vse možne načine in z vsemi možnimi sredstvi. Vzgoja je torej zares neogibno potrebna vsakemu človeku. Rekli ste ravnokar, da naš kmet nima časa in sposobnosti, da bi sam odgajal svojo deco. Pač se pohvali, če se mu otroci dobro vedejo; a hkrati se brani ustanovitve novih osnovnih šol. V Bohinju sta samo dva učitelja nastavljena; koliko je pokrajin, kjer ni nobenega. Vlada ve, da so poglavitna podpora vsake države dobro vzgojeni pošteni državljani. Vendar je dozdaj veliko premalo storila za prospeh splošne omike. Premalo je šol, in tam, kjer so, pogrešamo strogega reda; torej ni povoljnih uspehov. Najhuje je pa to, da so sedanje osnovne šole pred vsem učilnice v ta namen, da bistrijo um in pamet, in da je učiteljem na voljo dano, ali naj in kako naj deci vcepljajo tisto vestno nravnost, katere nedostatek kaznuje človeška družba na tem in Bog na onem svetu. Obupal bi človek gle-

dajoč, kako malo ali nič ne napredujemo. Vendar tolažimo se! Obča zgodovina in statistika nam podajata neovržno resnico o človeški poboljšljivosti in dovršnosti ter pričata, da človeška družba stalno in podirajoč vse ovire napreduje v omiki, nravnosti in blagostanju. Dospejemo torej končno tudi mi do dobe splošne, dobre vzgoje, in pošten značaj se bo celo čislal nad blestečo vedo. Živela bodočnost!' —

Ozrl sem se na Erjavca, pričakujoč, da me pohvali. A ni me pohvalil, ampak izpregovoril: „Blaga nada, da dospejemo do zlate dobe obče omike, in da bode poštena značajnost celo nadkriljevala blestečo učenost, to zaupanje v zakrito bodočnost ostane zgolj lepa sanja, dokler Bog človeka ne preustvari. Kaj takega pa ne pričakujemo vobče; saj se celo posamezni človek čuti tako dovršenega, da ne želi, da bi ga Bog preobrazil ali z izkušnjami starosti nazaj potisnil v hlepenje mladosti. Ne tajim, da bo človeštvo napredovalo. Napredovalo bo celo tako sijajno, da sedanji rod o tem še pojma nima. Napreduje že zdaj, čeprav napredka ne vidimo dosti, ker je počasen. V izboljševanju človeških razmer ni skokov, in povsod moramo računati z danimi faktorji, ker vsa bodočnost temelji na sedanjosti. Občo vzgojo činujeta rodbina in vnanji uk. Glede rodbine veli duhoviti Francoz: če hočeš srečno živeti, vzgoji si svojega deda! To je jako težavno. Zakaj mnogo otrok je neprevidnih že v izberi svojih očetov, kaj šele v izbiri dedov, katerih imamo vsak po dva. Od obeh dedov in od očeta smo nemara podedovali nravstvene hibe. Navadno ženin in nevesta stopita pod zakonski jarem, ne da bi se bila poprej učila, kako se vzgajaj deca. Mnogi zakonski se tega tudi pozneje ne uče. Neizprosna posledica temu je, da mnogo očetov in mater ni sposobnih, da bi izpolnovali svojo najsvetejšo dolžnost. Tako se često že v zibeli snuje življenska tragedija bodočega moža, državljana; zakaj vzgoja mnogih otrok je zgolj skupno delovanje nravstvenih napak otroka na eni in roditeljev na drugi strani, dočim med njimi posreduje ali šiba očetova, katero največ vihti jeza, ali milost materina, katera v slepi ljubezni nekaj pri-

jenjuje otrokovim napakam in nekaj nasprotuje očetovi jezi. — Osnovna šola potlej pod svojo šibo vzame vse otroke, dobre in slabe, razen tistih, ki si smejo vsled gmotnih sredstev privoščiti posebno odgojo ali odgojilnico; a prav ti poslednji otroci so često najmanj previdni v izbiri svojih roditeljev. Šola bi bila sama čudodelavnica, ako popravi vse napake in nedostatke domače vzgoje. Noben učitelj ni vsegaveden in vsegamogočen, torej se ne more ozirati na posebna duševna svojstva posameznih učencev, katera se šele poleg uka počasi razvijajo, in takisto ne ve popravljati napake domače izgoje, katere se mu često nalašč prikrivajo. Ker ne smemo segati po tem, kar nam je samo ob sebi nedosežno, torej osnovna šola ne more biti vzgojilnica za vsakega otroka posebe, ampak bila je dosle in bode odsle pred vsem učilnica za vso deco vkupe, in tudi v bodoče bo učitelju na voljo dano, ali naj, in kako naj poleg vzgajanja vse dece vkupe vceplja nravstvene resnice posameznim učencem, bodisi z opominom bodisi s kaznijo. V srednjih šolah se pač ponove in celo z dokazi podpro vse moralne resnice, katere smo čuli v osnovnih šolah, tudi se strogo kaznujejo vsi prestopki teh resnic; a da naj so te splošnji, človeški prosveti namenjene učilnice bolj vzgojilnice nego učilnice, ne more nihče po pravici zahtevati. Visoke šole služijo nekaj znanosti sami na sebi, ali v nje najvišjem pomenu, in nekaj državnim koristim, ker država sme zahtevati, da dobi iz teh šol spretnih, na vrhuncu znanosti stoječih služabnikov. Po značajnikih ali možeh pravih, neomahljivih nravstvenih načel se baš ne vpraša toliko. Zgodovina nas marveč uči, da so bile često dozdevne koristi te in one države take, da jim značajnik ni mogel služiti. Kadar se naj umakne ravna, jasna pravica; kadar je z blestečimi lažirazlogi okititi krivico, da zadobi videz pravice in zastoluje namesti nje; kadar je nasilje, da se razširijo državne meje, ali vtesné pravice državljanov, proglasiti za čin potreben v države ohranitev; kadar se sploh zahteva v prospeh dozdevne državne koristi delo. katero bi bilo v navadnem družabnem življenju hudodelstvo: onda značajnik odkloni svoje

sodelovanje. A država takisto ne išče njega, ampak brezobzirnih, lokavih, razboritih izvrševavcev svoje volje. Kadar se pa posreči takšno smelo in negotovo podjetje, tedaj izvršitelja slavijo in preslavljajo; a tebe kamenajo zaradi bogokletstva, če rečeš: neumno ljudstvo! Kaj malikuješ, ko je tvoj pabog tako podel v nravstvu kakor vznosit v umstvu? . . . . . Vendar, ljubi gospod Grm! Veliko, prav veliko je storila osnovna šola, naša oskodna kmetska šola za nravstveno vzgojo našega naroda. Moj prijatelj pretirava, prevračujoč napake redkih posameznikov na ves Vaš častitljivi stan, ko trdi, da sedanja šola uteptava značaje in odgoja hinavce. A pretiravali ste tudi Vi, dolžeč kmeta, da nima zmožnosti za vzgojo svoje dece. Anti Vam ni znano, da so v srednjih šolah baš otroci kmetskih staršev najbolj marljivi, poslušni in nravni učenci? In kadar Vam v osnovno šolo med kmetsko deco zaide deček gosposkih staršev, ali nimate baš ž njim največ križa, ko je sam neposlušen in povrh še pohujšuje svoje sošolce? Torej kmet svojega otroka precej dobro odgoji in mu vcepi nemara celo brez šibe dokaj nravstvenih resnic, preden ga izroči javni šoli. Kaj je temu vzrok, Vam takoj razložim, samo da se zopet malo prestopimo.“

V tem hipu nas preseneti močan klic: „Hoj, božji ljudje, postojte še malo!“

Ta klic nam je na ušesa udaril iz čebelnjaka, stoječega onkraj visokega kamenega plota, pred katerim smo stali ob vsem Erjavčevem govoru. Stopili smo previdno tik plota, ne da bi se ga doteknili. Zakaj kameni plotovi so zloženi kakor na proglico, in če se ga neprevidno dotakneš, dobiš kamenja na noge več, nego je koristno kurjim očesom. Na poziv Grma, ki je poznal čebelnjak in gospodarja, se izkobaca skozi nizka zadnja vratca izpod strehe in zravna se pred nami suh, dolg mož prijaznega obraza. Pozdravi nas in pove: „Čebele pasoč sem poslušal, kako je nekdo izmed vas po pravici govoril o malopridnih mestnih otrocih in gospodih ter tudi, kakor se spodobi, okrcnil našega gospoda Grma, ker so mu naši otroci preveč razposajeni, in ne piskajo kar na potip

liki piščalke njegovih orgel. Zdaj Vas pa prosim, da bi kar tukaj povedali, zakaj smo mi Bohinjci tako dobri očetje. Spremil bi vas po poti, pa se ne spodobi, ker sem v coklah. Zato prosim, postojte malo! Saj se vam ne mudi, ko samo pohajkujete.“ —

Erjavec se nasmehne in obljubi ostati.

„Kdo pa ste?“ vpraša kmet. „Iz Bohinja niste, ker govorite tako učeno, da še polovice nisem razumel. Zdi se mi pa, da sem Vas že videl v Bohinju.“ —

„Morebiti res,“ odgovori Erjavec. „Bil sem v dijaških letih pri Savici in obhodil zgornjo in spodnjo dolino. Zdaj učim mladino kakor vaš gospod Grm; samo da so moji učenci poprek za glavo veči od njegovih.“

„Zato ste pa za glavo učenejši od gospoda Grma. Pa brez zamere!“ pristavi kmet, ozrši se na Grma. —

Grm in jaz sva se zasmejala. Erjavec, preslišavši kmeta, nadaljuje svoj govor blizu tako: „Nravnosti ali, kakor bi Vi rekli, spodobnega, pred Bogom in pred ljudmi poštenega vedenja, se uči vaš kmetiški otrok nekaj sam v cerkvi, in nekaj mu oče in mati doma ponavljata, kar sta si več in bolje zapomnila iz krščanskega nauka. Smem celo reči, da vaši otroci v šolo prineso malone vse za življenje potrebne nravstvene resnice. Kolikor poznam vaše šege in sem posebe posnel iz povesti o Rokovem ženitovanju, si vaši ženini svoje neveste izbirajo po praktičnih načelih in ne po golem slučaju ali po slepi strasti. Potemtakem so vaši otroci dokaj previdni izbirajoč si roditelje. čemur posledica je ta, da so nravstveno dobro odgojeni, in in da v šoli, bodisi v mali ali véliki, morebiti ne čujejo nobenih moralnih resnic, katerih bi ne bili že doma preučili s skrbno materjo, sedečo za kolovratom. — To, gospod Grm, Vam nemara ni verjetno; vendar je čista resnica. Moralnih resnic ni mnogo, in vse se dado izvesti iz enostavne vsakomur znane božje zapovedi: Ljubi Boga čez vse, in svojega bližnjika kakor sam sebe! Te resnice so tako stare kakor krščanstvo in nikoli se ne izpremené, ker se tudi krščanska vera ne bo izpremenila. Za spoznanje moralnih resnic pravzaprav ne potrebujemo ne nižjih

ne višjih šol, ker že bistvo teh resnic zahteva, da naj so tako priproste in samoumevne, da smemo njih znanje zahtevati pri vsakem kolikaj razsodnem človeku. To se tudi zahteva, in vsakdo, ki se ne vede po njih, je kaznovan pred Bogom, kakor nas vera uči, ali pred človeško družbo oziroma pred državo, ki je človeške družbe oblastvo, kakor nam kaže vsakdanja izkušnja. Vera in država torej branita moralne resnice, da se izpolnujejo. Izvestno pa je država nedostatna zaščitnica morale, ker ne zasledi vsakega kaznivega čina, in često zločinstva, kateremu je prišla na sled, ne more kaznovati, Takisto bi bila naša morala malo vredna, ako bi človek svojo sebičnost in svobodo krotil samo v toliko, kolikor se mu je bati kazni od človeške oblasti. Morala potrebuje torej močnejše zaščitnice, in ta je vera. Hkrati z moralnimi resnicami se v detinsko dušo vlivajo verske resnice, in ž njimi se v človeku porodi vest; tista vest, katere otroku ne vtepe nobena šola, nobena šiba. Vest, hči vere, je tista nikdar speča opominjavka, ki nam vedno glasno govori, kaj je prav, kaj napačno, in da naj poravnamo, kar smo zakrivili. Vest stoprv dela nravstvene resnice trdne in stanovitne ter njih izpolnovanje zaslužno. Kdo bi pač krotil prirojeni nagon sebičnosti, kdo se odtegoval maščevanju, nasilju in hudodelstvu, kadar gre za njegovo korist, in se ni bati meča kaznujoče pravice človeške; ako nima verskega prepričanja, da biva nad nami večni sodnik, ki kaznuje celo zlobne namene, in pred čigar očesom ni skrito nobeno človeško dejanje?“

„Prav ste jo rekli,“ se oglasi kmet za plotom. „Zapomnite si, gospod Grm, kako so ta učeni gospod obrazložili, da se naši otroci doma več nauče nego v šoli!“

„Še malo poslušajte!“ izpregovori Erjavec, „in prav me razumite! Zdaj izpustimo vodo na drugo kolo. Rekel sem Vam poprej, gospod Grm, da so moralne resnice, spojene z vero in vestjo, vsakemu človeku tako potrebne, kakor da so njegovo bistvo; da so temelj obstanku človeške družbe; in da so stanovitne in neizpremenljive. Baš zato, ker so stano-

vitne, ker se ne izpreminjajo, ker se v njih ne dogajajo nobene nove iznajdbe; baš zato ne morejo napredovati. Ako one ne napredujejo, onda samo in zgolj na njih podlagi tudi ne more napredovati človeška družba. Vsa človeška zgodovina in vse vsakdanje potrebe nas pa silijo v napredek in v izboljševanje sedanjega stanja, ker hrepenenje po napredku, po višji blaginji je bistvo človekove čudi. Torej moramo v dosego neizogibnega, potrebnega napredka uporabljati druge resnice, in sicer takšne, ki napredujejo s človekom vred in niso tako neizpremenljivo stalne kakor moralne resnice. Te druge resnice so pridobljene resnice človeškega umstva. Koliko je človeški rod v teku stoletij napredoval v umskem delovanju, v preučevanju prirode in v porabljanju njenih poprej neznanih sil? Koliko umstvenih resnic in iznajdeb, o katerih se najduhovitejšim miselcem starega in srednjega veka niti sanjalo ni, je zdaj obče imetje vseh omikancev? In te resnice prodirajo po zemlji, pospešujoč napredek in omiko. Z rastočo omiko raste gmotno blagostanje in se manjša človeška beda. Uči nas izkušnja, da je posledica vsaki stalni poboljšavi človeških razmer: poprava životne udobnosti in občega zdravja, podaljšava tiste dobe človekove, v kateri je najsposobnejši za delo, in zmanjšava telesnih in dušnih hib in zločinov; saj veste, da baš gladni želodec provzročuje največ hudodelstev. — Če sodelujemo pri razširjanju omike in izboljševanju družabnih razmer človeških, izpolnujemo božjo zapoved ljubezni do bližnjika, in vsako naše koristno delo bo obrodilo stanoviten sad. Če se temu častnemu delu odtegujemo, prestopi zgodovina preko naše sebičnosti in malomarnosti na dnevni red. Zakaj omika z vsemi vedami, ki bistrijo um, bo napredovala do nedoglednih mej, ki so postavljene človeškemu umstvovanju, in nastopala bo razrušivši vse in vsakršne ovire. — Vendar sem rekel v začetku tega premišljevanja, da je zgolj sanja, da kdaj dospejemo do zlate dobe, ko bo vsakdo dobro vzgojen in omikan. Človek nikdar ne premaga svoje človeške slabosti in nepopolnosti, in vedno napredujoč pride v časa teku do vrhunca, a ker naprej

stopati ne neha, je nadaljnja hoja od vrhunca nizdolu samo nazadovanje. To je usoda vsega človeškega delovanja, in zatorej ne bodo nikoli vsi ljudje nravstveni, nikoli vsi omikani in noben človek, noben narod ne bo popolen v vseh ozirih. A to nas zdaj ne skrbi, ker daleč, daleč imamo še do vrhunca! Nujnejša nam je druga skrb. Velik razloček med moralnimi in umstvenimi resnicami je ta, da se prve človeku usiljujejo, ko se vsakdo mora po njih ravnati, in se druge dajejo na prosto voljo in izbiro. Neizpolnovanje prvih se kaznuje, zametavanje drugih bi smelo biti brez kazni. Vendar to ni tako. Zakaj družabna in gospodarska zgodovina posameznih ljudi in obča zgodovina človeška nam nasproti kažeta grozno resnico, da nesrečno za bedo pogine posameznik, in da se v človeški zgodovini porazi narod, ki je od sebe odrival omiko in zanemarjal napredek. To je resnica, ki se neizprosno izvršuje dan na dan. — Ozrimo se nekoliko po Bohinju! Vaši deželici je stvarnica podarila zdravo, milo podnebje, najboljše njive in travnike, planine z obilno pašo, gozde z najboljšim lesom in neusahljive zaklade rudnin. Ogradi neprestopnih gorá so jo obvarovali Turka, ki je toliko let plenil, požigal in moril po vseh pokrajinah okoli vas. Tukaj niso razsajali klativitezi in roparske čete. in nihče ni zahteval tiste neznosne tlake, kakor drugje. Vi celo beračev ne poznate, kakor pravi pregovor, in vaše nravstveno vedenje je bilo vsekdar vzorno. Kako srečno, kako udobno bi moral živeti sedanji rod, koliko bogastva bi se bilo moralo nabrati med vašim varčnim ljudom in ob tolikih prirodnih pridelkih, kako bi morali prekašati v teh obzirih vse pokrajine okoli vaše doline, katerim stvarnica nikakor ni bi bila tako radodarna kakor vam, sedečim v sredi v zlati skledi? Vendar ni, kar bi moralo biti. Stranec, ki pride v vašo dolino, se pač divi v nebo strmečim vršacom, zeleni Savi, mirnemu jezeru in črnim jezercem, slapovom Savice in Bistrice, drugim grmečim šumom in vsem raznim prirodnim čarom, a nikakor ne občuduje vaših družabnih razmer, ko občega, veselega blagostanja ne more zapaziti. Pač vidi veliko raznovrstne

imovine, a povsod se mu vriva domneva, da ste si vse, kar imate, pritrudili s težkim delom, in priborili z vztrajnim premagovanjem skope prirode, in da vse takisto tesnobno čuvate in skrivate, kakor da se vam utegne na hip izmekniti, kar vam je pridobilo dolgoletno prizadevanje. To je kazen stoletnega zaostajanja v omiki in napredku. Zaostali ste in še zaostajate v občem blagostanju. Vaši železniki so do Zoisove dobe dobivali rudo in oglje in narejali železo vse po zastarelih rokodelskih izkušnjah brez vsake učenosti; torej vse slabo in potratno; vaš starodavni kmet je domače platno in sukno, maslo in sir izdeloval rod za rodom vedno enako in niti zapazil ni, da Tolminka bolje prede, Ločan svoje lepše platno draže prodaja, da Blejec napravlja izvrstno sukno, in da Bolčan prav v tistih planinah kakor Bohinjec dela sir, ki se drago prodaja, dočim se bohinjski težko spravi v denar. Vsega tega naši očaki niso videli in nemara celo niso želeli poprijeti se napredka svojih sosedov, češ, da jim tega ni treba. (Opomnim, da se je to govorilo leta 1860.) Prvo faro ste dobili stoprav pred dobrima dvema stoletjema, in ostali dve pred kakimi sedemdesetimi leti. Prva in vedno še edina cesta iz Bohinja se je zgradila tudi s koncem preteklega stoletja; a vaši dedje je niso radi delali boječ se tujih vlačugarjev in beračev, in da ne bi po zložni cesti izginilo preveč vrednotin iz Bohinja. Kratkogledi ljudje! Kadar motrim vaše lesene hiše, ki so ostale iz prejšnjih stoletij, me izpreleti groza. Kako strašno žetev je imela smrt v teh temnih, tesnih, nizkih prostorih, kadar so po naših pokrajinah razsajale iztočna kuga in črne koze! Kako so divjali požari med vašimi stisnjenimi, natlačenimi poslopji in uničevali vse, kar ste si privarčevali rod za rodom? In še dandanašnji gradite svoja poslopja, kakor da se niste ničesar naučili. Prostorov za človeško bivanje je povsod premalo, in pri njih ne gledate dovolj na svetlobo in zdravstvo. Malo ne po vseh vaseh so hiše tako nakopičene stavba tik stavbe, da pogori vsa vas, če ogenj zaseže streho ene hiše. Po stari navadi, zlasti v zgornji dolini, se preveč ukvarjate in pehate z goro in planino in to često z

očitno nevarnostjo za življenje; ko bi vam morebiti več nego gora ali planina in vse to za manjši trud podajala doma v dolini njiva in travnik, ako se naučite umnega kolobarjenja, in jima privoščite več tistega gnojila, katero trosite po ulicah in dvoriščih, ki so često liki mali ribnjaki. Koliko koristi bi vam donašalo sadjarstvo, a tega niti ne poznate. Povsod vam je več do stare navade, nego do izkušnje naprednih sosedov. Zato po pravici tožite, da žulji vaših rok nimajo blagoslova, in da se je vašim dedom bolje godilo. A verjemite mi, da se jim ni godilo bolje! Zakaj stari časi so bili, kolikor nas uči zgodovina, bedni časi; in mi jih hvalimo zgolj zato, ker nimamo nobenih dokazov, da so bili boljši od sedanjih. Tudi vaši dedje so hvalili staro tožeč svojo dobo. -- Umen gospodar računaj z bodočnostjo ker samo ta je v njegovi oblasti! Preteklost s tisto neresnično zlato dobo nekdanjo nima zanj drugega nego očitanje resnice, da ima nova doba nove potrebe, in da novim potrebam ne moremo zadoščati s starimi sredstvi. Kaj je torej vzrok vašim težavnim razmeram?“

„Prav ste rekli učeni gospod!“ se oglasi kmet izza kamene ograje. „Novih potreb je preveč; starega denarja premalo“. —

Erjavec se obrne h kmetu in izpregovori glasno: „Tega nisem rekel; a to Vam povem, da potreba sama denar dela, ko razbistruje človeški um. Denar vam leži na njivah, travnikih in vrtovih, celo v planinah, a ne vidite ga. Največ zakladov pa imate v svojih možganih; a nihče vam ni kazal, kako naj se izkopljejo. Da pridete do vse svoje dozdaj speče imovine in da potlej stanovitno uživate obresti, vam je najprej potrebno, da se lotite obdelovanja svojih možgan. To je bolj počasno nego težavno. Otresite se podedovanih navad, ki se ne ujemajo s sedanjo dobo! Kadar se na primer ženite, vas hudo bole pristojbine za poroke in ženitna pisma; in skoparsko vam je, ako ne potratite vsaj dvajsetero toliko za ženitovanjske oglede in obede. Kadar umre hišni gospodar, je takista tožba. Pristojbine so vam neznosne, zato pa petero toliko stane osmina ali živi večer. Iznebite se

dalje starih vraž, od katerih so nekatere jako kvarne in celo hudodelske, a druge tako smešne, da bi se jih morali sramovati. Snoči sem v nekem produ pri Koprivniku pregledoval kamenje. Pridruži se mi pameten možak. Ko sem mu povedal, s kako vednostjo se pečam, in mu pokazal nekaj redkejših rudnin, sem takoj izprevidel, da mož trdno veruje, da vem, kje se nahaja zlata ruda v vaših gorah. Povedal mi je, da je lani na Sveti večer tam blizu zlatica cvetela in obljubil velik dar, ako mu natanko izmerim grudo, pod katero leži zlata ruda. Zavrnil sem ga z resno besedo, da v kamenih skladih bohinjskih ne more tičati zlato, in da ga tudi tisti Benečani, ki slovijo v vaših pripovedkah, niso niti za zrno pričarali iz Bogatina. Takoj se je na moževem obrazu izpremenilo zaupanje v očitno nezaupnico. Ko sem namreč dalje rekel, da dobi zlato rudo prav po ceni doli v Ljubljani, ako si nabavi knjig o umnem kmetovanju, o živinoreji, o sadjarstvu in čebelarstvu, onda je ostavil mene in moj prod opomnivši, da Bohinjec ni tako neumen, kakor se meni zdi. Davi mi je bister deček pot kazal. Na poti najdeva kačo. Ujamem jo z roko in dvignem kvišku. Deček si ni dal dopovedati, da tista kača ni strupena, ampak je trdil, da je samo ukleta in me lepo prosil, naj ga naučim kačji pik zagovarjati. Denes popoldne bi moral celo točo zaklinjati. Drugoč bo morebiti treba ogenj ustaviti s čarovnim rekom. Ako pa izustim pameten rek, da se ogenj najuspešneje ustavi s previdno stavbo poslopij, z gasilnim orodjem in s pristopom k zavarovalni družbi, onda utegnem zopet slišati hvalo, kakršne nisem pričakoval. Skrajni čas je že, da se otresete predsodka, da človek, ki je učenejši mimo vas, naj vam je škric ali gospod, ne more umeti kmetovanja in imeti srca za kmetijske potrebe in koristi. Od nas pričakujete in zahtevate, naj vam koristimo s čarovanjem in s krotenjem tistih prirodnih sil, ki se ne dade podvreči človeški moči. Za čeznaravne čine smo vam sposobni; ali nismo sposobnejši za naravno delo, da vam koristimo z nauki, ki se pečajo z istinskimi medčloveškimi razmerami in porabo takih pri-

rodnih sil in tvarin, nad katerimi je človeški um dosegel oblast. Kdor se je naučil umnega gospodarstva po knjigah in po preizkušenih raziskavah, vsekako več ve nego vi, ki se niste učili drugega nego navade neukih očakov. Vednost je moč in imovina; nevednost slabost in najhujša potrata imovine. Uka vam je treba; uka od gospodov, ki so se sami učili. Treba je zglednega poizkuševanja, da vidite, kako izvrstno uspeva, kar so že davno sprejeli novega vaši sosedje; združevati morate svoje moči v skupno delovanje, ker družba več vidi, več misli in uspešneje dela nego posamezniki vsak sam zase. Tako obdelujte svoje možgane, in vsakdo najde zlatico sam v sebi. — Na tak način se bo med vami korak za korakom z umskimi nauki ter z njih rabo širil napredek, z napredkom omika in za omiko obča, stalna blaginja. — Staro lesniko pač moremo osnažiti, otrebiti in ji pognojiti, ne moremo je pa precepiti v slastno, sočno hruško. Cepiti se da samo mlado drevesce. Takisto velja o ljudeh. Deci, za vsak nauk, za vsako novost dovzetni mladini se s pridom vcepljajo tako umstvene kakor nravstvene resnice, in kar se deca nauči, nikoli ne pozabi. Kdor je rad čital, mislil in poizkušal v otročjih letih, ne opusti tega umstvenega delovanja, ko bo mladenič in bo potlej sam zagospodaril na podedovani zemlji. Čim bolj človeška družba napreduje, tem bolj ji bo do tega, da je vsakdo primeroma omikan za potrebe svojega bodočega stanu; zatorej mora dosledno napredovati tudi šola. Več se bo učilo in bolje, podaljšala se bo šolska doba v osnovnih šolah, in v kmetskih učilnicah bo deček dobival tudi prve pojme o umnem kmetovanju. Do tega mora priti čim prej tem bolje. — Zdaj vašega gospoda Grma samo to vprašujete, kakovo novo pesem bo zaorglal prihodnjo nedeljo; potlej bodo pa otroci mnogo novo pesem sami domov prinesli, a vaš bo bolj zanimalo izvedeti, kaj novega bo gospod Grm učil in kazal v šoli. To bo velik napredek, samo počasi bo nastopal. Novota ne more napredovati, če se ji ne umika starota; a ta se tega brani z vsemi silami. Tako se bosta branili nevednost in nemarnost nove šole, in da bo

ta imela uspeh, ali da bo vsak otrok deležen potrebne osnovne omike, bo morala zopet vmes poseči država ali oblastvo človeške družbe z roko, v kateri bo žugala novodobna palica, a ne otrokom. Zakaj malomarni roditelji se bodo krepko in s kaznimi prisiljevali, naj redno v šolo pošiljajo svojo deco skozi vsa leta, ki bode določena za obiskovanje osnovne šole“ . . . . .

Kmet izza plota glasno prereka: „Iz tega ne bo nič; vsi se bomo uprli. Pozimi naj že hodi otrok v šolo, a poleti ga potrebujem doma in na polju. Kdaj se bo naučil kmetovati in trdo delati, če se vse leto mehkuži v šoli? Roka bo pisala in risala, a ne bo znala prijeti za sekiro in plug. Glava bo učena, noga bosa, in na mizi knjiga namesti hleba. Gosposka učenost naj zatre kmeta, in da se to hitreje izvrši, nas hočejo celo kaznovati in zapirati! Tega nas Bog obvaruj! Odnesi vrag vašo čudno človeško družbo!“ —

Oča Grm je nekaj zinil v svoji čiribirščini, da je kmet kar umolknil in ostrmel nad čudno govorico. Erjavec jo je pa čul samo na pol ušes in torej kmetu odgovoril na vsa usta: „Nisem pričakoval, da bi hvalili, kar dozdaj niste mogli poznati; a to Vam povem, da bo prihodnji rod hvaležen novi šoli. Kdor bo v šoli marljiv, kdor bo v življenju posnemal v šoli pridobljene nauke, si gotovo podaljša zdravje in dobo krepke delavnosti vsaj za toliko časa, kolikor je hodil v šolo. Ali ni to očitna korist, če za šest let otroške šole pridobimo šest let moške dobe? Bodoči kmet se bo naučil umnega gospodarstva. Manj bo oral, več izoral; manj žel, več nažel; manj kosil, več nakosil; in manj krav bo dajalo več mleka. Kmetu bo ostajalo časa za koristne opravke in pridobitve, ki zdaj še ne misli nanje. Na polici bo pač knjiga, a miza ne bo pogrešala kruha, ki bo celo boljši od sedanjega. Tudi tisti kruh bo kmet užival v potu svojega obraza; a z manjšimi skrbmi, ker nikoli ne bo brez potrebnega denarja, samo da ostane pošten in varčen, in da ne zaostane za časovim napredkom.“

Kmet nas strmo pogleda, in ko nihče ne izpregovori, se naglo skloni in zmaši skozi nizka vratca

v svoj čebelnjak. Od tod se še enkrat ozre na Erjavca in glasno obregne: „Gospod, naj ste velik ali majhen gospod! Jaz Vam pravim, da ste kriv prerok: Antikrist! Pa bodi mir besedi in brez zamere!“ —

Prišla je končno vrsta i name, da rečem: „Bodi brez zamere!“

Bilo je v Bohinju avgusta leta 1860. Deček mi prinese list na moj očetni dom z vabilom, naj pridem takoj na Bistrico. V pol ure sem že stopil v znano gostilno na Bistrici ter v roke segel profesorjema Franju Erjavcu iz Zagreba in Matiji Kračmanovemu Valjavcu iz Varaždina. Našel sem ondi tudi nekaj znanih dijakov, izbornih pevcev. Očetoval je med njimi učitelj Grm iz Srednje vasi. Njegove šale so budile občen smeh, in nos mu je piskal, drobnel in žvrgolel, kakor da smo v ptičjem raju.

Zaorili so mogočni glasovi:

„V gorenjsko oziram se skalnato stran;
Triglava bližče se vrhovi.“

Ko se poleže ploskanje za dovršenim petjem, naprosim družbo, da stopimo na goričico v bližini. „Tam vidimo Triglava vrhove v večernem žaru, in spodobi se, da se velikanu poklonimo, ponavljajoč to krasno pesem!“ Skoro smo stali vrhu hriba. Večerno nebo je čisto, jasno. Triglav odet z mladim snegom in goli vršaci okoli njega se žare v bledi rdečici. Divni vrhovi se vidijo tako blizu in slikovito, da smo vsi zaželeli splavati na te nebotične višave. Pevci so zopet zapeli, in jaz sem obžaloval, da nisem pevec. Kako bi v petju izrazil svoje čutenje in občudovanja, ko jih beseda ne more izreči! Tedaj me nekdo vpraša, sem li že bil na Triglavu. Bil sem zamaknjen v čarobni pogled in razvnet od milega petja. Jamem torej pripovedovati in z roko kazati, kje sem hodil, kje strmo plezal, kje počival in kje premagoval velike nevarnosti. Končal sem hojepis in zahvalil družbo, ki je soglasno priznala mojo srčnost in podjetnost. Prijatelj Erjavec me je celo naprosil, naj mu bom jutri

kažipot na Triglav. Odrekel sem mu to ljubav, češ, da sem se zaklel, da ne pojdem več na Triglav. Zdajci se oglasi za nama oče Grm: „Kažipot Vam bom jaz, gospod profesor! A tudi ta Vaš prijatelj pojde z nama. To mu bo jako koristilo, kadar zopet opisuje svojo hojo na Triglav. Prav težko mi je bilo ravnokar poslušati, kako je prestopil med Velim Poljem in Malim Triglavom iz dolenje poti na gorenjo prav tam, kjer se nanjo niti videti ne more“.

Da je oča Grm govoril v čiribirščini, razumel bi ga bil samo jaz, in to bi bilo prav. A nesrečni človek je govoril domačo slovenščino in razumela sta ga Erjavec in Valjavec. Oba zakličeta hkrati: „Torej še nisi bil na Triglavu?“ Erjavec celo pristavi ogrdo: „Lenoba bohinjska!“, kar sicer ni bila njegova navada. Grm se je smejal in si mel roke, a jaz sem skesano izpregovoril, obrnivši se k profesorjema: „Res je, da nisem še lazil po strminah med Velim Poljem in Malim Triglavom; a na Velikem Triglavu sem bil in nanj hodim, dokler me noge neso. Sedeval sem tam gori, kadar je jutranja zarja bročila velikanovo teme. Kadar so v mirni dolini opoldanji zvonovi opominjali pobožnika, naj se ozre k nebesom, tedaj sem že na tej jasni višavi skoprneval od veselja, da tukaj bivam bliže nebes, in tisti žuboreči šumot, ki v strmih goličavah neprenehoma odmeva od skalnih sten in robov, mi je bil liki melodija nebnih krogov. Kadar se je razgrinjala noč čez dolino, in je na vrhu Triglava v mladem snegu pojemal bledordeči odsev večernega sonca, onda sem se tudi jaz poslavljal od očaka. Na njegovih grodih so počivali potujoči oblaki, jaz sem počival med njimi. Strele so švigale in kresale silne skale, jaz sem sedel na vrhnji skali in se radoval nad bliskom in treskom. Plazovi so se trgali, zbirali in grmeč drvili v prepade, jaz sem se zibal na njih pršečem snegu. Dve leti sem hodil v domačo šolo na Bistrico — dočim so ta-le oča Grm šibovali v Srednji vasi. Dolina je zelenela okoli mene, in cvetice so obračale pisane glavice za toplim pomladnim soncem. Tudi jaz sem se veselil pomladi okrog mene; kadar sem pa zazrl burjo v Triglavu, sem takoj pozabil na

cvetke, šolo, sonce in zbežal na ledene višave, da se tam gori izpreletavam v viharjih, ki od vršaca do vršaca nanašajo in odnašajo, vrtinčijo in kopičijo ogromne plasti blestečih snežink in tam zasipajo štrleče robove, da so hkrati kakor gladke bele strehe, tam pa na ravni gladini odpirajo črne robove in zevajoče preduhe. Često sem vzpričo take hoje na Triglav šolo zamudil, a blagi učitelj, Jakob Mencinger, ki je bil sam Bohinjec in Triglava občudovavec, me ni kaznoval, samo da sem povedal pravi vzrok svoje zamude. Tako je bilo v detinskih letih. Dorasel sem zdaj, a še hodim tja gori s tistimi občutki kakor za otročjih dni. Kadar bivam na počitnicah, grem proti Bistrici ali jezeru, in ko zazrem Triglav, splavam k njemu po jasnem azuru, in od njega temena posetim vse sosedne velikane. Kadar se poslavljam od počitnic, me nese poslednja stopinja na Triglav, da v njegovih skalnih gubah shranim domače sanje in počitniške spomine; in kadar se iz tujine vračam domov, se hkrati vračam na domači Triglav, da ondi pogledam, ali se mu je kaj izpremenilo častitljivo čelo za dolgih mesecev, odkar sem pogrešal njegovega pogleda. Nikdar se ni izpremenilo, kakor se v meni ni in ne bo izpremenilo češčenje njegove veličave. Hodili so na Triglav znani rojaki, vabili me s seboj in se postavljali s svojo bolj ali manj popolno hriboplezavsko opravo ter s svojo nemara samo ustno srčnostjo. Niso se mi uveljavili tisti, ki so se ravnali na pot, in niso me zmotili tisti, ki so se vračali raz Triglav ter mi pripovedovali gola čuda o slikovitih prizorih na potu in o divotnem razgledu na vrhu velikanovem. Niti na misel mi ni prišlo, da naj poizkusim takšno težakovsko potovanje. Živo se spominjam svojega deda, ki je že davno legel k večnemu počitku. Domoval je na Žlanu. To je nad ravnino nekoliko vzvišeno selo v južnem kotu spodnje doline, od koder se razprostira diven razgled na Triglav in na dolgo vrsto velikanov okoli njega. Tam sem se nagledaval gorá, in ded mi je ponavljal imena vseh slemen in čeri. Ni mu pa ugajala radost, s katero sem strmel na blesteče goličave, ki sede nad temnimi gozdi in zelenimi planinami liki razorani skladovi sivih,

okamenelih oblakov. Često mi je pripovedoval čudne bajke o podlesnem možu, o zmajih in gorskih škratih. A preden je začel pripovedovati, sem ga moral zelo prositi in mu trdno obljubiti, da nikoli ne pojdem na Triglav. Ko je videl, da sem se že dosti načudil njegovim povestim, je pa dvignil prst in me svaril, naj ne gledam tako poželjivo na Triglav, da me ne ureko gorski škratje. Kadar bi hodil na Triglav, me te zelene pošasti izvabijo med strme skale ali na rob prepadov, da ne morem stopiti ne naprej ne nazaj; in potlej gorje: ali me strmoglavijo v globoki prepad, ali me zapro v svoje podzemeljske jame, da več ne vidim belega dne. V nobeno stvar se ne smemo zagledati in zamekniti! Kdor se zagleda v Triglav, tega ugonobijo njegovi duhovi, ker nočejo, da bi nižavski človek hrepenel po takšnih višavah. Tako me je svaril moj ded. Globok pomen tiči v njegovem svarilu. Pripoznavam, da sem se preveč zagledal v Triglav, da ga občudujem; in da mi ni zgolj gora, ki je slučajno višja mimo sosednih velikanov, ampak veličasten mejnik med zemljo in nebom. – Ali ne poderem vse te veličasti, ali ne treščim vse te poezije v prepad, ako nesem na debelih podkovanih podplatih svojo telesnost po Grmovi dolenji ali gorenji poti od Velega polja na Mali Triglav in jo končno posadim na častitljivo teme Velikega Triglava? To bi bil umor mojih najlepših, mojih triglavskih vzorov. Zatorej hočem slušati svojega deda; in na Triglav ne bodem hodil drugače nego prosto in vznosito na krilih nebeške fantazije. Kako sodiš o tem, Kračmanov Matija, ki si pesnik? Ali nisi tudi ti takisto hodil na smelostrmeči Storžec in na zeleno Zaplato?“

Matija Kračmanov je živo odobril način mojega triglavskega potovanja, in naposled odpusti Erjavec moj greh, katerega je bil ravnokar ovadil brezobzirni oča Grm, a s pesniškimi razlogi opral obzirni profesor Valjavec. Toda naložili so mi ostro pokoro: moral sem vestno obljubiti, da opišem svojo hojo na Triglav. Nasproti sta mi obljubila Erjavec rezko kritiko, ako bo potopis slab, in Valjavec „drobno“ pesem, ako bo dober. „A ne odlašaj“! sta mi zabičila oba hkrati, ko

smo se poslavljali od Triglava in od poslednjih večernih žarkov, ki so umirali na njegovem temenu.

Nad tretjino stoletja je poteklo od tistega večera; draga prijatelja sta legla v prezgodnji grob, in ne bosta mi pisala ne hude kritike, ne mile pesemce. Predolgo sem odlašal! A to ni moja edina krivda. Tista napaka, katero mi je rajni učitelj Grm očital že pred sedemintridesetimi leti, tiči še vedno v meni baš nepopravno. Potrpežljivi bravec, ki me je spremljal na tem kolovratnem poti, je nevoljno opažal, da sem često zagazil na puste stranpotice. In ko je končno pričakoval, da ga popeljem vsaj na Velo polje, ako ne na Triglav, onda sem ga zavozil daleč proč na suho polje šole in napredka, kamor je mene samega zapeljal spomin na starokopitnega učitelja in novodobnega profesorja. Kdor pozna to polje, naj me milostno sodi, ako sem izgrešil pravo smer, in naj uvažuje, da je težko na neznanem polju pogoditi pravo pot izmed toliko napačnih. Komur je pa to polje neznano, tega sem morebiti napotil, da temeljiteje nego jaz premotruje vprašanja omike in napredka, katero je za naših dni vredno pozornosti vsakega izomikanca.

Posloviti se mi je naposled od rojakov Bohinjcev, Naj mi oproste, kar menijo, da sem zagrešil proti njim. Bilo mi ni zlega namena ne prej ne slej; veselim se marveč iskreno in sočustveno njih vsestranskega napredovanja v poslednjih tridesetih letih in želim božjega blagoslova njim in njih mili deželici. Naj mi verjamejo, da bi mnogih vraž in napak bohinjskih dedov in očetov iz dobe pred 1860. letom ne bil omenil v tem spisu, da me niso nanje vnovič opozorile izkušnje poslednjih let. Tisti in enaki nedostatki so nemara že pozabljeni v Bohinju; a jaz sem jih za nedavnih let opazoval v drugih pokrajinah slovenske domovine in celo v takih, ki so bolj odprte občevanju s sosedi in zgledom, budečim napredek, nego moj trdni, starodavni Bohinj. —

Tako sem hodil in hodim na Triglav.